

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

- ISTORIE - ARHEOLOGIE - MUZEOLOGIE -

A MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

(ediția a XXXIV-a)

24-25 octombrie 2024

**PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR**

Chișinău 2024

COMITETUL ORGANIZATORIC:

Dr. hab. Lilia ZABOLOTNAYA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei – președinte
Livia ERMURACHI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Olga ANDRANOVICI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Lucia MARINESCU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Ana Maria RUSNAC, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Dr. Mariana SÎRBU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Diana STROICI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Conf. univ., dr. hab. Eugen SAVA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei – președinte
📖 0000-0002-2811-4208
Dr. Ana BOLDUREANU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
📖 0000-0002-3686-1393
Dr. Ludmila COJOCARU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
📖 0000-0002-5025-6376
Dr. hab. Liliana CONDRATICOVA, Academia de Științe a Moldovei
📖 0000-0002-8735-3364
Prof. Dr. Elke KAISER, Universitatea Liberă Berlin, Germania
📖 0000-0003-0462-0189
Prof. univ., dr. hab. Helena KRASOWSKA, Universitatea din Varșovia, Polonia
📖 0000-0003-0904-5814
Prof. univ., dr. hab. Gheorghe POSTICĂ, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
📖 0000-0002-2609-1575
Prof. univ., dr. hab. Șarolta SOLCAN, Universitatea din București, România
📖 0000-0002-5815-0699
Conf. univ., dr. Aurel ZANOCI, Universitatea de Stat din Moldova
📖 0000-0002-3236-7582

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Conferința științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei: ediția a 34-a, 24-25 octombrie 2024: Program. Rezumatele comunicărilor / comitetul științific: Eugen Sava (președinte) [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2024 (Bons Offices). – 205 p. – (Istorie. Arheologie. Muzeologie, ISBN 978-9975-87-140-2).

Antetit.: Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – Texte: lb. rom., engl. – Finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. – [10] ex.

ISBN 978-5-36241-331-6.

[94+902/904+069](478)(082)=135.1=111

C 65

Conferință organizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova

Joi, 24 octombrie 2024
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala Albastră)

<https://meet.google.com/eov-ogqi-dmj>

**Orele 10⁰⁰ - 10³⁰. Ședința de deschidere a conferinței științifice.
Alocuțiuni**

Eugen SAVA, director general, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Cuvânt de salut din partea Ministerului Culturii al Republicii Moldova

Cuvânt de salut din partea Ministerului Educației și Cercetării al Republicii
Moldova

Igor ȘAROV, rector, Universitatea de Stat din Moldova

Liliana CONDRATICOVA, secretar științific general, Academia de Științe a
Moldovei

Igor BERCU, decan, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat
din Moldova

Elena COJOCARI, director adjunct, Muzeul Național de Etnografie și Istorie
Naturală

Orele 10³⁰ - 11⁰⁰. Lansări de carte

Revista *Tyragetia*, vol. XVIII, nr. 2, 2024 (*Lilia ZABOLOTNAIA*)

Orele 11⁰⁰ - 12⁰⁰. Ședința plenară

Moderator – *Eugen SAVA*

Gheorghe POSTICĂ (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Restaurarea
Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” de la Căușeni (secolul XVIII) /
Restoration of the Căușeni “Assumption of the Virgin Mary” Church
(18th century)

Tamara NESTEROV (Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Culturii) – Matematica secretă a arhitecturii din timpul lui Ștefan cel Mare / The secret mathematics of architecture from the time of Stephan the Great

Elena COJOCARI (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală; Universitatea „Valahia” din Târgoviște, România) – Asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la patrimoniul muzeal: aspecte legislative și cadru funcțional în Republica Moldova / Ensuring Access for People with Disabilities to Museum Heritage: Legislative Aspects and Functional Framework in the Republic of Moldova

Orele 12⁰⁰ - 13⁰⁰. Pauză

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări în secții

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Vineri, 25 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări în secții

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Secția ARHEOLOGIE (I)

Joi, 24 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala de ședințe nr. 1, anticamera)

<https://meet.google.com/sak-vtgo-tpx>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Mariana SÎRBU, Igor MANZURA*

Serghei COVALENCO (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Caracteristicile și variabilitatea principalelor colecții de silex din stațiunea multistratificată din paleoliticul superior Cosăuți de pe Nistrul Mijlociu / Characteristics and variability of the main flint collections from the Upper Palaeolithic multi-layered site of Cosăuți in the Middle Dniester Region

Ihor PISTRUIL (Muzeul de Arheologie din Odesa, Academia Națională de Științe a Ucrainei) – Fragmente de silex cu retușuri din situl din paleoliticul superior Velyka Akarzha / Flint fragments with retouch from the Upper Paleolithic site of Velyka Akarzha

Oksana HRYTSIUTA (Muzeul de Arheologie din Odesa, Academia Națională de Științe a Ucrainei; Universitatea Națională „I.I. Mechnikov” din Odesa) – Analiza trasologică a instrumentelor din situl Anetivka 1 / Traceological analysis of tools from the Anetivka 1 site

Alla HLAVENTCHUK (Muzeul de Arheologie din Odesa, Academia Națională de Științe a Ucrainei) – Vopsele minerale din așezarea paleolitică târzie Anetivka 2 / Mineral paints at the Late Palaeolithic settlement of Anetivka 2

Guram CHKHATARASHVILI (Universitatea de Stat „Shota Rustaveli” din Batumi, Georgia), *Ketevan ESAKIYA* (Muzeul Național Georgian), *Nika MZHAVANADZE* (Universitatea de Stat „Shota Rustaveli” din Batumi, Georgia) – Analiza complexă a industriei pietrei din situl holocenului timpuriu Khutsubani / Complex analysis of the stone industry of the Early Holocene site of Khutsubani

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Valentina VOINEA, Adrian IRIMIA (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, România) – De la mezolitic la neolitic. Dinamica locuirilor umane în zona litoralului vest-pontic (mileniul VI BC) / From Mesolithic to Neolithic. Dynamics of human settlements in the Western Pontic coastal area (6th millennium BC)

Anna RAUBA-BUKOWSKA (Institutul de Arheologie și Etnologie, Academia de Științe a Poloniei), *Vasile DIACONU* (Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Complexul Muzeal Național Neamț, România) – Observații tehnologice privind olăria culturii Ceramicii Liniare din zona subcarpatică a Moldovei. Studiu de caz: situl de la Topolița (județul Neamț) / Technological observations on ware of the Linear Pottery culture of Subcarpathia of Moldova. Case study: the Topolița site (Neamț County)

Vasile DIACONU (Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Complexul Muzeal Național Neamț, România; Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Chișinău) – Contribuții la cunoașterea paleoeconomiei comunităților eneolitice timpurii din zona pericarpatică / Contributions to the knowledge of the paleoeconomy of the Early Eneolithic communities of the circum-Carpathian region

Blagoje GOVEDARICA (Departamentul Eurasia, Institutul German de Arheologie), *Igor MANZURA* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Cronologia absolută a eneoliticului timpuriu din regiunea nord-vest pontică / Absolute chronology of the Early Eneolithic of the Northwest Pontic region

Vineri, 25 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala de ședințe nr. 1, anticamera)

<https://meet.google.com/sak-vtgo-tpx>

Orele 9⁰⁰ - 12³⁰. Comunicări

Moderatori – Eugen MISTREANU, Florin GOGÂLTAN

Sergiu BODEAN (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava; Muzeul Național de Istorie al Moldovei) – Cercetările periegetice din anul 1947 în așezarea culturii Cucuteni-Tripolie de la Petreni / Archaeological explorations at the Cucuteni-Trypillia culture settlement of Petreni in 1947

Eugen MISTREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Așezarea gumelnițeană Colibași I (raionul Cahul), un punct arheologic de legătură în lunca Prutului: *nimic nu se pierde!* / The Gumelnița settlement of Colibași I (Cahul District), an archaeological point of connection in the Prut River floodplain: *nothing is lost!*

Svitlana IVANOVA (Institutul de Arheologie, Academia Națională de Științe a Ucrainei), Olena VINOGRADOVA (Universitatea Södertörn, Suedia) – Studiu palinologic al tumulului Novogrigorivka 2, regiunea Odesa, Ucraina / Palynological study of the Novogrigorivka 2 kurgan in Odessa region of Ukraine

Florin GOGÂLTAN, Andrea DEMJÉN, Szilárd GALL, Călin GHEMIȘ, Viorel-Traian LASCU, Bogdan P. ONAC, Ioana-Nicoleta MELEG (Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca, România) – Cercetări interdisciplinare în peștera Izbucul Topliței de Vida (sat Luncasprie, com. Dobrești, jud. Bihor, România) / Interdisciplinary research in the Izbucul Topliței de Vida cave (Luncasprie village, Dobrești commune, Bihor County, Romania)

Dumitru-Ionuț STIGLEȚ (Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Complexul Muzeal Național Neamț, România) – Considerații asupra unor analizele petrologice pe topoarele de piatră din colecția Muzeului de Istorie

și Etnografie Târgu Neamț / Considerations on petrological analyses of the stone axes within the collection of the History and Ethnography Museum of Târgu Neamț

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Mariana SÎRBU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Vasile DIACONU* (Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Complexul Muzeal Național Neamț, România; Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Chișinău) – Investigații geofizice în așezări ale complexului Noua-Sabatinovka-Coslogeni. Rezultate, limite, perspective / Geophysical investigations in settlements of the Noua-Sabatinovka-Coslogeni complex. Results, limits, perspectives

Liviu MARTA (Muzeul Județean Satu Mare, România) – Cercetări privind schimburile culturale între bazinele superioare ale Tisei și Nistrului în epoca bronzului / Research on cultural exchanges between the upper Tisza and Dniester basins in the Bronze Age

Livia ERMURACHI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei; Universitatea „Valahia” din Târgoviște, România) – Cadrul geografic al așezării Trinca „Izvorul lui Luca”: generalități / The geographical framework of the Trinca settlement “Izvorul lui Luca”: generalities

Secția ARHEOLOGIE (II)

Joi, 24 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sectorul Arheologie, hol etaj)

<https://meet.google.com/wsz-fcxs-uwb?pli=1>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Natalia MATEEVICI, Mihail BĂȚ*

Aurel ZANOCHI (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – O „radiografie” a siturilor cu nivel de locuire din epoca fierului în microzona Hansca, raionul Ialoveni / “Radiography” of sites with an occupation layer of the Iron Age in the Hansca microzone of the Ialoveni District.

Vladimir CHITIC (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – Morminte de incinerare din prima epoca a fierului din situl Hîrcești II / Cremation graves of the Early Iron Age at the Hîrcești II site.

Natalia OVCEAROV (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – Piese de silex din așezarea din prima epocă a fierului Saharna „Țiglău” / Flint objects from the Early Iron Age settlement of Saharna “Țiglău”

Natalia MATEEVICI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Noi informații privind pătrunderea amforelor grecești în perioada arhaică și clasică la Orgame / New information on the penetration of Greek amphorae into Orgame in the Archaic and Classical periods

Oleksandr MOGYLOV (Institutul de Arheologie, Academia Națională de Științe a Ucrainei) – Un tumul din epoca scitică de lângă satul Ustya din Podolia de Vest / A burial mound from the Scythian era near the village of Ustya in Western Podillya

Denis TOPAL (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Fusaiole grecești din tumulii scitici din stepa pontică / Greek spindles in Scythian barrows of the Pontic steppe

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Dumitru CONDREA (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – Starea de conservare a siturilor fortificate din epoca fierului din centrul spațiului pruto-nistean / The state of preservation of Iron Age fortified sites in the central part of the Prut-Dniester area

Ismeni WENETATOU (Institutul German de Arheologie), *Octavian MUNTEANU* (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – Povestea oaselor: studiu arheozoologic al materialului din fortificațiile getice Horodca Mică și Horodca Mare / The story of bones: A Study of the Archaeozoological Material from the Getic Fortifications of Horodca Mică and Horodca Mare

Mihail BĂȚ (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova), *Iacob MÂNDRESCU* (Muzeul de Istorie și Etnografie Călărași) – O verigă din bronz cu noduri din colecțiile Muzeului de Istorie și Etnografie Călărași / A bronze knobbed ring from the collections of the Călărași Museum of History and Ethnography

Vasile IARMULSCHI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Cu privire la siturile de tip Eggers 18-20 din regiunea est-carpatică / Zu den Situlen Eggers 18-20 aus dem Ostkarpatischen Raum

Angela SIMALCSIK (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova; Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”), *Ion TENTIUC*, *Denis TOPAL*, *Valeriu BUBULICI* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Preliminarii privind mormântul de incinerare în vas de bronz (sec. II-I a. Chr.) descoperit la Peresecina (raionul Orhei, Republica Moldova) / Preliminary information regarding the cremation burial in a bronze vessel (2nd-1st century BC) discovered in Peresecina (Orhei District, Republic of Moldova)

Victor DULGHER (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – Utilizarea instrumentelor digitale în reconstituirea structurilor arheologice / The use of digital tools in the reconstruction of archaeological structures

Vineri, 25 octombrie 2024
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sectorul Arheologie, hol etaj)

<https://meet.google.com/wsz-fcxs-uwv?pli=1>

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Gheorghe POSTICĂ, Vlad VORNIC*

Mihaela IACOB, Daniela Florina LUNGU (Universitatea „Dunării de Jos” Galați; Ministerul Culturii, România) – Noviodunum: documentare numismatică și epigrafică / Le municipium de Noviodunum: documentation numistatique et epigraphique

Alexandru CODESCU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România) – Cu privire la posibile conexiuni între realizările lui Ti. Plautius Aelianus la Dunărea de Jos, consemnate în elogiul funerar de la Tibur (CIL XIV, 3608) / On some possible connections between Ti. Plautius Aelianus' achievements at the Lower Danube, listed in the eulogy of Tibur (CIL XIV, 3608)

Ihor SAPOZHNYKOV, Oleksandr SINELNIKOV (Institutul de Arheologie, Academia Națională de Științe a Ucrainei) – Valul lui Traian de Jos din Tyragetia: planigrafie generală și starea de conservare / Lower Trajan's Wall of Tyragetiya: general planigraphy and current state of preservation

Vlad VORNIC (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova); *Agenția Națională Arheologică*, *Sergiu MATVEEV* (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – Vestigii arheologice provenite din situl Rădoia II (r-nul Sîngerei) / Archaeological remains from the Rădoia II site (Sîngerei District)

Vadim ȘERBAN (Centrul de Arheologie „Ion Niculiță”, Universitatea de Stat din Moldova) – Accesorii vestimentare ale culturii Sântana de Mureș-Cernjachov din cadrul necropolei de la Ciocîlteni / Clothing Accessories of the Sântana de Mureș-Cernjachov Culture from the Ciocîlteni necropolis

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Alexander VARZARI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei; Institutul de Ftiziopneumologie „Chiril Draganiuc”) – Analiza antropologică a mormintelor de tip Subbottsy din perioada medievală timpurie de pe malul stâng al Nistrului Inferior / Anthropological analysis of early medieval Subbottsy-type burials from the left bank of the Lower Dniester

Diana STROICI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Locuințele medievale timpurii descoperite în așezările de la Alcedar și Echimăuți / The early medieval dwellings discovered in the settlements of Alcedar and Echimăuți.

Gheorghe POSTICĂ, Ion TENTIUC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Piese din metale nobile și colorate din secolele IX-XI în bazinul Nistrului de Mijloc / Items of the 9th-11th centuries made of precious and non-ferrous metals in the Middle Dniester basin

Doina ANĂSTĂSOAELI, Mariana GUGEANU, Maria GEBA (Centrul de Cercetare și Restaurare Conservare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România) – Cercetări referitoare la structuri textile descoperite în necropole din Iași, România și Căpriană, Republica Moldova / Researches on textile structures discovered in the necropolises of Iasi, Romania and Căpriană, Republic of Moldova

Secția ISTORIE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ

Joi, 24 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala de conferințe, hol etaj)

<https://meet.google.com/uop-efga-vxw>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – Iraida CONDREA, Valentin TOMULEȚ

Iraida CONDREA (Universitatea de Stat din Moldova) – Expresivitatea elementelor lexicale în textele oficiale din evul mediu / The expressiveness of lexical elements in official texts from the Middle Ages

Șarolta SOLCAN (Universitatea din București, România) – Locuitori din Moldova în Țara Românească în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea / Residents from Moldova in Wallachia in the 17th century and in the first half of the 18th century

Elnur Latif oglu HASANOV (Academia Națională de Științe din Azerbaidjan, filiala Ganja) – Probleme academice în cercetarea unor caracteristici arhitecturale ale Ganja pentru Evul Mediu târziu / Academic issues of research of some architectural features of Ganja for the late Middle Ages

Alina FELEA (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Instituția martorilor în diatele din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea) / The Institution of Witnesses in the Legal Proceedings of the Principality of Moldavia (17th century - early 19th century)

Diana SCROCIOB (MIREA) (Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, România) – Ctitorii postbrâncovenesti din Râmnicu Vâlcea / Post-Brancovenic foundations from Râmnicu Vâlcea

Ludmila MALAI (Universitatea de Stat din Moldova) – Țara Moldovei și regimul de pace de la Karlowitz / The Principality of Moldavia and the Karlowitz peace regime

Lilia ZABOLOTNAIA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Noi atestări documentare din arhivele poloneze. Scrisoarea testamentară a Mariei Amaliei Potocka (Movileanca) / New documentary attestations from the Polish archives. The testamentary letter of Maria Amalia Potocka (Movileanca)

Orele 15^{oo} - 15^{3o}. Pauză de cafea

Alexandr PONOMARIOV (Arhiva Istorică Centrală de Stat a Ucrainei) – Răscoala tătarilor nogai din 1758 și consecințele ei în Moldova / The Nogai Tatar uprising of 1758 and its consequences in Moldavia

Gheorghe BOBĂNĂ (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Un exemplar necunoscut al „Ciaslovului” (Chișinău 1817), editat în română de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni / An unknown copy of “Ciaslov” (Chisinau 1817), edited in Romanian by Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni

Valentin TOMULEȚ (Universitatea de Stat din Moldova) – Litigiile funciare din Basarabia secolului al XIX-lea – sursă importantă în studierea istoriei locale (Cazul maiorului Ivan Sumarokov și al căpitanului Ioan Costache pentru o parte din moșia Mlenăuți/Tabani, ținutul Hotin) / Land disputes in Bessarabia in the 19th century – an important source in the study of local history (the case of Major Ivan Sumarokov and Captain Ioan Costache for part of the Mlenăuți/Tabani estate, Hotin county)

Andrei EMILCIUC (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Concesiunea pescuitului în apele de pe domeniul statului în Basarabia (1812-1869) / Fishing concession in state waters in Bessarabia (1812-1869)

Cătălina FRANGOPOL (Universitatea de Stat din Moldova) – Impactul politicilor imperiale asupra ecosistemelor locale în perioada 1812-1917 / The impact of imperial policies on local ecosystems between 1812-1917

Anastasia GUȚU (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Particularitățile politicii comercial-vamale a țarismului în relațiile comerciale dintre Basarabia și Imperiul Austriac în primii ani după anexare / The peculiarities of the trade-customs policy of the tsarism in the commercial relations between Bessarabia and the Austrian Empire in the first years after the annexation

Vineri, 25 octombrie 2024
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala de conferințe, hol etaj)

<https://meet.google.com/uop-efga-vwx>

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Andrei EMILCIUC, Alla CEASTINA*

Sorin GRAJDARI (Universitatea de Stat din Moldova) – Interacțiunea dintre elitele comerciale și autoritățile imperiale din Basarabia în anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea: strategii de colaborare și conflict / The interaction between the commercial elites and the imperial authorities in Bessarabia in the 1830s-1850s: strategies of collaboration and conflict

Mariana URSACHI (Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, România) – „Focurile” și consecințele lor din Iași anulul 1844 / The „Fires” and their consequences in Iasi in 1844

Eugen-Tudor SCLIFOS (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Problema Bolgradului în rapoartele ambasadorului britanic la St. Petersburg, John Wodehouse (1856) / The Bolgrad problem in the reports of the British ambassador to St. Petersburg, John Wodehouse (1856)

Timotei OPREA-STOLIAN (Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România) – Între surghiunul mănăstiresc și Institutul Smintiiilor de la Mărcuța. Instituționalizarea nebuniei la mijlocul secolul al XIX-lea în Țara Românească (cca 1839-1860) / Between Monastic Exile and the Marcutza Institute for the Insane. The Institutionalization of Madness in Wallachia, mid XIXth Century (about 1839-1860)

Alla CEASTINA (Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Culturii) – Orașul Orhei și proprietarii, chiriașii și donatorii săi în secolele XIX-XX în documentele Agenției Naționale Arhivelor din Moldova / The town Orhei and its owners, tenants and donors in the XIX-XX centuries in the documents of the National Archival Agency of Moldova

Irina GOFMAN (Biroul de Arhitectură „Axel Schulschenk”, Essen, Germania) – Conrad Wilhelm Hase – arhitect, cadru didactic și fondator al noului stil al Germaniei de Nord în secolul al XIX-lea / Conrad Wilhelm Hase – architect, teacher and founder of the new North German style in the 19th century

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Adam PIRÓG (Universitatea Comisiei Naționale pentru Educație, Krakow, Polonia) – Moldova în literatura de limbă poloneză din secolul al XIX-lea / Moldavia in Polish-language literature in the 19th century

Marina PODLESNAIA (Casa-muzeu „Alexandr Pușkin”, Chișinău) – Reflecțiile lui Pușkin cu privire la imaginea lui Ovidiu în poemul „Țigani” / Reflections of Pushkin’s image of Ovid in the poem “Gypsies”

Viorel BOLDUMA (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Emigrare a populației din județul Bălți în Extremul Orient/Siberia la începutul secolului XX / Emigration of the population from Bălți county in the far east/Siberia at the beginning of the 20th century

Lăcrămioara MANEA (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, România) – Biblioteci ale membrilor familiei Sturdza: genealogie și blazon, forme de *ex libris* și identificări din patrimoniul muzeului tulcean / Libraries of the Sturdza family’s members: genealogy and coat of arms, ex libris forms and identifications from the holdings of the Tulcea Museum

Ruslan GRECU (Universitatea de Stat din Moldova) – Un document inedit referitor la obștea monahală Răciula, anul 1901 / An unpublished document relating to the Răciula monastic community, 1901

Andrei PELIN (Universitatea de Stat din Moldova) – Școala de desen din Chișinău în faza începuturilor / The Chisinau Drawing school in its early stages

Secția ISTORIE CONTEMPORANĂ

Joi, 24 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Atelier, demisol)

<https://meet.google.com/usz-tgmj-dcu>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Anatol PETRENCU, Liliana ROTARU*

Božica Slavković MIRIĆ (Institutul de Istorie Recentă a Serbiei, Belgrad) – Circumstanțele religioase din Kosovo și Metohija între cele două războaie mondiale / Religious circumstances in Kosovo and Metohija between the two world wars

Aurel FONDOS (Universitatea de Stat din Moldova) – Viața religioasă și tradițiile din Basarabia în anii 1930 (procesiunea icoanei Maicii Domnului făcătoare de minuni de la Hârbovăț) / Religious life and traditions in Bessarabia in the 1930s (the procession of the Miraculous Icon of the Mother of God from Hârbovăț)

Mihai-Cristian ȘELARU (Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, România), *Maria-Cristina ȘELARU* (Școala Gimnazială „Dimitrie Cantemir” Vaslui, România) – Coroana unei regine – simbolul puterii și luminii / A queen's crown – the symbol of power and light

Ana MOLCOSEAN (Universitatea de Stat din Moldova) – Ordinea publică în Bălțiul interbelic: pagini de istorie și inițiative administrative / Public order in the inter-war Balti: pages of history and administrative initiatives

Alexandru MOLCOSEAN (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Similitudini în procesul de constituire și existență a entităților utopice în sectorul economic agrar: falansterul de la Scăieni și comunele agricole din RASSM / Similarities in the process of constitution and existence of utopian entities in the agrarian economic sector: the Scăieni falanster and the agricultural communes of RASSM

Anatol PETRENCU (Universitatea de Stat din Moldova) – Locul și rolul căminelor culturale în Basarabia interbelică: istoriografia temei / The place and role of houses of culture in interwar Bessarabia: the historiography of the theme

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Liliana ROTARU (Universitatea de Stat din Moldova) – Oscilând împreună cu linia partidului: educația ateistă în școala superioară din RSS Moldovenească (1953-1964) / Hesitating together with the Party: atheistic education in the higher school of the Moldavian SSR (1953-1964)

Elena CHIABURU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România) – Înlăturarea personalităților din învățământul superior de către regimul bolșevic din România: cazul Gheorghe Ivănescu / The removal of higher education figures by the communist regime in Romania: the case of Gheorghe Ivănescu

Crina HAREA (Universitatea de Stat din Moldova) – Istoricul Ioan Scurtu despre personalitatea Regelui Mihai I / The historian Ioan Scurtu about the personality of King Mihai I

Svetlana CAPANJI (Liceul moldo-turc „S. Demirel”, s. Kongaz, UTA Gagauzia) – Revizuirea bibliografiei pe tema represiunilor politice din 1940-1941 în RSSM, inclusiv în privința găgăuzilor / Review of the bibliography on political repressions in 1940-1941 in the MSSR, including those concerning the Gagauz

Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Cabinetul de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova) – Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2024 / Territorial insignia registered in the General Armory of the Republic of Moldova in 2024

Vineri, 25 octombrie 2024
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Atelier, demisol)

<https://meet.google.com/usz-tgmj-dcu>

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Liliana CONDRATICOVA, Mariana ȘLAPAC*

Mariana ȘLAPAC (Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Culturii) –
Un complex comemorativ interbelic dispărut / A disappeared interwar
commemorative complex

Anatolie POVESTCA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Lăcașe de
cult din creația arhitectului Alexei Șciusev / Religious buildings among
the works of architect Alexei Shchusev

Adrian URSACHI (Casa Județeană de Asigurări de Sănătate, Iași, România) –
„Vechiul palat” și noul sediu al asigurărilor – două edificii reprezentative
ale urbei ieșene / The “Old Palace” and the new insurance headquarters,
the two representative buildings of the city of Iași

Angela LISNIC (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din
Chișinău) – Controlul rețelelor cinematografice din RSSM (1953-1956) în
baza referințelor de arhivă / Control of cinematographic networks in the
RSSM (1953-1956) based on archival references

Vitalie GUȚU (Universitatea de Stat din Moldova) – Teleradiodifuziunea
în RSS Moldovenească – repere constitutive / Television and radio
broadcasting in the Moldavian SSR: fundamental milestones

Ana Maria RUSNAC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Domnica
Darienco – figură remarcabilă a teatrului și filmului din Republica
Moldova / Domnica Darienco, an outstanding figure of theatre and
cinema of the Republic of Moldova

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Sorin SCLEARUC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Regizorul Mihail Kalik și activitatea sa la studioul „Moldova-Film” în anii 1960 / The director Mihail Kalik and his activity at the “Moldova-Film” studio in the 1960s

Liliana CONDRATICOVA (Academia de Științe a Moldovei) – Rolul femeilor-artiști plastici în dezvoltarea artei metalului în a doua jumătate a sec. XX - începutul sec. XXI / The role of female visual artists in the development of metal art in the second half of the XX century - beginning of the XXI century

Alexandru RUSNAC (Universitatea de Stat din Moldova) – Efectul prestației trupei românești de rock „Mondial” în anul 1970 la Chișinău în ajutorul politicii promovate de Ivan Bodiul / The effect of the performance of the Romanian rock band “Mondial” in 1970 in Chișinău in aid of the policy promoted by Ivan Bodiul

Olga ANDRANOVICI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Narațiuni filatelice și artistice ale schimbării industriale în Moldova: o explorare vizuală / Philatelic and Artistic Narratives of Industrial Change in Moldova: A Visual Exploration

Igor SOROCEANU (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Înaintarea și înregistrarea candidaților la alegeri în Republica Moldova / Nomination and registration of candidates for elections in the Republic of Moldova

Secția MUZEOLOGIE

Joi, 24 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala 143)

<https://meet.google.com/xmd-qkpi-tqa>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Elena PLOȘNIȚA, Lucia MARINESCU*

Elena PLOȘNIȚA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Muzeul memorial și interesul public / Memorial museum and public interest

Roxana Maria CORNEA (Muzeul Casa Mureșenilor Brașov, România) – Ioana Baciú Mărgineanu – memorie și teatru / Ioana Baciú Margineanu – memory and theater

Monica CÎRSTEA (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, România) – Muzeul – sursă de cunoaștere și de voie bună / The museum – source of knowledge and good mood

Amalia-Daniela NICOARĂ (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, România) – Ada Kaleh: o comunitate dispărută în numele progresului / Ada Kaleh: a community that disappeared in the name of progress

Mariana GUGEANU (Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Centrul de Cercetare și Restaurare Conservare a Patrimoniului Cultural) – Problematika restaurării unei broderii, parte componentă a Fotoliului-Tron ce a aparținut domnitorului Alexandru Ioan Cuza / Issues Related to the Restoring of an Embroidery, from Alexandru Ioan Cuza`s Armchair-Throne

Iryna KORPUSOVA, Dmytro YANOV (Muzeul de Arheologie din Odesa, Academia Națională de Științe a Ucrainei; Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”) – Medalii grecești din secolele XIX-XX în colecția Muzeului Arheologic din Odesa / Greek medals of the 19th-20th centuries in the collection of Odesa archaeological museum

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

- Aurelia TRIFAN* (Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Culturii) – Relevanța spațiilor muzeistice pentru complexurile vitivinicole / The relevance of museum spaces for wine-making complexes
- Adelaida CHIROȘCA* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Sfântul Ierarh Nicolae în colecția de icoane a Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Modele iconografice, tehnici plastice, forma și menirea icoanelor / The face of Saint Nicholas in the collection of icons from the National Museum of History of Moldova holdings. Iconographic models, artistic techniques, the form and function of icons
- Maria GRABOVSCAIA* (Casa-muzeu „Alexandr Pușkin”, Chișinău) – Colecții și colecționari / Collectors and Collections
- Vera SERJANT* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Sistematizarea colecției de porțelanuri și faianță din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei: identificare, tipologizare, valorificare / Systematization of the porcelain and faience collection from the holdings of the National Museum of History of Moldova: identification, typology, development
- Valentina GRABOVSCAIA* (Casa-muzeu „Alexandr Pușkin”, Chișinău) – Martori tăcuți / Silent witnesses
- Lucia MARINESCU* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Adevăruri și secrete despre poșete desuete / Secrets of vintage handbags

**Secția DEPORTARILE STALINISTE DIN RSS MOLDOVENEASCĂ:
ISTORIE ȘI MEMORIE**

Joi, 24 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala 136)

<https://meet.google.com/vim-gbir-gkr>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Ludmila D. COJOCARU, Lidia PĂDUREAC*

Lidia PĂDUREAC (Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți) –
Modalitățile de supraveghere stalinistă a deportaților basarabeni reflectate
în mărturiile supraviețuitorilor / The methods of Stalinist surveillance of
the Bessarabian deportees reflected in the testimony of the survivors

Igor CERETEU (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) –
Preotul Gheorghe Armașu: victimă a represiunilor sistemului totalitar-
comunist / Priest Gheorghe Armașu: victim of the repression of the
totalitarian communist system

Denisa Florentina BUDEANĂ (Consiliul Național pentru Studierea
Arhivelor Securității, România) – Deportarea etnicilor germani din
România în URSS (ianuarie 1945) / The deportation of ethnic Germans
from Romania to the USSR (January 1945)

Nicolae FUȘTEI (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) –
Desfășurarea operației „IOr” în raionul Comrat/ Implementation of
Operation “IOr” in the Comrat District

Olga TERZI (Agenția Națională a Arhivelor) – Organizarea Operațiunii „Sud”
din RSSM în 1949: cazurile etnicilor bulgari și găgăuzi / The organizing
of Operation “South” in the Moldavian SSR in 1949: the cases of ethnic
Bulgarians and Gagauz

Elena POSTICĂ (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Fenomenul
totalitar în RSS Moldovenească și reflectarea lui în expoziția muzeului
de istorie / The totalitarian phenomenon in the Moldavian SSR and its
reflection in the history museum exhibition

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Virgiliu BÎRLĂDEANU (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Martorii indezirabili. Represiunile staliniste în memoria membrilor organizației confesionale „Martorii lui Iehova” / The undesirable witnesses. The stalinist repressions in the “Jehovah’ Witnesses” confessional organization’s members memory

Mioara BURLUȘANU (Muzeul Județean Argeș, Pitești, România) – Experimentul Pitești – formă brutală de represiune comunistă / The Pitești experiment – a brutal form of communist repression

Andrea DOBEȘ (Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței, Fundația Academia Civică, România) – Speranță și iluzie în anii ’50, sec. XX. Aspecte privind rezistența armată anticomunistă în Maramureș / Hope and illusion in the ’50s of the 20th century. Aspects regarding the anti-communist armed resistance in Maramureș

Zinaida BOLEA (Universitatea de Stat din Moldova) – Perversitatea sistemului totalitar: atacul asupra sentimentului comunitar în contextul deportărilor din RSS Moldovenească / The perversity of the totalitarian system: the attack on community feeling in the context of deportations from the Moldavian SSR

Ludmila D. COJOCARU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Pâinea – aliment și simbol în comunitățile de basarabeni deportați / The bread – food and symbol in the communities of deported Bessarabians

Secția PERSONALITATEA ȘI EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE

Joi, 24 octombrie 2024

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Cinemateca „Clio”, hol etaj)

<https://meet.google.com/qjn-wfjz-wpg>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Lilia ZABOLOTNAIA, Ana Maria RUSNAC*

Radu CÂRCIUMARU (Universitatea „Valahia” din Târgoviște, România) – O ipoteză. Vlad Țepeș, Târgoviște și „cetatea Bucureștiului” / A Hypothesis. Vlad the Impaler, Târgoviște and the Fortress of Bucharest

Petru CIOBANU (Episcopia Romano-Catolică, Chișinău) – Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Sfântul Scaun / The relations of Stephen the Great with the Holy See

Nicolae FUȘTEI (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Ștefan cel Mare și Daniil Sihastru / Stefan the Great and Daniil the Hermit

Ion TENTIUC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Sergiu MUSTEAȚĂ* (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău), *Ion URSU* (Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Culturii) – Ștefan cel Mare și cetatea Soroca/ Stephen the Great and the Soroca Fortress

Ana BOLDUREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Monede emise de Ștefan cel Mare (1457-1504), descoperite la Orheiul Vechi / Coins issued by Stephen the Great (1457-1504), discovered at Orheiul Vechi

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Lilia ZABOLOTNAIA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Consecințele contractului matrimonial cu dinastia Jagiellonilor sau „pețire sângeroasă” al lui Bogdan al III-lea / The consequences of the marital contract with the Jagiellonian Dynasty or the “bloody matchmaking” of Bogdan III

Ginel LAZĂR (Muzeul Național de Istorie a României) – Ștefan cel Mare – simbol național, omagiat de Muzeul Național de Istorie a României în cadrul unor expoziții și publicații tematice naționale și internaționale

(2004-2024) / Ștefan cel Mare (Stephen the Great) – a national symbol honoured by the National History Museum of Romania through national and international thematic exhibitions and publications (2004-2024)

Ana Maria RUSNAC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Ștefan cel Mare în arta contemporană. Studiu de caz: portret lui Alexandru Gușanov / Stephen the Great in Contemporary Art. Case Study: Portrait by Alexandru Gușanov

Valentina GRABOVSCAIA (Casa-muzeu „Alexandr Pușkin”, Chișinău) – Ștefan cel Mare și Alexandru Pușkin: legături dinastice și genealogice / Stephen the Great and Alexander Pushkin: dynastic and genealogical connections

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

ARHEOLOGIE

Caracteristicile și variabilitatea principalelor colecții de silex din stațiunea multistratificată din paleoliticul superior Cosăuți de pe Nistrul Mijlociu

Serghei COVALENCO

 0000-0003-2321-1313

Raportul prezintă datele de analiză tipologică și parametrii tehnologici care confirmă orientarea gravettoidală în dezvoltarea industriei pietrei și ansamblul de inventar al sitului multistratificat din Paleoliticul superior Cosăuți. Atenția principală este acordată caracteristicilor tehnicii de cioplire primară, care vizează obținerea lamelelor și a microlamelelor, a tehnicii de așchiere burinantă și a unei tehnici de compozite destul de avansate. După cum era de așteptat, acest lucru s-a reflectat în apariția unor astfel de tipuri principale de unelte de silex, cum ar fi vârfuri gravettiene (săgeți), „dreptunghiuri alungite” (piese componente), piese cu un singur vârf în formă de ac, cu două margini contondente și un profil drept, inserții lamelare miniaturale cu ruptură deliberată la unul sau două capete. Există și trăsături originale, care ne permit să considerăm complexul Cosăuți drept una dintre variantele culturii epigravettiene, care s-a răspândit în sud-vestul Câmpiei Ruse de acum 20 de mii de ani.

Flint fragments with retouch from the collection of the Upper Paleolithic site of Velyka Akarzha

Ihor PISTRUIL

 0000-0002-6193-1963

Flint fragments with retouch were identified at the Upper Paleolithic site of Velyka Akarzha (on the materials of P. Boriskovskiy's excavations in 1959 and 1961). At the same time, a straight edge was formed on the edge of the rubble with a coarse retouch. Similar items, in small quantities, are present at other Epigravettian sites in the region. Researchers have interpreted this product category differently. Most often, these items were associated with the influence of the Epiaurignacian culture. A typological analysis of the flint-knapping products was performed (cores, ridge flake etc.). The knapping technology is prismatic. Before knapping began, a rib was often formed on the preform. This is indicated by the presence of specific ridge flake. On a piece of flint, the rib was formed by large flake. Thus, it can be assumed that the retouched flint fragments identified earlier in the collection are preforms of cores.

Traceological Analysis of tools from the Anetivka 1 Site

Oksana HRYTSIUTA

 0000-0003-3694-3257

The traceological analysis of the tools from the Anetivka 1 site focuses on examining wear traces to determine the function and usage of the stone artifacts. This analysis involves the microscopic examination of the edges and surfaces of the tools to identify wear patterns, polish, striations, and other marks that provide insights into how the tools were used.

As a result of the study of the Anetivka 1 tool collection, several types of traces were identified. Technological traces related to preparation for knapping were found on the high-form scrapers and cores. Additionally, the high-form scrapers exhibit use-wear traces indicating they were employed as scrapers on hard organic materials. Use-wear traces on the end scrapers were observed in the form of edge polish, short deep linear traces, and marks perpendicular to the edge, indicating their use as scrapers on hard organic materials. On one scraper, traces of use as a tool for working leather were also identified. One tool has been identified as a chisel.

On an angled burin, traces of cutting hard organic material were found. On the working edge of the burin, retouch from use was noticed, along with linear traces in the form of striations with linear striation marks located at a 45-degree angle to the edge. On burins with oblique retouched truncation, use-wear traces were found not on the burin blow, but on the retouched edge. The linear marks are arranged at a right angle to the working edge. In some areas, a bright polish is observed on the edge, and the edge itself is rounded. In this case, the retouched edge functioned as the working part. This type of tool was used for planing hard organic materials. It is likely that the burin blow was used to blunt the sharp edge of the tool for more comfortable handling.

Mineral paints at the Late Paleolithic settlement of Anetivka 2

Alla HLAVENTCHUK

 0000-0002-2111-5398

As a result of meticulous research, our understanding of the use of various minerals and stone rocks by the inhabitants of the Late Paleolithic settlement of bison hunters at Anetivka 2 has been expanded. We have obtained a wealth of small-sized materials related to the production, selection, and application of mineral paints at Anetivka 2. Traces of the use of various minerals with the aim of obtaining paints in yellow, ochre, pink, orange, red, cherry, brown, black, gray, white, and blue colors have been recorded here.

For obtaining **white** paints, kaolin, marl, and chalk were used.

A lot of «charcoals» — charred, burnt bones, which could be used as **black** paint if necessary (as well as charcoal) were collected in the parking lot.

For the same purpose, they could use ashsoot, burnt gray gneisses — such ones found during excavations, they are easily rubbed and «smeared» the hands.

Blue paints are presumably derived from the earthy form of lazurite, which is a natural **blue** pigment — ultramarine. Small pieces of grey-blue minerals were also found. They give a trait of blue colour on an unglazed porcelain plate. Blue paint was found in scattered form in several places in the cultural layer of Anetivka 2. The earthy form of lapis lazuli and dense pieces of grey-blue minerals could be used as a source of blue dyes.

The **ochre, yellow, red, and brown** shades paints, which were mass raw materials, were produced using so-called natural pigment ochres. They were used both in their ready form and after certain manipulations such as firing and grinding the necessary minerals. Firing was employed to change the properties of the minerals, to make them more brittle, or to achieve a different shade or color. Limonites, hematites, magnetites, ferruginous hornblende-microquartzites, including jespilites, were used as sources of ochre colours. They were both fired and used in their pristine state, without firing. In addition, clay formations from the section of so-called «variegated clays» of Pleistocene loess horizons, sandstones, coloured clays, ochreous iron hydroxide kaolin deposits and quartz gals were used. Furthermore, during ex-

cavations the northwestern section, natural deposits of pigment ochres (the earthy form of ochre) were discovered in bright cherry (earthy form of hematite), yellowish-brown (earthy form of limonite), and bright yellow (earthy form of limonite or jarosite) colors. They are ready-to-use natural colours that needed no additional manipulation.

The pigment ochres of Anetivka 2 were studied by geologists Victor Petrun, Serhij Kadurin and Ihor Losev. The pigment ochres of Anetivka 2 have two main sources of origin: the Kryvyi Rih iron ore basin («transported» raw materials) and Southern Bug River region (local raw materials), including the territory of Anetivka 2 settlement. Additionally, the closest deposits of hematites and magnetites near Anetivka are known to be located at the Syniukha River, which flows into the Southern Bug.

Complex analysis of stone industry of Khutsubani Early Holocene site

Guram CHKHATARASHVILI

 0000-0002-0568-9797

Ketevan ESAKIYA

 0000-0001-7727-8949

Nika MZHAVANADZE

 0009-0005-4334-1619

Khutsubani is a notable prehistoric site in the Kintrishi Gorge (Adjara, Georgia) that has recently attracted the attention of Georgian and foreign scientists. The interdisciplinary studies conducted between 2021 and 2023 determined the absolute age of the site and provided a comprehensive reconstruction of the paleoclimatic environment of that period.

In this study, the authors undertake a detailed examination of the stone assemblage, which has enabled the acquisition of significant insights into stone processing techniques, tool typology, activities etc.

Preliminary studies indicate that Khutsubani, as a Kobuleti, is a site comprising seasonal camps of ancient hunters. The primary activities at these camps involved the processing of hunting meat.

The Early Holocene Khutsubani stone collection and results of techno-typological and Use-Wear-Analysis, promises to yield important information for the scientific community and others engaged in research on this topic.

From Mesolithic to Neolithic. The Dynamics of Human Settlements in the Western Pontic Coastal Area (6th millennium BC)

Valentina VOINEA

 0000-0001-9494-814X

Adrian IRIMIA

 0009-0008-7806-0851

The problem of the Neolithization of the Dobrogea region has aroused the interest of many specialists, the idea of an aceramic Neolithic or the scenario of a great marine transgression remaining mere working hypotheses, without convincing arguments. In the absence of archaeological discoveries for the early Neolithic period in Dobrogea (first half of the 6th millennium BC), the placement in time of the earliest traces of Neolithic settlement has been intensively debated since the 1960^s, with the discovery of the Hamangia culture. Initially, in an attempt to bridge this cultural hiatus, D. Berciu considered the early phase of the culture synchronous with the end of the Starčevo-Criș culture (5800-5500 cal. BC). This fact was contested since the 1970^s; later, the cultural synchronisms established on the basis of Boian and Precucuteni ceramic imports, but especially the 14C dating allowed to place the peak phases of the Hamangia culture (III-IV) in the Early Eneolithic (5000-4700/46500 cal. BC) The reconsiderations of the ancient finds from Ceamurlia de Jos and Baia-Golovița allowed a better periodization of the Hamangia culture, considering possible the presence of Neolithic communities on the territory of Dobrogea before 5300 cal. BC, respectively an older Hamangia phase or an ancient Neolithic, still unknown.

A similar situation is also known in Northeastern Bulgaria, where early Neolithic settlements are missing. The only finds attributed to the earliest Neolithic in the area, predating the Hamangia culture, have been reported from Malak Preslavets and Goljamo Delcevo. In the funerary complexes at Malak Preslavets, the funerary inventory includes microlite and vessels decorated with spiral motifs, painted in black, typical of the Late Starčevo phase, Leț type, suggesting a late penetration from the Starčevo-Criș area. The early discoveries from the Goljamo Delcevo tell allowed the definition of the old-

est culture in the region – the Conevo culture; it was framed by Bulgarian archaeologists in the second wave of Neolithization, based on analogies with the Karanovo II and II - III phases in Northern Thrace. The ceramic material from the early complexes from Palazu Mare “Malu Alb” (en. tr. the White Shore), which we place in a new cultural horizon – Prehamangia, finds its best analogies in the Conevo culture, which is explicable if we consider the distance between the two sites (222 km) and their connection with the maritime space. Even if the Malak Preslavets site is closer (209 km), the landscape of the area radically differs from the maritime one, as the communities here are much more closely related to those that inhabited the Danube shores.

The recent discoveries from Palazu Mare, therefore, confirm the hypothesis of a Neolithic maritime route along the West Pontic coast, distinct from the others on the Balkan Peninsula, all of which had Northwest Anatolia as their common starting point.

Observații tehnologice privind olăria culturii Ceramicii Liniare din zona subcarpatică a Moldovei

Anna RAUBA-BUKOWSKA

 0000-0002-6653-3614

Vasile DIACONU

 0000-0002-1553-6444

În arealul submontan al Moldovei sunt cunoscute foarte puține așezări specifice culturii Ceramicii Liniare și doar în câteva cazuri au fost efectuate cercetări, care să ofere loturi consistente de materiale arheologice. Până de curând, în spațiul nostru de analiză era cunoscută o singură locuire liniar-ceramică, la Târpești, însă cercetările recente din arealul Depresiunii Neamț au înlesnit identificarea a două noi situri pe teritoriul localității Topolița. Materialul ceramic reprezentativ, descoperit în situl de la Topolița-*La nord-vest de sat*, a permis și o analiză tehnologică, scopul principal fiind obținerea unor parametri care să poată fi integrați într-o discuție mai vastă privitoare la un areal geografic bine definit, respectiv zona subcarpatică. Astfel, din situl de la Topolița au fost studiate 11 fragmente ceramice aparținând categoriilor fină și grosieră, fiind folosit un microscop Nikon Eclipse LV100N POL, cu lumină polarizată. Analizele au fost efectuate în cadrul Institutului de Arheologie și Etnologie din cadrul Academiei de Științe a Poloniei (Cracovia).

Analiza petrografică și XRD a eșantioanelor studiate a pus în evidență aspecte legate de natura materiilor prime, dar și a incluziunilor existente în pasta vaselor, precum și în ceea ce privește temperaturile de ardere. Cunoașterea acestor parametri tehnologici oferă o serie de răspunsuri legate de amploarea producției ceramice a comunităților neolitice, dar permite și înțelegerea unor aspecte de ordin funcțional în ceea ce privește vasele ceramice. Până în prezent, pentru cultura Ceramicii Liniare din spațiul cuprins între Carpați și Prut au fost efectuate analize asupra unor loturi de olărie provenite din cinci situri, la care se adaugă informațiile recente pentru așezarea de la Topolița, fapt ce ajută la schițarea unor trăsături comune în domeniul producției ceramice a comunităților neolitice. Cercetarea noastră face parte dintr-un proiect mai amplu, prin care se dorește realizarea unor investigații pluridisciplinare ale ceramicii pentru fiecare etapă de locuire din situl de la Topolița, până în momentul de față fiind studiate eșantioane din neolitic, eneolitic și epoca bronzului.

Contribuții la cunoașterea paleoeconomiei comunităților eneolitice timpurii din zona pericarpatică

Vasile DIACONU

 0000-0002-1553-6444

Un important deziderat al cercetării arheologice este și reconstituirea aspectelor paleoeconomice ale vechilor comunități umane, în deplin acord cu spațiul geografic și condițiile de mediu în care acestea au locuit. Pentru zona pericarpatică a Moldovei, frecventată în eneoliticul timpuriu de comunitățile culturii Precucuteni (mil. V BC), sunt cunoscute destul de puține date, care să permită înțelegerea modului de trai al acestor populații din perspectiva exploatării diferitor tipuri de resurse. Dacă până acum patru decenii erau consemnate puține situri ale culturii Precucuteni, dintre care numai câteva au beneficiat și de săpături arheologice, în ultimii ani au fost repertoriate noi așezări, care au fost investigate parțial, dar într-o manieră interdisciplinară.

Pornind de la datele înregistrate în anii '80 pentru situl de la Târpești (jud. Neamț), vom discuta o serie de informații obținute recent pentru alte două așezări ale culturii Precucuteni, aflate în apropiere, respectiv cele de la Topolița și Plăieșu, ambele din județul Neamț. Abordarea noastră vizează nu doar tipurile de resurse utilizate de comunitățile eneolitice, ci și modul cum se realiza acest fapt, încercând să identificăm anumiți parametri ai impactului antropic asupra mediului. Demersul nostru pornește de la o serie de observații pedologice, care explică condițiile din acel moment pentru cultivarea plantelor, deci, implicit, gradul de sedentarism al grupurilor umane. Informațiile preliminare bazate pe studierea unor loturi paleofaunistice au oferit, de asemenea, indicii valoroase privind creșterea animalelor și vânătoarea, cea din urmă având un rol aproape nesemnificativ. Pentru că o bună parte din activitățile domestice aveau la bază folosirea unui utilaj litic variat, confecționat din materii prime locale sau alogene, am încercat să stabilim și amploarea acestor îndeletniciri. Aprovizionarea cu bunuri și materii prime de la distanțe mari, deci, implicit, existența unor rețele de schimb, necesită o discuție aplicată, mai ales că spațiul geografic analizat dispune de o serie de resurse naturale deosebite, cum ar fi sarea, care constituia, fără îndoială, un bun valoros angrenat în contactele intercomunitare. Fără să avem toate datele necesare conturării unei imagini foarte clare, putem admite un anumit dinamism al vieții economice a comunităților eneolitice timpurii, pornind de la trăsăturile mediului natural, varietatea resurselor angrenate în activitățile domestice și raportul producție/consum.

Absolute chronology of the early Eneolithic of the Northwest Pontic region

Blagoje GOVEDARICA

Igor MANZURA

 0009-0004-2848-4307

The early Eneolithic of the Northwest Pontic region is represented by two cultural groups: settlements of the Bolgrad-Alden type (Gumelnița A1) and graves of the Suvorovo type. Until recently, the position of these archaeological sites on the chronological scale was based mainly on the use of radiocarbon dating from neighboring archaeological cultures (Varna, Gumelnița, Cucuteni-Trypillia, Skelyanskaya, etc.), which were characterized by some common features or demonstrated certain connections in the form of mutual imports. In recent years, a significant series of radiocarbon dates have been obtained from various sites in the region, which makes it possible to significantly clarify the chronological position of both cultural groups.

For sites of the Bolgrad-Alden type, radiocarbon determinations were made for the settlements of Orlovka-Kartal on the Lower Danube and Cialik on the northern periphery of the cultural area. The chronological range of dates from the Orlovka-Kartal settlement is located within 4609-4553 BC according to σ_2 . The limiting values of dates from the Cialik settlement are located within 4682-4363 BC according to σ_2 . In general, one can note the synchronicity of the two settlements, although the Chalyk settlement could have existed for a longer period than Orlovka-Kartal. It is also important to note that the difference in dating within both sites is most likely due to the stratigraphic position of the structures or contexts from which the dating samples were obtained. The chronological position of early agricultural settlements in the Northwest Pontic region based on radiocarbon dating generally corresponds to the early period of the Varna culture, the Gumelnița A1 culture on the territory of Romania and the end of the Precucuteni III culture – the beginning of the Cucuteni A period.

The bulk of radiocarbon dates for the Suvorovo group come from the Koshary cemetery on the Tiligul estuary and Giurgiulești on the Lower Danube. Single dates were also obtained for individual early Eneolithic burials at Căinari and Mayaki. The dating of the burials from Koshary was carried out

using human bones in laboratories in Kyiv and Mannheim. The dates from the Kyiv laboratory mainly fall in the first quarter of the 4th millennium BC, while the dates from the Mannheim laboratory fall in the second quarter of the 5th millennium BC. However, one date from the Koshary cemetery was made on the bone of an animal and showed a value of 4233-4052 BC according to $\sigma 2$. In this case, too old dates obtained from human bones are most likely a consequence of the reservoir effect. The determinations obtained for burials in Giurgiulești, Mayaki and Căinari are partly consistent with the latter date, although they look somewhat earlier, generally located closer to the upper limit of the 3rd quarter of the 5th millennium BC. Based on these circumstances, the dates from the Kyiv laboratory should be considered inaccurate. According to radiocarbon determinations, the burial sites of the Suvorovo group should be synchronized with the sites of the late Varna culture, the Gumelnița A2 culture and the burials of the Skelyanskya culture.

* The research is carried out within the subprogram: "Museum historical-archaeological heritage: systematization and scientific-cultural valorization" (Code: 180101) of the National Museum of History of Moldova financed by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Fieldwalking at the Petreni settlement of the Cucuteni- Trypillia culture in 1947

Sergiu BODEAN

 0000-0001-8062-0362

In the fall of 1947, an expedition was made by the Institute of the History of Material Culture of the N.Ya. Marr Academy of Sciences of the Soviet Union, organized jointly with the Institute of History, Language and Literature of the Moldavian Research Facility, investigated settlements and hill-forts of different periods from the territory of Moldavian SSR. The expedition worked in the following composition: T.S. Passek (head), A.P. Chernysh, E.K. Chernysh, E.S. Malyshko, M.B. Orlova (assistants), V.P. Akimov (photographer) and V.I. Lobov (draftsman). The main goal that the members of the expedition set for themselves was the archaeological exploration of the monuments of the Trypillia culture. From September 19 to October 16, the expedition examined seven settlements (Horodca-I (or Horodca Mare), Petreni, Echimăuți-I, Echimăuți-II, Solonceni-Biserică, Horodiște, Stohnaia-I). Reconnaissance at the Petreni settlement, according to the inscription on the back of Permits No. 68, issued on July 22, 1947, was carried out on September 25-27 of the same year. The location of the site was established with the help of a villager from Dominteni, such as F.I. Gavriiliuk. Judging by the plan in the archaeological report, half of the Petreni settlement was surveyed adjacent to the valley along which the stream flows. The latter flows into one of the right tributaries of the Cubolta River. It should be noted that the size of the surveyed part of the settlement, according to T.S. Passek (approximately 350 m from north to south and 500 m from west to east), practically coincides with subsequent dates that were obtained from the analysis of aerial photographs and geomagnetic surveys. In the southeastern part of the Petreni settlement, near the field road going towards the Sofia village, a trench (45×1 m) was recorded. According to T.S. Passek, it was excavated by E.R. Stern, and two large excavations (12×15 m, 9×12 m) were explored by Romanian archaeologists in the 1940s. The expedition took a visual survey of the area, but it turned out to be challenging to link the settlement plan with the nearest village. A study of the neighbouring hills did not result in the discovery of other archaeological sites. Due to the onset of severe cold weather

and rains, exploration here was not completed, and the expedition left for the next area of its work along the route Petreni-Bălți-Alexăndreni-Grigorești-Mărculești-Florești-Cotuijeni-Șoldănești-Țareuca-Echimăuți. As a result of the works in 1947, a large amount of archaeological material was collected at the Petreni settlement. The National Museum of History of Moldova in Chișinău owns the large set collected as a result of these explorations. It consists of fragments of monochrome and bichrome pottery and ceramics without painting. There are fragments of biconical vessels of various sizes among the painted pottery, including so-called “facial amphorae”, truncated conical bowls, bowls with a pronounced edge and biconical goblets. Ceramics without painting are represented mainly by fragments of makitras. A fragment of a table leg (?) was made from well-floated clay, and the base of the “leg” resembles a stylized human foot. The introduction of all the material into scientific circulation will complement our understanding of the ceramic assemblage of this well-known settlement.

Așezarea gumelnițeană Colibași I (raionul Cahul), un punct arheologic de legătură în lunca Prutului: *nimic nu se pierde!*

Eugen MISTREANU

 0000-0002-2307-2010

Într-o primă tentativă de creare a unui registru al monumentelor/siturilor neolitice și eneolitice de pe teritoriul Republicii Moldova, Vsevolod Marchevici, în 1973, publică lucrarea *Pamyatniki epokhi neolita i eneolita. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR. Kishinev, vyp. 2*, unde, la capitolul 4: *Monumentele culturii Gumelnița*, enumeră și așezarea Colibași I, care s-ar fi aflat la 300 de metri spre vest de casa de cultură din sat, pe malul r. Prut, dar a fost distrusă complet în momentul construcției imobilului amintit mai sus. Totodată, este indicat ca fiind descoperită de V. Beilecci. Astăzi, acest punct este înscris în Registrul arheologic național cu codul RAN: 9416.7, doar că, dintr-o greșeală, în coloana *Datarea/vechimea sitului arheologic*, apare doar apartenența la *Epoca romană târzie / sec. III*.

Timpul a trecut, iar acest punct geografic în care ar fi existat un sit gumelnițean nu a fost luat în considerare la publicarea altor informații despre fenomenul Gumelnița la est de râul Prut. Existența unui sit arheologic trebuie să fie susținută, în primul rând, de apariția unor artefacte sau complexe arheologice. Astfel, în 2024, în urma reamenajării colecțiilor arheologice de ceramică, a fost identificată o mică colecție ceramică, toată cifrată ca provenind din situl Colibaș I, recuperată de la suprafață. În demersul nostru, vom prezenta aceste materiale arheologice redescoperite, care, într-un fel, sunt inedite, nefiind publicate până în prezent. Colecția cuprinde trei categorii de ceramică: grosieră, semifină și fină. Se remarcă 6 funduri de vas, 5 tortițe de la vase mari cu suprafața zgrunțuroasă și alți doi pereți cu tortițe mici, cu gaură orizontală. Mai multe buze și pereți de la vase mici din categoria ceramicii fine au decor alveolat, canelat, linii incizate, dispuse circular, linii orizontale, formate din împunsături, și decor pictat. Fragmentele de ceramică grosieră sunt decorate cu barbotină, dispusă în linii paralele, orizontale și oblice. Palierul cromatic al materialului ceramic variază de la cenușiu, galben spre cărămiziu. În mare parte, toate fragmentele ceramice își găsesc analogii în mediile culturale Gumelnița A1, A2, cât și Bolgrad-Aldeni, fiind exemplare caracteristice eneoliticului timpuriu din zonă.

Importanța acestui sit derivă și din faptul că la vest, aproximativ la 9 km, peste r. Prut, se află așezarea de la Stoicani „Cetățuia”, monument de tip *tell*, eponimă pentru aspectul cultural Stoicani-Aldeni, iar după cum ne sugerează materialul prezentat de noi, acesta este similar cu ceramica descoperită în toate cele 6 niveluri de locuire. Pe malul stâng al Prutului, în imediata apropiere a luncii râului, nu avem cunoscute decât așezările de la Cucoara, I și II, identificate la circa 35-40 km spre nord. În acest context, materialul ceramic de la Colibaș demonstrează existența unei locuiri mai dense și, credem noi, mai intense la mijlocul mileniului V a. Chr. în microzona Prutului de Jos.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Palynological study of the Novogrigorivka 2 kurgan in Odessa region of Ukraine

Svitlana IVANOVA

 0000-0002-3318-8244

Olena VINOGRADOVA

 0000-0002-3147-9347

The primary and the most significant indicator of the 4.2 ka BP climatic event that occurred around 4300 years ago and lasted over 300 years, is a severe drought documented throughout Africa, Eurasia, and South America (Helama 2024). Palynological study of paleosol preserved beneath the kurgan mound located in Northwestern Pontic region of Ukraine is performed to trace the corresponding shifts in climatic conditions on micro-regional level.

In 2003, an expedition from the Department of Archaeology of the Northwest Black Sea Region, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, investigated four kurgans in the Kyiv-Odesa highway reconstruction zone. Kurgan 2 (“Lyubasha”) was located 2 km north of the Novogrigorivka village, Mykolaevsky district, Odessa region, on the right-bank plateau of the Tiligul River. Prior to excavations, the kurgan mound was preserved to the height of 3.5 m with ca. 55 m diameter. Seventeen burials were discovered in the kurgan (Ivanova et al. 2005). The level of the ancient surface was recorded by the buried soil at the depth of 3.6 m from the main benchmark set at the kurgan’s highest point. The buried soil was clearly visible beneath the primary and secondary mounds in all sections.

The primary burial No.19, associated with the Yamna culture, was C14 dated to 4030±60 BP, which slightly postdates the rapid climatic change during the 4.2 ka BP event and corresponds to the subboreal period of the Holocene (5660-3710 BP). During the excavations in 2003, soil samples for palynological analysis were taken from the kurgan main soil profile and the primary burial No.19.

Two pollen samples were prepared and analyzed in the laboratory of the Dipartimento di Scienze della Vita (Orto Botanico), Università degli Studi di Modena e Reggio Emilia, Modena, Italy. Given that the samples’ material was soil, the heavy liquid separation method was applied for the most effective

pollen extraction. The pollen concentration in the samples was low, and its preservation was relatively poor. Chenopodiaceae, Poaceae, Rosaceae, and Compositae Cichorioideae pollen, but no tree pollen, was identified. According to the results obtained so far, the pollen spectrum of the samples represents steppe vegetation.

Previously published pollen data together with soil characteristics (weakened soil formation processes), indicate sharp deterioration of climatic conditions, with profound climate aridization, but not cooling in Northwestern Pontic region around 4200 BP (Gerasimenko 2004; Gerasimenko, Gorbov 1996; Kremenetsky 1997, 43-44). Reconstructed landscape indicates dominance of dry steppe sagebrush-grass vegetation with almost no arboreal plants (Ivanova, Kiosak, Vinogradova 2011; Volontir 1989). A major vegetation shift was dated to 4100 cal yr BP (Ganz et al. 2024). Compared to the modern mixed-grass steppe prevalent in this area, the reconstructed landscape indicates a shift by three geographical subzones (Gerasimenko 2004; Gerasimenko, Gorbov 1996).

Pollen data obtained from the primary burial of kurgan 2 (“Lyubasha”) are consistent with general nature of vegetation development in Northwestern Pontic region and reflect climate aridization of the middle phase of the subboreal period.

Cercetări interdisciplinare în peștera Izbuluc Topliței de Vida (sat Luncasprie, com. Dobrești, jud. Bihor, România)

Florin GOGĂLTAN

 0000-0002-0853-394X

Andrea DEMJÉN

 0009-0007-1654-4503

Szilárd GALL

Călin GHEMIȘ

Viorel-Traian LASCU

Bogdan P. ONAC

 0000-0003-2332-6858

Ioana-Nicoleta MELEG

 0000-0002-0836-4971

Cunoscută prin descoperirile sale spectaculoase încă din anii '80 ai secolului trecut, peștera Izbuluc Topliței de Vida (sat. Luncasprie, com. Dobrești, jud. Bihor, România) a beneficiat, începând cu anul 2021, de atenția unui colectiv interdisciplinar de cercetare. Alături de arheologi, la aceste investigații participă bioarheologi, arheobotaniști, arheozoologi, biologi, speologi, geneticieni etc., cu scopul de a reconstitui paleodinamica acestui sit de la biomoleculele vechi la depunerile din epoca bronzului. Până în prezent, au fost îndeplinite mai multe obiective propuse, altele fiind încă în derulare. Astfel, s-a realizat o bază de date arheologice și fotogrammetrice a sitului, au fost cercetate două schelete atribuite perioadei timpurii a epocii bronzului (2400-2300 BC), care, alături de alte resturi umane, au fost studiate bioarheologic, s-au datat absolut depunerile din neoliticul mijlociu și epoca bronzului, au fost determinate parțial și analizate speciile de plante recuperate din peșteră și s-a reconstituit paleoclima pe baza analizei polenului din sedimente și a semințelor descoperite în contextele arheologice. Cu excepția unor sumare rapoarte arheologice anuale, rezultatele acestor cercetări sunt încă inedite.

* Cercetările au fost finanțate prin proiectul „Reconstrucția paleodinamicii spațio-temporale de la biomolecule vechi la sisteme interconectate: o privire de ansamblu asupra sedimentelor din peșteri” (Cod proiect: PN-III-P4-ID-PCE-2020-0518 - 2021-2023), coordonat de dr. habil. Ioana Meleg (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca).

**Considerations on petrological analyses of the stone axes
within the collection of the History and Ethnography
Museum Târgu Neamț**

Dumitru-Ionuț STIGLEȚ

ID 0009-0009-7659-6481

This study presents the findings of micro- and macroscopic analyses of four selected samples (fragments of stone axes) belonging to the Bronze Age. They are part of the History and Ethnography Museum collection in Târgu Neamț. Three are from accidental finds, and one sample is from an archaeological site (Urecheni-*Fundătura*). The primary aim of this study was to identify the raw materials and their sources.

The results of our research have practical implications, contributing to the understanding of how prehistoric human communities exploited lithic materials and later processed them into practical use. This knowledge can be applied to various fields, from archaeology to anthropology, enhancing our understanding of Bronze Age civilisation.

Microscopic analyses were carried out using the OPTIKA N-400POL petrographic microscope, and photographs were taken with the OPTICA C-83 digital camera. The results were entered into the OPTICA PROVIEW software.

With the help of these tools, it was determined that samples No. 1 and No. 2 are made of dolerite with ophitic texture, sample No. 3 consists of leucodiorite with porphyritic texture, and sample No. 4 is petrologically microgabbro/fine-grained granular gabbro.

Their area of origin can be as follows: for sample No. 1 (the axe from Drăgușeni, Suceava County) – the Moldova River and its right tributaries (i.e., Tătarca, Tătărcuța, Răchitiș, and Făgețel); and the samples from Neamț County – the alluvial mass of the Bicz River.

Investigații geofizice în așezări ale complexului Noua-Sabatinovka-Coslogeni. Rezultate, limite, perspective

Mariana SÎRBU

 0000-0002-1537-7375

Vasile DIACONU

 0000-0002-1553-6444

Ocupând un spațiu geografic vast, complexul Noua-Sabatinovka-Coslogeni este reprezentat prin aproape trei mii de așezări, numărul celor cercetate fiind însă extrem de mic. În ultimele două decenii, din dorința unei mai bune cunoașteri a locuirilor specifice bronzului târziu, s-au realizat diferite investigații geofizice, care au acoperit – parțial sau total – unele așezări din diferite zone ale arealului de răspândire al acestui complex cultural. În majoritatea cazurilor, principalul obiectiv al cercetărilor non-invazive a fost acela de a avea o imagine cât mai fidelă a structurii interne a așezărilor, accentul fiind pus, cu precădere, pe siturile unde erau cunoscute „cenușare”. În unele situații, săpăturile arheologice au fost precedate de măsurători magnetometrice, iar intervențiile intruzive au avut ca scop tocmai verificarea unora dintre anomaliile semnalate.

La ora actuală, deși foarte puține numeric, studiile geofizice efectuate pentru așezări ale complexului Noua-Sabatinovka-Coslogeni acoperă întregul areal, fiind vizate atât așezări cu „cenușare”, cât și situri în care nu sunt cunoscute astfel de structuri antropice.

Prezenta contribuție își propune sistematizarea tuturor datelor privitoare la investigațiile geofizice efectuate în așezări ale bronzului târziu din zona nord-vest-pontică, cu scopul de a crea un tablou actualizat al acestui tip de cercetări, evidențiind rezultatele edite și inedite, dar și modul în care acestea justifică continuarea măsurătorilor neinvazive pentru astfel de situri.

În momentul actual, avem centralizate date pentru 38 de situri, dintre care 10 aparțin culturii Noua, 25 – culturii Sabatinovka și cinci – mediului Coslogeni. Ca un element cu caracter de generalizare, merită subliniat că investigațiile geofizice efectuate în așezările cu „cenușare” nu au adus informații extrem de concludente privitoare la structura acestora, fiind înregistrate anomalii „obișnuite”, de tipul gropilor sau al unor instalații de foc.

Pentru mediul Sabatinovka, unde sunt documentate construcții cu fundații de piatră, datele geofizice au confirmat prezența unor astfel de amenajări.

Cum am menționat și mai sus, un amănunt important este acela că, în numeroase situații, cercetările neinvazive au fost completate și de săpături arheologice, mai ample sau mai restrânse, care au confirmat existența anomaliilor geomagnetice, însă fără ca acestea din urmă să aibă o relevanță foarte crescută pentru înțelegerea modului cum s-au format „cenușarele”.

Fără îndoială, și pentru cercetarea bronzului târziu, investigațiile geofizice sunt absolut necesare, dar mai ales pentru imaginea de ansamblu a siturilor, pentru stabilirea limitelor acestora și evidențierea unor diferențe de dinamică în cadrul așezărilor.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Research on cultural exchanges between the upper Tisza and Dniester basins in the Bronze Age

Liviu MARTA

Cultural exchanges between the two regions were constant. Passages between them were considered as chief communication channels between two major cultural areas, the Carpathian space and the East European forest steppe and steppe or, more concretely, the Carpathian and the Caucasian metallurgic centers, with an extension in the steppe region.

For the middle period of the Bronze Age, recent research tends to demonstrate that interactions between the two cultural areas go beyond imports of elite pieces. Currently, there are certain aspects suggesting a more extensive exchange, involving beliefs and habits. However, cultural exchanges are rather limited in comparison with the Late Bronze Age. In this period, the quantity of metallic pieces sent in both directions significantly grows and covers increasingly larger areas. During the development of the Gava-Holihradý cultural phenomenon in the superior basins of both rivers, the transmission of Carpathian pieces to the East expands, together with funerary practices related to them. Research on certain elements of material culture and of the habitat of this culture adds new insight into cultural exchanges in the northern part of the Eastern Carpathians. New data on how material resources were obtained and circulated at the turn of the 2nd and 1st millennia BC, and the association of this data with historical information on circulation fluxes in subsequent periods, assures a deeper look into the complex cultural phenomenon of cultural exchanges in the area of Eastern and Northern Carpathians.

Cadrul geografic al aşezării Trinca „Izvorul lui Luca”: generalităţi

Livia ERMURACHI

 0000-0001-7165-2899

Aşezarea Trinca „*Izvorul lui Luca*” este amplasată pe teritoriul localităţii Trinca, raionul Edineţ, în partea de nord-vest a Republicii Moldova, în zona malului stâng a râului Prut, raionul fizico-geografic Platoul Moldovei de Nord din regiunea de silvostepă a Moldovei.

Situl ocupă aproape toată suprafaţa unui promontoriu format de un meandru al râuleţului Draghişte, care în prezent poartă denumirea de *Izvorul lui Luca*. Promontoriul este orientat longitudinal de la nord-vest spre sud-est, cu altitudinea maximă la extrema de nord-vest de 213,3 m, la cea de sud – 183,3 m. Formele de relief, condiţiile climaterice favorabile, bogăţia şi diversitatea faunei şi florei au determinat popularea relativ timpurie a promontoriului.

În linii generale, aşezarea Trinca „*Izvorul lui Luca*” se află în zona rifurilor calcaroase a malului stâng al Prutului, care este determinată de geomorfologia ca o zonă distinsă de landşaft întretăiat, cu înălţimile predominante formate de crestele recifelor calcaroase, care sunt întretăiate de văile adânci ale afluenţilor Prutului – Vilia, Lopatnic, Draghişte, Racovăţ şi Ciuhur. Sursele abundente de apă, prezenţa reliefului întretăiat, care favoriza vânătoarea, sectoarele plane de pe platouri, care facilitau ocuparea cu agricultura au fost înţelese şi fructuos exploatate comunităţile culturii Chişinău-Corlăteni.

Cu apariţia în spaţiul est-carpatic a triburilor tracice, care au populat întreaga zonă de silvostepă, Platoul Moldovei de Nord, până în perioada hallstattană târzie, devine o zonă a interferenţelor culturale a comunităţilor tracice şi celor sincrone, vecine din est, de tip Belogrudovka - Cernyj Les.

În contextul studiului dat considerăm util evidenţierea specificului natural şi geologo-paleontologic a părţii de vest a Platoului Moldovei, zonă în care este amplasată comuna Trinca, respectiv, situl cu mai multe orizonturi cultural-cronologice Trinca „*Izvorul lui Luca*”.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare şi valorificare ştiinţifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Naţional de Istorie a Moldovei, finanţat de Ministerul Educaţiei şi Cercetării al Republicii Moldova.

O „radiografie” a siturilor cu nivel de locuire din epoca fierului în microzona Hansca, raionul Ialoveni

Aurel ZANOCHI

 0000-0002-3236-7582

Siturile arheologice din microzona Hansca au ajuns în atenția specialiștilor în urma cercetărilor periegetice, întreprinse în anul 1959. Începând cu anul 1960, au urmat cercetările arheologice sistematice, care, cu unele întreruperi, au durat până în 1991. În acest interval de timp, contribuții valoroase la cercetarea siturilor din preajma comunei Hansca au adus mai mulți distinși arheologi, precum A. Meliukova, I. Hîncu, I. Ravalovici, I. Niculiță, Em. Rikman, Gh. Postică, Gh. Cebotarenco, N. Golțeva, N. Telnov, V. Kavruk ș.a. De asemenea, microzona a fost investigată recent prin cercetări de suprafață și sondeaje, realizate de Agenția Națională Arheologică (2022) și Centrul de Arheologie „Ion Niculiță” a Universității de Stat din Moldova (2024).

Ca urmare a investigațiilor arheologice, au fost cercetate 10 situri, care se încadrează într-un vast interval de timp – din epoca eneolitică și până în sec. XVII-XVIII. Majoritatea conțin resturile mai multor niveluri de locuire, dintre care, pentru comunicarea de față, prezintă interes cele din epoca fierului, atestate în nouă situri. Astfel, vestigii atribuite primei epoci a fierului (cultura Holercani-Hansca) au fost documentate în așezările Hansca „La Matcă”, Hansca „Limbari-Căprăria”, Hansca „Livadă”, precum și într-un mormânt dublu, descoperit fortuit în apropierea bisericii din sat. Urme de locuire din cea de-a doua epocă a fierului, atribuite culturii getice, au fost descoperite în majoritatea siturilor din microzona Hansca, printre care se evidențiază așezările Hansca „Limbari-Căprăria”, Hansca „Sat” ș.a., fortificațiile Hansca „Cetate” și, probabil, Hansca „Toloacă”. Totodată, în această microzonă au fost cercetate și două necropole – cea din punctul „Lutărie” și cea de la periferia așezării „Limbari-Căprăria” (Hansca I, după A. Meliukova). Gradul de cercetare și de valorificare științifică a vestigiilor din epoca fierului este diferit. Unele au fost publicate încă în anii '60-'80 ai sec. XX, în special de prof. I. Niculiță, altele rămânând până în prezent inedite.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifrul: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Morminte de incinerare din prima epoca a fierului din situl Hîrcești II

Vladimir CHITIC

 0000-0003-1950-2820

În perioada mai - iulie 2024, Agenția Națională Arheologică a efectuat cercetări arheologice preventive și sondaje în siturile Sinești IV, Hîrcești II și Boghenii Noi I, amplasate pe traseul drumului Cornești - Năpădeni, care urmează a fi reconstruit. Printre siturile investigate se remarcă cel de la Hîrcești II, descoperit în anul 1952 de către A.A. Nudelman și atribuit culturii Cucuteni-Tripolie. Acesta este situat la cca 3,3 km spre nord-vest de extrema nordică a localității Hîrcești, pe panta lină a unui deal ce coboară dinspre nord spre lunca râului Cula. În anul 2024, în partea sudică a sitului, care se mărginește cu drumul regional G88, a fost trasată o secțiune de 20×2 m. În urma cercetărilor, pe lângă nivelul de locuire din perioada eneolitică, cunoscut din cercetările anterioare, au mai fost identificate și câteva morminte de incinerare din perioada timpurie a epocii fierului. Astfel, în timpul excavărilor, în caroul 1 al secțiunii și în peretele nordic al acestuia, au fost observate mai multe fragmente ceramice lucrate cu mâna, atribuite perioadei timpurii a epocii fierului, fapt care a dictat extinderea secțiunii spre nord pe o suprafață de 1×1 m. Aici, la o adâncime de cca 40-50 cm, au fost descoperite șase vase fragmentare, printre care au fost identificate mai multe oase umane calcinate. Aceste aglomerări provin de la două sau trei morminte de incinerare, fiecare fiind format dintr-un vas-urnă, în care erau depuse resturile calcinate ale osemintelor umane, acoperite cu un alt vas de tip strachină, folosit în calitate de capac. Luând în considerație forma și tehnica de realizare a ceramicii, descoperirile funerare din situl Hîrcești II pot fi atribuite culturii Chișinău-Corlăteni din sec. XII-X a. Chr. Astfel, vestigiile de la Hîrcești II vor contribui esențial la studierea practicilor funerare ale comunităților de tip Chișinău-Corlăteni, care, până la momentul de față, au fost atestate doar într-un număr restrâns de necropole. Totodată, aceste descoperiri servesc drept un imbold pentru o cercetare sistematică, în vederea documentării unei posibile necropole din prima epocă a fierului la Hîrcești.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifrul: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Piese de silex din aşezarea din prima epocă a fierului Saharna „Țiglău”

Natalia OVCEAROV

 0009-0008-1254-5282

Începând cu perioada bronzului târziu – prima epoca a fierului, prelucrarea silexului capătă un caracter mai redus. Însă piesele de silex, deși mai puține, continuă să fie prezente în siturile din această perioadă. Printre acestea se remarcă aşezarea din prima epocă a fierului de la Saharna „Țiglău”, investigată prin săpături arheologice în anii 2007-2009 și 2021-2024. Aici, alături de numeroasele fragmente de ceramică, unelte și ustensile (din metal, os și lut) etc., a fost descoperit și un număr considerabil de piese din piatră, printre care se evidențiază cele din silex. Astfel, subiectul comunicării de față îl prezintă un lot constituit din cca 30 de piese din silex, aflate la diferite etape de prelucrare, recuperate în campaniile arheologice din anii 2023-2024. Ca urmare a analizei, s-a stabilit că, la Saharna „Țiglău”, drept materie primă a fost utilizat silexul de Nistru, de calitate bună, a cărui culoare variază de la negru, gri până la gri-deschis, opac sau translucid, cu pigmentații albe și cu o granulație fină.

Colecția din silex poate fi împărțită în următoarele categorii: fragmente nucleiforme cu câteva desprinderi pe suprafață, așchii și lame, gratoare, străpungătoare, vârfuri de săgeți, lame retușate și așchii retușate. Aceste piese erau utilizate în diverse domenii, de la muncile casnice până la vânătoare și agricultură, având o întrebuințare foarte largă: tăierea și răzuirea materiilor dure de origine animală și a lemnului, prelucrarea pieilor, recoltarea diferitor plante, inclusiv cereale etc. Astfel, studiarea pieselor de silex permite să completăm informațiile ce țin de activitatea economică a comunității umane din aşezarea Saharna „Țiglău”.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifru: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Noi informații privind pătrunderea amforelor grecești în perioada arhaică și clasică la Orgame

Natalia MATEEVICI

 0000-0002-4660-9781

Cercetarea arheologică a sectorului Faleza Est la Orgame, aflat în zona *intra muros*, își are începutul încă din 1981, în baza rezultatelor primului sondaj efectuat de Maria Coja, în 1970. Mai târziu, M. Mănuclu-Adameșteanu menționează prezența vaselor de Milet, Samos, Clazomenae, Chios, Lesbos etc. Amforele centrelor arhaice menționate mai sus de către M. Mănuclu-Adameșteanu au fost atestate și în cercetările de teren din 1998-2000, efectuate de L. Bîrliba (rămase nepublicate și necercetate până în prezent). Majoritatea amforelor perioadei arhaice și clasice au fost descoperite în sectorul Faleza Est. Lotul de la Orgame FE (săpăturile din 1998-2000) prezintă fragmente amforice ale centrelor mediteraneene Chios, Lesbos, Clazomenae, posibil, Milet și ale celor de protho-Thasos, datarea generală a cărora se încadrează între prima jumătate a sec. VI și sfârșitul sec. V a. Chr. Din punct de vedere numeric, prioritatea o au amforele de Chios, fiind sesizat și fragmentul unei amfore timpurii, acoperite cu angobă albie, a cărei datare revine primei jumătăți a sec. VI a. Chr. și care este, totodată, și cea mai timpurie prezență a amforelor grecești în acest sector și, posibil, la Orgame, în general.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

A burial mound from the Scythian era near the village of Ustyia in Western Podillya

Oleksandr MOGYLOV

 0000-0002-2400-2380

In 1969, the Middle-Dniester expedition of the Historical Museum of the Ukrainian SSR under the leadership of O.D. Hanina conducted excavations in the Borshchiv district in the southwest of the Ternopil region. The main works took place near the village Ivane-Puste, well known to specialists in the study of antiquities of the Early Iron Age.

In the same year, a study of the mound near the neighboring village was carried out Ustyia, located on the left bank of the Dniester, at the confluence of the small Nichlavka river. The mound group was located to the northwest of the village, and was actively destroyed. In 1969, out of 7 mounds, which were clearly visible a few years before, only 5 remained visible. One mound was excavated. The height of the mound is 0.3 m, the diameter is 20 m. The research was carried out with the help of a bulldozer, leaving a 0.7 m wide embankment along the north-south line.

After removal of the plowed layer in the center of the mound, at a depth of 0.25 m from the top of the mound, an oval grave slab measuring 1.6×1.8 m was found. On its surface, a diagonal wooden log and coal were found, and a stone lay under it in the northwest corner. Two small fragments of molded ware and an arrowhead were found here.

During the investigation of the grave, they came across a vessel made of tree bark. To the north-west of it lay the badly withered bones of a skeleton, let's say, a child. Four arrowheads from the Scythian period, shards from a stucco pot and fragments of a vessel made on a potter's wheel were found near the pit.

The author of the excavation assumed that this burial mound belongs to the population of the early Scythian settlement in the nearby village of Ivane-Puste.

Greek spindles in Scythian barrows of the Pontic steppe

Denis TOPAL

 0000-0002-8586-4427

Greek composite spindles are also widespread in the Scythian burial mounds of the Black Sea region, mainly in the steppe part, in the burial mounds of the various ranks up to the highest, or royal ones. For example, at least 70 items coming from Scythian barrows are known. Spindles are typical for female graves, but they are occasionally found in male ones, such as the secondary grave of the Olexandropil mound and burial 2 of Soboleva Mohyla.

In the Republic of Moldova territory, a rich male burial with a spindle was discovered in a mound near the Crihana Veche village. Chronologically, the spindles are close to normal distribution; in other words, they appear in the second half or the end of the 5th century BC, with a maximum closer to the middle of the 4th century BC. Then they gradually disappear by the late 4th - early 3rd centuries BC. Most of the finds of Greek-type spindles in Scythian burials date back to the second quarter of the 4th century BC. On the other hand, most of the aristocratic tombs with spindles date back to the third quarter of the century, so that does not coincide with its maximum distribution period.

Spindles made of precious metals, silver and gold (from Chortomyk, Olexandropil and Kul-Oba) also date back to the third quarter of the 4th century BC. In connection with the distribution and chronology of spindles in Scythian burials, the following analogy arises, connected not with the female but with the male subculture – swords and daggers of the Scythian period. Most Scythian swords and daggers fall into the Middle Scythian period of the 6th - 5th centuries BC. Still, most ceremonial forms belong to the last phase of Classical Scythian culture of the second half of the 4th century BC. The number of ceremonial items (richly decorated with gold and placed in a funerary context) sharply increased in the third quarter of the 4th century BC, probably indicating the most profound crisis of Scythian culture in general and the military subculture in particular.

This period, or a ‘golden autumn’ of Scythia, with its huge royal burial mounds and abundance of gold, could perfectly illustrate that conspicuous consumption coincides with political or social instability. After the peak of

the ceremonial akinakai in the third quarter of the 4th century BC, we observe a generation later the complete disappearance of Classical Scythian culture, along with its characteristic weapons, horse harnesses and animal style. The spindles correlate with those dynamics.

* The research is carried out within the subprogram: "Museum historical-archaeological heritage: systematization and scientific-cultural valorization" (Code: 180101) of the National Museum of History of Moldova financed by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Starea de conservare a siturilor fortificate din epoca fierului din centrul spațiului pruto-nistrean

Dumitru CONDREA

 0000-0001-9799-7756

Regiunea centrală a spațiului dintre Prut și Nistru cuprinde peste 30 de fortificații datate în epoca fierului. De la prima atestare a lor au trecut decenii sau, în cazul unui grup select al acestora, chiar mai mult de un secol. Pe parcursul acestui timp, starea lor s-a dezvoltat în funcție de utilitatea terenurilor pe care le ocupă, observându-se o tendință generală de degradare a siturilor.

Deteriorarea fortificațiilor s-a produs și continuă să se producă din cauza factorilor naturali și antropici, de exemplu, pătrunderea în sol a rădăcinilor plantelor, exploatarea forestieră, lunecările de teren, terasarea agricolă și silvicolă, aratul, amenajarea de construcții ș.a. Ultimele recunoașteri de la fața locului au raportat în publicații că situri precum cetățuia de la Trușeni nu mai posedau ruine vizibile pe teren, pe când fortificația de la Sipoteni „La Șanț” putea fi identificată doar datorită șanțului, „valul” acesteia nemaifiind vizibil. Tot atunci, alte situri fortificate (Furceni „Selitra”, Trebujeni „Scoc-Piscul Ciobanului”, Meleşeni „Cetățuie” ș.a.) au fost afectate – parțial sau integral – de lucrări agricole, inclusiv terasamente. Toți acești factori au dus la apariția necesității de a reverifica în prezent starea de conservare a acestor monumente arheologice.

O serie de recunoașteri de teren, întreprinse în anii 2023-2024 la fortificațiile atribuite epocii fierului din regiunea centrală a spațiului pruto-nistrean și însoțite de informațiile oferite de imaginile de satelit și hărțile topografice, au permis stabilirea conturului incintelor, a dimensiunilor structurilor defensive ruinate, a formelor de exploatare a teritoriilor ocupate de acestea și compararea lor cu situația constatată în trecut. Astfel, din 24 de situri fortificate, a căror locație exactă este cunoscută la momentul actual, nouă sunt ocupate preponderent de pădure, patru – de terenuri agricole, unul – de o așezare contemporană, iar celelalte zece nu sunt exploatate în niciun fel, decât doar ca pășune, și se caracterizează prin vegetație ierboasă, rareori intercalată de arbuști și arbori solitari. Din această ultimă categorie, incinta unei fortificații este afectată de alunecări de teren, iar incinta alteia este terasată în vederea creșterii pomilor fructiferi.

Prin urmare, condiția în care se află majoritatea vestigiilor de cetăți nu favorizează păstrarea intactă a informației arheologice, intervențiile în sol, realizate de natură și de oameni, având ca urmare deranjarea stratului cultural.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifru: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Povestea oaselor: studiu arheozoologic al materialului din fortificațiile getice Horodca Mică și Horodca Mare

Ismi WENETATOU

Octavian MUNTEANU

 0000-0001-9340-8002

Autorii și-au propus să abordeze subiectul analizei resturilor faunistice din fortificațiile din a doua epocă a fierului Horodca Mică și Horodca Mare. Acestea au fost excavate pe parcursul a șase campanii arheologice, desfășurate între anii 2006 și 2012. Materialul faunistic recuperat a fost colectat manual, însoțit de un protocol solid de înregistrare, care a fost esențial pentru documentarea precisă a ansamblurilor faunistice și facilitarea analizelor ulterioare. Investigațiile au fost definite prin proceduri standardizate pentru înregistrarea resturilor faunistice, cuprinzând aspecte precum identificarea elementelor osoase, articularea anatomică și cartografierea spațială în cadrul complexelor cercetate. În plus, procesul de identificare taxonomică a fost detaliat prin examinarea vizuală și tehnicile de comparație, utilizate pentru a atribui speciile unor taxoni specifici. Identificarea fragmentelor osoase a implicat două etape distincte. Inițial, a fost identificat elementul scheletic căruia îi aparține fragmentul, apoi a urmat determinarea tipului de animal din care provine. În calitate de material comparativ, care este esențial pentru efectuarea identificărilor, a servit colecția de oase de animale a Universității Libere din Berlin. În cazul în care un fragment sau altul nu a putut fi identificat la nivel de specie, acesta a fost clasificat, în funcție de mărime, ca mamifer mare, mediu sau mic. Pentru identificarea păsărilor au fost utilizate resurse suplimentare, precum ghidul lui Cohen și Serjeantson, completat de colecția comparativă a Dr. Maaike Groot de la FU Berlin. În plus, au fost luate în considerare variațiile în dimorfismul sexual. Pentru oi și capre, separarea s-a realizat doar atunci când au putut fi identificate cu certitudine cu ajutorul colecției comparative. În cazurile în care o astfel de identificare definitivă nu a fost posibilă, rămășițele au fost clasificate într-o categorie generală combinată oaie/capra. În procesul de analiză osteologică s-a ținut cont de faptul că, după conservare, resturile osoase ale animalelor sunt supuse unei serii de procese ce pot influența informațiile pe care le codifică. Unele dintre

principalele procese care influențează conservarea și interpretarea resturilor osoase animale sunt de natură biotică, thanatică, perthotaxică și taphică. Recunoașterea și înțelegerea acestor procese au fost esențiale pentru noi, deoarece influențează în mod direct conservarea și interpretarea ansamblurilor faunistice, inclusiv în timpul cuantificării și numărării oaselor. Printre obiectivele principale ale studiului un loc special l-a ocupat posibilitatea de a stabili dacă variațiile în reprezentarea părților scheletului corespund cu practicile obișnuite de tratare a carcaselor animaliere. Acesta este motivul pentru care elementele au fost clasificate în următoarele grupe: cap și gât, crupă, față superioară, spate superior, membre inferioare, falange și altele. Totodată, au fost delimitate elementele scheletice ce sunt atribuite părților distale sau proximale, evaluându-se stadiul de fuziune al acestora. În final, pornind de la observațiile lui Reitz și Wing, am analizat abundența resturilor scheletice, pentru a determina dacă animalele au fost folosite ca hrană, pentru ritualuri sau în alte scopuri.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifru: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

O verigă din bronz cu noduri din colecțiile Muzeului de Istorie și Etnografie Călărași

Mihail BĂȚ

 0000-0001-6642-2888

Iacob MÂNDRESCU

Printre bunurile culturale înregistrate recent în patrimoniul Muzeului de Istorie și Etnografie Călărași se află o verigă din bronz cu noduri (sau „nodozități”). Piesa a fost descoperită întâmplător în extravilanul localității Temeleuți din raionul Călărași. Din informațiile disponibile, contextul descoperirii se află într-o zonă împădurită, aflată la cca 0,5 km spre sud-est de localitate, la hotarele administrative ale raioanelor Călărași și Nisporeni.

Piesa fost turnată din bronz și păstrează în prezent o patină nobilă, cu aspect verde-albăstrui. Veriga are diametrul exterior de cca 80 mm și cel interior – de 63 mm. Elementul distinctiv al artefactului este redat de cele trei șiruri a câte 40 de noduri, dispuse continuu pe exteriorul și lateralele piesei. În cadrul acestor grupuri, nodurile sunt amplasate oarecum simetric unul față altele.

În pofida faptului că numărul mare de noduri ale verigii de la Temeleuți o evidențiază printre artefactele de acest tip, parcimonia datelor privind contextul descoperirii îngreunează poziționarea cronologică și ne obligă la o abordare precaută a atribuirii culturale până la apariția unor date asociate. Totodată, menționăm că cele mai apropiate analogii pentru exemplarul nostru provin din bazinul Carpatic și cel al Dunării de Mijloc, cât și din spațiul nord-pontic, acestea fiind cunoscute în perioadele La Tène târziu și romană. În același interval cronologic – cel al ultimelor secole ale erei precreștine și al primelor secole ale erei creștine – se încadrează și siturile arheologice cunoscute în această regiune.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifrul: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Cu privire la situlele de tip Eggers 18-20 din regiunea est-carpatică

Vasile IARMULSCHI

 0000-0002-9013-1973

O categorie de piese aparte, descoperite în siturile de epocă La Tène din regiunea est-carpatică, sunt situlele de tip Eggers 18-20. Astfel de „importuri” republicane au fost descoperite atât în siturile atribuite culturii Poienești-Lucașeuca, cât și în cele atribuite culturii sarmatice. Respectivetele vestigii, foarte probabil, datează între sfârșitul sec. II și prima jumătate a sec. I a. Chr. și reprezintă rezultatul unor contacte și mobilități umane, ce au avut loc în spațiul est-carpatic în acest interval cronologic.

În cadrul comunicării noastre, ne vom focaliza atenția pe particularitățile constructive, delimitarea analogiilor și cronologia unor astfel de piese.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

**Preliminarii privind mormântul de incinerare în vas
de bronz (sec. II-I a. Chr.), descoperit la Peresecina
(raionul Orhei, Republica Moldova)**

Angela SIMALCSIK

 0000-0001-8639-3535

Ion TENTIUC

 0000-0002-3126-6499

Denis TOPAL

 0000-0002-8586-4427

Valeriu BUBULICI

 0000-0002-7431-3558

În vara anului 2022, Muzeul Național de Istorie a Moldovei (MNIM) din Chișinău a recepționat pentru expertiză un set de vestigii arheologice cu semnificații funerare. O echipă de cercetători s-a deplasat la locul descoperirii, pentru a colecta informații privind contextul descoperirii mormântului de incinerare în situlă de bronz, asociat cu vase de ofrandă. Situl se află în partea centrală a spațiului pruto-nistrean, în regiunea numită Codrii Orheiului, pe teritoriul administrativ al comunei Peresecina.

În locul descoperirii vestigiilor au fost identificate două gropi funerare, în care au fost depuse urne cu resturi incinerate. S-au găsit resturi ale rugului funerar, reprezentate de cărbuni și multe oase calcinate, fragmente de la vase ceramice, fragmente dispersate de piese din cupru distruse de foc, toate fiind parte dintr-un complex funerar din perioada culturii Poienеști-Lucașeuca.

Mormântul de incinerare conținea în calitate de inventar funerar cinci vase sau fragmente din acestea (două din ceramică neagră și trei din bronz), fragmente de la cămașa de zale (împletită din inele), cu puternice urme de arsură și oase calcinate, o fibulă miniaturală filiformă din metal alb, care nu s-a păstrat din cauza focului, multe fragmente de piese din bronz, deformate de foc, cu destinație necunoscută.

Analiza osteologică a resturilor funerare a determinat faptul că starea de conservare a resturilor scheletice este satisfăcătoare, iar starea de reprezentare a scheletului este bună. Resturile de combustie provin de la un singur

individ. După curățarea resturilor de impurități (pământ, pietricele, cenușă, cărbuni, fragmente de ceramică, așchii de silex alb, resturi de oase de mamifere), greutatea totală a resturilor scheletice umane a ajuns la 2249 g, ceea ce reprezintă un schelet complet, adunat aproape în totalitate de pe rugul de incinerare. Gradul de fragmentare este moderat spre ridicat. Numeroase fragmente au conservat părți anatomice distincte. Unele prezintă urme de oxidare, de culoare verde, indiciul contactului dintre acestea și obiectele de cupru sau bronz. Au fost identificate și câteva resturi osoase incinerate de mamifere, de asemenea cu urme de oxidare.

Scheletul provine de la un individ de sex antropologic masculin de vârstă adultă tânără (20-30 ani). Conform caracteristicilor arderii, cum ar fi modelul fisurilor, prezența contorsionării și deformării, prezența etapelor de tranziție și prezența sunetului metalic în timpul manevrării resturilor, defunctul a fost incinerat intens, mai mult sau mai puțin uniform, scheletul său fiind în stare *verde* în momentul arderii – adică oase cu mușchi, tegumente și cu canalul medular plin. Temperatura de combustie a defunctului, estimată conform caracteristicilor morfoscopice, este cuprinsă între 500-600°C și 800-900°C.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifrul: 011501) al Universității de Stat din Moldova și a subprogramului „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțate de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Utilizarea instrumentelor digitale în reconstituirea structurilor arheologice

Victor DULGHER

 0000-0002-9024-4599

În ultimul timp, noile tehnologii au început să ne ofere numeroase instrumente, ce facilitează reconstrucția atât a mediului, cât și a structurilor de habitat din diferite perioade istorice (inclusiv din epoca fierului). Este important de menționat că, deseori, doar în baza unor artefacte și a unor elemente de construcție descoperite de către arheologi pot fi restabilite structuri întregi, cu tot cu detaliile caracteristice. Mai mult, grație software-urilor moderne, aflate în acces liber și bazate pe datele de elevație, acestea pot fi încadrate în modele 3D ale terenurilor. Totodată, pot fi obținute date 3D preliminare, legate de relief, în urma diverselor prelucrări în programele utilizate.

Un exemplu de reconstrucție 3D a terenului poate fi programul „Blender”, care se află în acces liber. Cu ajutorul unui „addon” al programului „Blender GIS” poate fi creat un model geografic prin intermediul datelor satelitare legate de ortofotoplanuri și elevație. De asemenea, în acest program pot fi create modele ale diferitor descoperiri, rezultate din cercetările arheologice, cum ar fi diverse construcții, cuptoare, vetre etc.

Un alt program, cu acces liber, care poate fi de un real folos în arheologie, este „Unreal Engine”. Acesta, de obicei, este utilizat pentru crearea de jocuri video, dar poate oferi o serie întreagă de elemente, care pot fi utilizate pentru reconstituirea mediului. De luat în seamă că „Unreal Engine” poate conlucra cu programul „Blender” prin importarea structurilor sau a obiectelor reconstituite dintr-un program în altul. După finalizarea reconstrucției, acestea oferă posibilitatea efectuării unui tur virtual prin mediile specifice unor sau altor epoci, inclusiv prin locuințe sau alte structuri de habitat specifice acestora. Oportunitățile date ne apropie tot mai mult de conceptul „Arheologiei virtuale”, introdus în circuitul științific de către Paul Reilly în anul 1990, la conferința „Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology (CAA)”, definitivat în anul 1999 de către Mark Gillings și Tomás Lloret Marín.

În același timp, în programele menționate pot fi importate diverse imagini, precum planurile cercetărilor arheologice, structurile de locuire exca-

vate sau elemente ale acestora, iar pe baza acestor imagini pot fi reconstituite părți componente ale construcțiilor: pereții, tavanul, acoperișul sau alte elemente constructiv-decorative. Programul AI poate genera automat aceste particularități, dar ele pot fi realizate și în mod manual de către persoana ce prelucrează materialul introdus în software-ul ales.

În concluzie, putem afirma că noile tehnologii digitale au deschis nenumărate posibilități în interpretarea și vizualizarea arheologiei, prin reconstituirea mediului și a structurilor de habitat din perioadele cercetate. Acestea ne permit vizualizarea și analizarea de la distanță a siturilor, dar și posibilitatea efectuării unei călătorii virtuale în timp în cadrul comunităților dispărute, însă readuse la viață în urma cercetărilor arheologice.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifru: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Noviodunum: documentare numismatică și epigrafică

Mihaela IACOB

 0000-0002-3083-6138

Daniela Florina LUNGU

Cetatea *Noviodunum*, localizată în vecinătatea orașului actual Isaccea (jud. Tulcea, România), pe malul drept al Dunării, pe promontoriul cunoscut sub numele de „Pontonul Vechi” și „Eski Kale” („Cetatea veche”, lb. turcă), ocupa în antichitatea romană o poziție strategică aparte, pe *limes*-ul dunărean, în dreptul unui vad al Dunării, ce permitea comunicarea cu *barbaricum*-ul, și punct final pe drumul imperial ce străbătea Dobrogea de la sud la nord.

Cercetările cu caracter de sondaje sau de salvare din anii 1953, 1956, 1958, 1959, 1967, 1970, 1971, 1973, 1979, 1980, 1990 și cele sistematice, în derulare începând din 1995, au dus la dezvelirea unor vestigii de epocă romană aparținând complexului constituit din cetate (cu sistemul defensiv format din valuri și șanțuri), așezare civilă și necropolă (tumulară).

Dezvoltată pe un nucleu de locuire pre-roman de tip „dava” (= „dunum”, în limba celtică), păstrând un nume de origine celtică, cetatea *Noviodunum* a intrat sub control roman în sec. I p. Chr. și a cunoscut o frumoasă dezvoltare militară, urbană și economică, începând cu perioada domniei împăratului Vespasian (69-79 p. Chr.), în timpul căruia s-a stabilit sediul principal al flotei romane de la Dunărea de Jos, *Classis Flavia Moesica*, la *Noviodunum*. *Noviodunum* a constituit sediu și pentru detașamente ale *Legio V Macedonica*, ulterior ale *Legio I Italica*, cantonate în provincia Moesia Inferior; de amintit faptul că *Noviodunum* va primi rangul de *municipium* în timpul Sverilor.

Dezvoltarea economică a cetății în perioada romană este dovedită, pe de o parte, de producția de mărfuri, atestată sau măcar sugerată de descoperirile arheologice: o bogată producție ceramică, considerată a fi de factură locală – getică, dar și romană – aparținând categoriilor oale, cupe, ulcioare, cănițe, farfurii, străchini, amfore (probabil), opaițe, materiale de construcție, cu caracter militar, în primul rând, cuptoare de redus minereul de fier, ateliere de prelucrare a pietrei pentru sculptura religioasă și laică.

În ceea ce privește relațiile comerciale ale centrului de la Isaccea cu lumea provincială romană, acestea au fost analizate prin prisma importurilor de artefacte (terra sigillata, firmalampen, amfore, sticlărie, obiecte de bronz, elemente sculpturale, rezultând că *Noviodunum* a avut schimburi comerciale atât cu Nordul Italiei, Gallia sudică și centrală, Grecia, Egiptul, cât și cu centrele din Nordul Mării Negre și Asia Mică. Autoarele analizează descoperirile monetare romane publicate până în prezent și cele 22 de inscripții edite, încercând să completeze/ nuanțeze datele istorice, cunoscute grație celorlalte izvoare (autori antici) și discipline (arheologie).

Cele mai multe inscripții aparțin secolului al II-lea (10), dar sunt și inscripții datate, la modul general, în sec. II-III p. Chr. (7). sec. III (4) și una – de la finalul sec. III – începutul sec. IV p. Chr. Acestea oferă date despre statutul cetății *Noviodunum* de *municipium*, despre organismele administrative – *provincia*, *vicus*, *municipium* – și funcțiile aferente – *legatus*, *magister*, *quinquenalis*, *questor*; despre flota și armata staționate la *Noviodunum* și funcțiile militare aferente: *miles*, *signifer*, *trierarh*, *arkarius*, *clatici*. Nu lipsesc nici referiri la organisme cu rol religios – probabil, un *collegium* – și despre închinarea la Iupiter Optimus Maximus, la Herakles și la divinități locale, precum Dominus și Domina.

Monedele aflate la *Noviodunum* și în teritoriul cetății sunt descoperiri izolate și tezaure. Tezaurul găsit, în 1960, în locul numit „Pepiniera veche”, format din peste 1000 de piese, aduce importante informații privind istoria cetății în sec. III p. Chr.

**Cu privire la posibile conexiuni între realizările lui
Ti. Plautius Aelianus la Dunărea de Jos, consemnate în elogiul
funerar de la Tibur (CIL XIV, 3608)**

Alexandru CODESCU

ID 0009-0002-5875-8220

Comunicarea propusă examinează posibile conexiuni între patru realizări ale lui Ti. Plautius Silvanus Aelianus, guvernator al Moesiei în timpul lui Nero, redată în faimosul epitaf de la Ponte Lucano, de lângă Tivoli (anticul Tibur) (CIL XIV, 3608 = ILS I, 986): relocarea transdanubienilor (R. 9-13); reprimarea mișcării incipiente a sarmaților (R. 13-15); aducerea regilor anterior necunoscuți sau ostili, pentru a omagia însemnele romane (R. 16-18); extinderea și întărirea păcii provinciei prin măsuri de favoare și primire de ostatici (R. 18-22).

Pornind, într-un prim pas, de la punctele de vedere divergente care au vizat, cu precădere, în istoriografie, eventuala relație de cauzalitate dintre primele două reușite enumerate de elogiul tiburtin – strămutarea transdanubienilor și liniștirea tulburării sarmatice –, vom încerca să trecem dincolo de legăturile derivate din condiționarea faptică, pentru a explora potențiale conexiuni circumscrise unor forme de exercitare a puterii de către autoritatea romană. Vom observa, din analiza informațiilor consemnate în inscripție, că unul dintre principalele elemente de legătură între izbânzile diplomatice și militare ale lui Plautius Aelianus, care fac obiectul studiului, este manifestarea de *deditio*, de supunere, a populațiilor evocate de textul epigrafic.

Investigarea acestor relații între realizările lui Plautius Aelianus, sesizabile în planul mai profund al punerii în aplicare a raporturilor de putere dintre autoritatea romană și comunitățile externe, poate oferi unele indicii suplimentare pentru identificarea ipotetică a populațiilor strămutate, la care redactorul epitafului se referă prin termenul general *transdanuuiani*.

Lower Trajan's Wall of Tyrageitia: general planigraphy and current state of preservation

Ihor SAPOZHNYKOV

 0000-0003-3889-6714

Oleksandr SINELNIKOV

 0000-0002-5352-7207

This report outlines the main structural components and the preservation state of the ancient Roman Lower Trajan's Wall. It presents conclusions based on the analysis of field research by various authors, as well as old (mainly from the 1820s to 1870s) and modern cartography.

The earthen rampart (with a ditch on the northern side) extends from the left bank of the Prut River in the Republic of Moldova to the right bank of the Sasyk estuary in Ukraine. It is one of the most famous monuments of Roman archaeology in Eastern Europe. The site was first studied by the classic German archaeologist K. Schuchhardt in 1884. The main parameters of the structure are known from the explorations of General S. Panaitescu and K. Uhlig, as well as from the later work of the Prut-Dniester expedition, conducted by G. Chebotarenko.

In 1925, the length of the shaft was reported to be 126.2 km, and in 1955 – 124 km. In the 1820s, A. Veltman wrote about two parts or “lines” of the rampart: western and eastern. Later, K. Uhlig divided the western part in half: with a berm (between the Prut and Yalpug rivers – section №1) and without a berm (to the mouth of the Velikiy Katlabukh River – №2), although a less distinct berm was also recorded further east. This idea was supported by R. Vulpe, who attributed the “careless” eastern half of the rampart to a later period within the Roman era.

Based on sporadic field observations by I. Sapozhnikov over the past 20 years, the eastern part of the wall should be divided into sections: №3 – to the right bank of the Kitay estuary bay (similar in design to №2 of the western part) and №4 (to the Sasyk estuary), which has lower heights. According to aerial photographs from Google Maps, the length of the entire structure is 125.4 km: the western half is 68.2 km (of which about 29 km are in Moldova), and the eastern is 57.2 km.

Other facts include the presence of sections of the rampart in the floodplains of the Tashbunar, the Katlabukh, te Aliyaga, the Nerushai, and other rivers. This contradicts the opinion of O. Subbotin and G. Chebotarenko, who believed that the rampart was absent even in more significant river valleys. A unique L-shaped “protected passage” through the ditch and the wall was discovered by I. Sapozhnikov in 1995 on the right bank of the Vaisal ravine (a right tributary of the Tashbunar river), 3.1 km northwest of the village of Vasilyevka.

It is also important to note the absence of remains of military camps and additional fortifications related to the construction and functioning of the rampart (within the 2nd century AD), both on the rampart and in its immediate vicinity. This fundamentally differentiates it from the Lower Dniester (Snake) Wall, built most likely in the first half of the 3rd century. The latter has a length of 123-125 km (or 134-136 km with additional fortifications and the defense of several field camps).

As for the preservation of the Lower Trajan’s Wall, it is completely destroyed over approximately 24 km by highways and railways (15.7 km); deliberate leveling by heavy equipment (6.0 km); villages (up to 1.5 km), reservoirs, quarries, and so on (mostly in Ukraine). Approximately half of the rampart’s length now serves as parts of dirt roads, forest belts, arable fields, and pastures. In the Moldovan part, the shaft is much better preserved, but about 2.0-2.5 km of the monument have been completely destroyed, and dirt roads also run along most of the rampart.

Vestigii arheologice provenite din situl Rădoaia II (r-nul Sângerei)

Vlad VORNIC

 0000-0003-2796-7716

Sergiu MATVEEV

 0000-0001-8515-2852

În anul 2020, în colecțiile Muzeului de Istorie și Etnografie Sângerei au fost transmise mai multe piese de patrimoniu arheologic, descoperite de un localnic în diferite puncte din împrejurimile satului Rădoaia (r-nul Sângerei), începând cu sfârșitul anilor '90 ai secolului trecut. O parte dintre aceste artefacte, reprezentate în special de fibule, provin din perimetrul sitului arheologic Rădoaia II. Semnalat în anul 1954 de P. Grițenko, situl la care ne referim a fost prospectat prin periegeze în 1993 de V. Bicbaev, iar în acest an – de angajații Agenției Naționale Arheologice, dovedindu-se că el conține, preponderent, resturi de locuire din sec. IV p. Chr. de tip Sântana de Mureș-Cerneahov. Așezarea respectivă se află la o distanță de circa 0,5 km spre sud-vest de satul Rădoaia, pe versantul nordic al văii râului Soloneț și pe un mic promontoriu de la confluența a două pâraiașe care se varsă în râul menționat, desfășurându-se pe o lungime de circa 600 m și pe o lățime de peste 200 m.

Fibulele transmise muzeului din Sângerei și prezentate ca provenind din situl Rădoaia II, în număr de 38, cele mai multe fragmentare, sunt lucrate toate din bronz, dar aparțin unor tipuri diferite. Majoritatea pieselor se încadrează în tipul de fibulă cu piciorul înfășurat și se datează în sec. IV p. Chr. Câteva exemplare se atribuie tipului cu portagrafa fixă, datat tot în sec. IV. Aceleași așezări Sântana de Mureș se mai atribuie două fibule cu placă și semidisc, dintre care un exemplar are placa de formă rectangulară, reprezentând o descoperire unică pentru spațiul pruto-nistrean.

Alte două fibule aparțin unor orizonturi cultural-cronologice diferite. O fibulă se atribuie tipului de fibule romane cu corpul profilat, lucrate din două bucăți de metal și datate preponderent în sec. II p. Chr. Dar, spre deosebire de fibulele profilate din mediul roman sau barbar, cunoscute de noi și care au toate coarda prinsă într-un cârlig și trecută pe deasupra resortului, fibula de la Rădoaia are coarda trecută pe dedesubt, constituind astfel o piesă unicat.

Nu este exclus însă ca fibula profilată de la Rădoaia să fi fost o relicvă, al cărei resort, inițial, s-a rupt, fiind ulterior reparată și reutilizată.

O altă descoperire interesantă și, după știința noastră, a doua de acest fel de pe teritoriul Republicii Moldova o reprezintă fibula cu capul triunghiular și piciorul rombic. Cele mai apropiate analogii din punct de vedere geografic și tipologic pentru această piesă se găsesc la Parcani (r-nul Soroca) și Botoșani-Dealul Cărmidăriei (jud. Botoșani), datate în perioada D2/D3 (anii 430-470).

În urma periegezelor efectuate recent în zona sitului Rădoaia II, au mai fost găsite o cute de gresie și mai multe fragmente ceramice semnificative, lucrate la roată sau cu mâna, care se atribuie, în marea lor majoritate, așezării Sântana de Mureș-Cerneahov din sec. IV p. Chr. Câteva cioburi aparținând unor castroane lucrate la roată din pastă fină cenușie sunt specifice însă culturii Poienești-Vârteșcoiu sau grupului Etulia din sec. II-III p. Chr. Aceluiași orizont cultural din perioada romană, care urmează încă a fi mai clar stabilit și definit, mai aparțin, probabil, fibula profilată și unele fragmente de amfore romane.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifrul: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Accesorii vestimentare ale culturii Sântana de Mureș-Cernjachov din cadrul necropolei de la Ciocîlteni

Vadim ȘERBAN

 0009-0008-8692-2968

Necropola, atribuită culturii Sântana de Mureș-Cernjachov, a fost cercetată de Alexandru Levinschi în anii 1990, 1991 și 1993. Ca urmare, au fost descoperite 67 de morminte, dintre care 14 de incinerare și 53 de inhumație. Printre piesele de inventar atestate în mormintele din necropolă suscită interes accesoriile vestimentare, reprezentate de 7 fibule și 5 cataramă. De asemenea, pe teritoriul necropolei, din strat, au mai fost recuperate încă patru fragmente de fibule, care ar putea proveni din morminte distruse.

Plecând de la modul cum au fost realizate, fibulele din necropola de la Ciocîlteni pot fi clasificate în trei tipuri:

I. Fibule cu piciorul întors pe dedesubt și înfășurat, în cadrul căruia se disting trei variante (varianta I.1 – fibule cu resort bilateral scurt; varianta I.2 – fibule cu resort bilateral scurt și cu piciorul îngustat; varianta I.3 – fibule cu resort bilateral lung);

II. Fibule cu portagrafa fixă și cu placă romboidală la picior;

III. Fibulă de tip militar, cu resort bilateral scurt, având arcul puternic curbat și portagrafa fixă.

Pentru fibulele de tipul I (variantele 1 și 2) și de tipul III sunt cunoscute mai multe analogii în arealul culturii Sântana de Mureș-Cernjachov la Olteni, Independența, Izvoru, Căscioarele, Măicănești, Mogoșani, Târgșor, Mitreni, Sântana de Mureș etc., precum și în Europa de Nord și Centrală (Sontheim, Nebra, Osterwieck, Hopferstadt, Bûraberger etc.).

Totodată, urmărirea evoluției constructive și cartografice a fibulelor din necropola de la Ciocîlteni permite realizarea unei încadrări cronologice relative a mormintelor cercetate.

O altă categorie de accesorii vestimentare, care ne poate oferi date importante legate de cronologie, sunt cataramele. Dintre acestea, un interes deosebit pentru încadrarea cronologică prezintă cele descoperite în asociere cu fibule.

Atât în necropola de la Ciocîlteni, cât și în alte cimitire ale culturii Sântana de Mureș-Cernjachov, cataramele sunt descoperite frecvent fără garni-

tură, astfel fiind dificil să se determine modul lor de fixare. În pofida acestei situații, cataramele descoperite în cadrul necropolei de la Ciocîlteni pot fi atribuite tipului cu veriga ovală, fiind identificate mai multe variante.

Ținând cont de datarea fibulelor și cataramelor descoperite la Ciocîlteni, necropola ar putea fi datată în faza C3 - începutul fazei D1 a epocii romane în Europa, conform lui K. Godlowski (Godlowski 1970), ce corespunde perioadei dintre al doilea sfert al secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea p. Chr.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” (cifru: 011501) al Universității de Stat din Moldova, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Anthropological Analysis of Early Medieval Subbottsy-Type Burials from the Left Bank of the Lower Dniester

Alexander VARZARI

 0000-0003-1855-3095

During the second half of the 9th century AD, burials known as “Subbottsy-type monuments” became widespread in the Northern Black Sea region, including the Prut-Dniester area. These burials show significant similarities to the Kushnarenkovo-Karayakupovo culture, prevalent in the Volga-Kama and Southern Ural regions during the 7th-10th centuries AD, as well as to early Hungarian monuments in the Pannonian Basin (Hungary). Many researchers view these connections as evidence of extensive migrations of ancient Hungarians/Magyars from the Volga-Ural region towards the Middle Danube.

Anthropological studies of Subbottsy-type burials are not known, although such data are crucial for assessing ancient cultural expansions and differentiating demographic migrations from cultural exchange.

This report presents an anthropological analysis of Subbottsy-type burials near the villages of Glinoye, Slobodzeya, Malaiesti, and Korotnoye on the left bank of the Lower Dniester. Skeletal remains of 12 individuals were examined, including six men, four women, and two children. The average age of the deceased, including children, is 44.3 years. The average age of the men is 47.5 years, women – 56.9 years; the children were aged 9 and 10-11 years.

Craniological analysis revealed the anthropological heterogeneity of the Subbottsy culture population. Of the seven skulls that could be classified, one was typically Mongoloid, two exhibited Caucasoid features, and four were mixed forms between Caucasoid and Mongoloid types. Comparison with skulls from the Kushnarenkovo-Karayakupovo culture revealed a higher proportion of Mongoloid features in Subbottsy burials. This suggests that some nomadic tribes, likely Turkic and characterized by Mongoloid features, were incorporated into the Subbottsy culture population. The proposed mixed (Turkic-Magyar) composition of the Subbottsy culture population is supported by historical sources and archaeological materials. The average body length, based on measurements of long bones, is 168.4 cm for men (varied from 165.3 to 172.1 cm) and 160.4 cm for women (varied from 157.1 to 163.7 cm).

The most common pathologies included dental calculus deposits (6 cases out of 9 adults with available teeth) and various, primarily degenerative-dystrophic, spinal diseases (6 cases out of 7 adults with available vertebrae). These pathologies are often associated with a nomadic lifestyle. Notable traumatic injuries include a healed fracture of the left humerus diaphysis, complicated by osteomyelitis, with a stab wound trace in a child from Glinoye, an ossified entheses of the soleus muscle likely caused by a stab wound in a man with Mongoloid features from Glinoye, and a small depression on the parietal bones from a blunt force impact in an elderly woman from Glinoye. Hyperostoses of the skull bones of different etiologies were also noted, including hyperostosis frontalis interna (Morgagni-Morel-Stewart syndrome) in an elderly woman from Malaiesti, and porotic hyperostosis due to anemia in the woman with the aforementioned traumatic depression.

The early medieval dwellings discovered in the settlements of Alcedar and Echimăuți

Diana STROICI

 0009-0008-1427-7904

During the 50s-60s of the 20th century, several famous sites dating from the 9th-11th centuries were researched in the Middle Dniester region, among which the fortified settlements of Alcedar (Șoldănești district) and Echimăuți (Rezina district). These researches were carried out in the context of a state program with a deep ideological substrate, under the leadership of G.B. Fyodorov, researcher at the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the USSR based in Moscow.

The basic results of archaeological excavations were reflected in archaeological reports, today mostly lost or fragmentarily preserved, as well as in various general publications that provide only selective data.

According to the excavation reports kept in the NMHM Archive, over a hundred household structures with various functions have been identified in the nominated settlements, including surface and underground dwellings, grain storage pits and utility pits.

In the excavation report from 1951, in the fortified settlement of Echimăuți, data are recorded regarding 11 dwellings and 2 blacksmith/goldsmith workshops, located in a circle on the inner perimeter of the citadel, at a distance of 4-10 m from the wave of fortification. The houses had a rectangular shape, with dimensions varying between 2.5×3.0 m and 5.0×10.0 m.

Regarding the discovery of the impressive number of houses in the settlement of Alcedar, some fragmentary information is contained in the publications of the author of the excavations, the archaeological reports (1956-1962) being missing in the Archaeological Archive of the Republic of Moldova.

A certain aspect is that both in the Echimăuți settlement and in the Alcedar settlement, two types of dwellings (surface and sunken) were identified, together with ceramics typical of the 9th-11th centuries and various pieces of inventory (tools, weaponry, jewellery, harness and other finished products).

Among the researched constructions, special attention deserves the surface arrangement in the central part of the Echimăuți settlement, which represented a long house of about 16×4 m.

Regarding the spatial distribution of housing constructions from Echimăuți, the axonometric graphic model made by the architect G.B. Shchyukin, provides important data, which denotes the circle of traditional dwellings around the wave that incorporated the elongated dwelling in the central part of the citadel.

* The research is carried out within the subprogram: "Museum historical-archaeological heritage: systematization and scientific-cultural valorization" (Code: 180101) of the National Museum of History of Moldova financed by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Piese din metale nobile și colorate din secolele IX-XI în bazinul Nistrului de Mijloc

Gheorghe POSTICĂ

 0000-0002-2609-1575

Ion TENTIUC

 0000-0002-3126-6499

În perioada secolelor IX-XI, în bazinul Nistrului de Mijloc se constată o adevărată avalanșă de piese din metale colorate, în special din argint și bronz / aramă, cele din aur fiind relativ rare. Prezența masivă în ținut – sub formă de bijuterii, monede sau metal tăiat – a argintului și a bronzului se află în legătură cu amplificarea proceselor social-economice și demografice din regiune, produse spre sfârșitul mileniului I, în contextul favorizării climatice și valorificării de către vikingi a Nistrului, în drum spre Constantinopol.

Procesul sporirii substanțiale a argintului și bronzului în regiunea Nistrului de Mijloc în perioada dată este ilustrat elocvent de cercetările arheologice din anii '50-'90 ai secolului XX (Alcedar, Echimăuți, Rudi, Tătărauca Nouă) și de multiplele descoperiri fortuite din ultimele două decenii, în special a tezaurelor alcătuite din dirhemi arabi și diverse bijuterii, inclusiv din metal tăiat (Alcedar, Rudi „La trei Cruci”, Rudi „La Șanț”, Holoșnița, Rezina).

Răspândirea masivă a obiectelor de argint și bronz în zona Nistrului de Mijloc denotă o schimbare radicală a paradigmei dezvoltării din regiune, care se află în legătură organică cu „revoluția” metalurgiei fierului, dezvoltate aici în secolele IX-XI, cu creșterea bruscă a meșteșugurilor, a comerțului și a agriculturii.

Dezvoltarea în zona Nistrului de Mijloc, în perioada dată, a argintăriei și prelucrării bronzului, axate pe producerea bijuteriilor, a fost favorizată de metalurgia fierului, care este prezentă masiv în toate siturile arheologice din regiune. Prezența atelierelor de prelucrare a argintului și bronzului este atestată în așezările de la Alcedar și Echimăuți, în alte cazuri fiind descoperite ateliere mixte de fierărie, argintărie și prelucrare a bronzului (Hansca, Rudi etc.).

Meșteșugul argintăriei și prelucrării bronzului este documentat prin descoperirea mai multor seturi de unelte de giuvaiergerie (Alcedar, Echimăuți), a pietrelor de tocilă (Alcedar, Hansca, Păhărnicești), a filierelor de tras sâr-

mă din metal colorat (Echimăuți), a nicovalelor miniaturale, ciocănașelor, dălțițelor, matricelor, poansoanelor (Alcedar, Echimăuți, Voloave) etc.

Piese din argint descoperite sunt foarte diverse ca forme și destinație: cercei de tâmplă de tip ciorchine, cu filigran și granulație, pandantive cu granulație, colane, brățări, inele, buterole de la scuturi, ghemotoace de sârmă etc.

Piese din bronz sunt reprezentate de creuzete și linguri de turnat metale colorate, cântar de tip balanță (Voloave), ponduri (Echimăuți, Hansca, Păhărnicești), cârlige pentru cusut cu capăt stilizat în formă de cap de cal, ghemotoace de sârmă, lunule cu corn median, cercei de tâmplă imitând pe cei din argint, colane, brățări, inele, cruciulițe (Alcedar, Echimăuți), amulete aurite cu inscripții runice (Alcedar), aplice de curea etc.

Circulația dirhemilor de argint în lungul căilor comerciale internaționale, comerțul vikingilor cu Imperiul bizantin au favorizat pătrunderea în regiunea Nistrului de Mijloc a monedei cufice. Descoperirea pondurilor și a cântarului de tip balanță mărturisește despre utilizarea în schimbul economic a banilor cântăriți, fapt ce demonstrează persistarea în ținutul dat a economiei banilor cântăriți.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Cercetări referitoare la structuri textile descoperite în necropole din Iași, România, și Căpriana, Republica Moldova

Doina ANĂSTĂSOAEI

 0009-0009-9528-503X

Mariana GUGEANU

 0000-0003-1368-853X

Maria GEBA

 0000-0002-3442-0930

Fragmentele textile arheologice (găitane) care constituie subiectul prezentului studiu comparativ, datate secolele XVI-XVII, au fost descoperite în cadrul cercetărilor efectuate în incintele Bisericii Nicoriță din Iași, România (2018-2019), și a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului”, Mănăstirea Căpriana, Republica Moldova (2001-2003). În secolele XVI-XVII, ambele biserici erau situate în regiunea istorică Moldova, care cuprindea un teritoriu delimitat de Carpații Orientali, de cursul inferior al Siretului, de Dunăre, Marea Neagră și Nistru. Fragmentele textile arheologice (găitane) au fost cercetate prin metode moderne de investigare științifică, non-invazive, inclusiv prin spectrofotometrie de fluorescență de raze X. Analizele au fost efectuate în cadrul Laboratorului de investigații fizico-chimice al Centrului de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural, Iași, Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași, cu ajutorul unui spectrometru portabil XRF, TRACER 5, firma Bruker. De asemenea, pentru aceste fragmente textile s-au efectuat, în cadrul Centrului de Cercetare și Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural, Iași, lucrările de conservare-restaurare.

Studiul comparativ al fragmentelor textile arheologice care fac subiectul acestei comunicări, din punctul de vedere al dimensiunilor, al formei, al materialelor componente, al tehnicii de realizare, al modalității de fixare pe suportul textil, al rolului funcțional/decorativ, a relevat existența atât a similitudinilor, cât și a diferențierilor. Evaluarea acestora a permis formularea unei concluzii evidente: fragmentele textile arheologice vizate în studiu, provenite din necropola Bisericii Nicoriță, Iași, România, respectiv, a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului”, Mănăstirea Căpriana, Republica Moldova, reprezintă o mărturie istorică în plus a unui patrimoniu cultural comun, prezent într-un spațiu geografic comun, într-o anumită epocă, și care a biruit testul timpului.

Restaurarea Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Căușeni (secolul XVIII)

Gheorghe POSTICĂ

 0000-0002-2609-1575

Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni reprezintă un monument de o valoare istorică, arhitecturală și artistică de excepție. Este singurul lăcaș sfânt în Republica Moldova care păstrează pictură murală de la începutul epocii moderne (1763). Păstrează o arhitectură bizantină veche, având corp de tip navă compusă din trei compartimente interne (altar, naos și pro-naos) și unul extern (exonartex), cu acoperiș din olane semi-circulare de tip greco-roman.

Biserică din Căușeni de dimensiuni modeste (19,78×8,72 m), cu o înălțime redusă (5,62 m în Naos), ferestre mici (0,68×0,45 m) și spațiu intern obscur care asigură intimitatea rugătorilor se înscrie perfect în tipicul medieval românesc. Unicitatea bisericii se remarcă și prin faptul adâncirii lăcașului în pământ cu circa 1/3 din înălțime.

Conform textului unei pisanii, biserica de la Căușeni a fost ridicată din temelie de către Daniil Compariotul, mitropolitul Proilavei (Brăilei) și Ioan Grigore Callimachi domnul Țării Moldovei la mijlocul secolului al XVIII-lea pe locul unei biserici vechi din lemn, pictura fiind realizată în anul 1763 de către zugravii Stanciul, Radu și Voicu.

La începutul secolului XXI pictura istorică și arhitectura bisericii de la Căușeni aflate în stare avansată de degradare impuneau realizarea de urgență a unui proiect de conservare-restaurare. În anii 2010-2015 Muzeul Național de Artă din Moldova cu susținerea Ministerului Culturii a elaborat documentațiile preventive necesare pentru conservarea-restaurarea monumentului istoric de la Căușeni. Realizarea proiectului de conservare-restaurare s-a produs în perioada anilor 2016-2024, finanțarea fiind susținută de către Ambasada SUA în Republica Moldova, iar la etapa finală și de către Guvernul Republicii Moldova.

Implementarea proiectului de conservare-restaurare a bisericii de la Căușeni a fost realizată de către AO Centrul de Cercetări Arheologice din Republica Moldova în calitate de gestionar și investitor a fondurilor donate de Ambasada SUA în Republica Moldova, în parteneriat cu Muzeul Național de

Artă, sub patronajul Ministerului Culturii. Conservarea-restaurarea picturii din biserica de la Căușeni a fost realizată de către compania de specialitate acreditată SC SUCCES SRL (România), iar lucrările de arhitectură și de amenajare ale teritoriului de către companii din Republica Moldova.

Lucrările de conservare-restaurare au cuprins patru etape de bază.

Etapa I: 2016-2017 (cercetări arheologice; actualizarea documentației de proiect privind conservarea-restaurarea bisericii; preconsolidarea și conservarea picturii murale în Altar și parțial în Naos; refacerea pardoselii din piatră în interiorul bisericii; racordarea rețelelor ingineresti).

Etapa a II-a: 2017-2018 (consolidarea picturii, stratului de mortar și tratamente biologice în Naos; integrarea estetică a picturii murale pe tavanul Altarului; finalizarea lucrărilor de amenajare a pardoselii în interiorul bisericii).

Etapa a III-a: 2019-2021 (consolidarea golurilor zidăriei în Naos și Pronaos; curățarea, consolidarea și biocidarea stratului suport și de culoare ale picturii murale în întregul spațiu al bisericii; integrarea estetică a picturii murale în Altar, pe bolta Naosului și pe partea superioară a pereților; amenajarea camerei de aerare pe perimetrul exterior al fundației bisericii; refacerea integrală a acoperișului istoric al bisericii; restaurarea fațadelor bisericii, uși de acces și ferestrelor; conservarea și restaurarea vestigiilor arheologice ale exo-nartextului bisericii; reabilitarea sistemului de drenaj în jurul bisericii; restaurarea portalului de acces la biserică și a zidului de incintă).

Etapa a IV-a: 2021-2024 (amenajarea infrastructurii turistice; amenajarea terenului din preajma bisericii și a parcării auto; conservarea stratului suport și de culoare ale picturii în sectoare restante; integrarea estetică a picturii murale în Naos și Pronaos, finalizarea lucrărilor de conservare-restaurare a picturii murale din întreaga biserică; elaborarea documentației științifice a procesului de conservare-restaurare a picturii murale).

ISTORIE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ

Expresivitatea elementelor lexicale în textele oficiale din evul mediu

Iraida CONDREA

0000-0002-6660-526X

În epoca medievală textul scris, documentul, avea nu numai valoare juridică, ci și funcții de altă natură, bazate pe caracterul cultural al acestui tip de comunicare. Textul oricărei gramote voievodale trebuia să aibă, în afara efectului juridic, și un impact de ordin spiritual, să demonstreze corectitudinea, importanța și noblețea faptelor enunțate.

Pentru a da mai multă prestanță acțiunilor întreprinse de domn, acestea erau prezentate prin intermediul unor formule retorice, cu funcție persuasivă, realizate într-un stil solemn, ornat din belșug cu figuri expresive de limbaj. Cele mai patetice forme de exprimare sunt folosite, de regulă, în documentele care vizează mănăstirile sau alte instanțe ecleziastice (de exemplu, mitropolia).

Deși formulate în limba slavonă, aceste figuri de stil ilustrează perfect modul de exprimare în limba română, formulele fiind preluate în secolele următoare în textele scrise deja în română. În repertoriul de documente din epoca lui Ștefan cel Mare există unele în care grija față de forma patetică de exprimare apare deosebit de pregnant. Cea mai elocventă în acest sens este cartea domnească de danie mănăstirii Putna, scrisă la Suceava în 1488, aprilie 3. Jumătate din textul documentului este destinat formulilor însoțitoare – cea de început conține expresia cucernicieii și a venerației față de sfântul lăcaș și față de predecesori, iar în cea finală este o adresare către urmași, încheindu-se cu un blestem.

Stilul înalt, solemn reclamă neapărat ornamente verbale și autorii documentelor, deși păstrau nota oficială, nu ezitau să le aplice. Cel mai des utilizat este epitetul, figură ce apare din plin chiar și în vorbirea curentă, atunci când se dau diverse caracterizări. Într-un document emis la Suceava – *Carte de danie mănăstirii Pobrata* (1466, iulie 9) – ampla introducere are un vădit caracter „propagandistic”, ce trebuia să impresioneze și să stârnească senti-

mente de pioșenie față de ceea ce era enunțat în document. Chiar de la început apar vreo 10 epitete, reunite într-un șir de sintagme ce denotă grija față de latura spirituală, căci este vorba de intențiile pure și de faptele bune pe care domnitorul le decalară și care trebuiau să impresioneze prin măreția lor, de aceea sunt atât de bine accentuate.

Epitetele capătă de multe ori un caracter „supraetajat”, fiind alcătuite din cuvinte noționale, de bază, însoțite de prefixe cu semnificație de superlativ absolut, de exemplu, slavonescul *пре-*. În cartea de danie mănăstirii Putna (Suceava, 1488, aprilie 3) apar **пресвятаїа и чистїа и преблагословенеи владычица**, iar la sfârșitul aceluiași document un epitet cu o structură similară este folosit pentru feciorii domnitorului – **превезлюблених сыновъ господства ми** și acest epitet apare numai cu referire la fiii voievodului. Superlativele formate cu *пре-* **пресвета, пречиста, преславна** sunt permanent folosite cu privire la Fecioara Maria, ca atribute al acesteia, iar un al patrulea calificativ – **преблагословена** are o frecvență mai redusă.

Reluarea aceleiași structuri sintactice este un procedeu tipic pentru documentele medievale, astfel de fraze paratactice caracterizează textele arhaice, cele evanghelice, rugăciunile elementare, textele evhologice etc.

Locuitori din Moldova în Țara Românească în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea

Șarolta SOLCAN

 0000-0002-5815-0699

Cercetarea urmărește relațiile cotidiene dintre locuitorii din Moldova și cei din Țara Românească în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, aspectele privind cetățenii din Moldova așezați la sud de Milcov. Sunt multe studii care vizează legăturile dintre locuitorii Moldovei cu cei din Transilvania, dar mult mai puține analize au ca obiectiv modul în care au coabitat românii din cele două state aflate la est și la sud de Carpați.

Investigația aceasta în istoria locuitorilor celor două țări are în vedere toate categoriile sociale, factorii care i-au determinat pe unii să-și părăsească casele și modul în care au fost integrați comunităților din Țara Românească. Se încearcă și cercetarea situației celor cu statut special, care erau supuși „birului moldovenesc”. Legăturile matrimoniale dintre familiile domnilor și ale boierilor din Moldova și Țara Românească au continuat și în secolul al XVII-lea, chiar Constantin Brâncoveanu avea doi dintre fii, Constantin și Ștefan căsătoriți cu fetele unor mari boieri. Stăpâne la frumoasele palate Potlogi și Mogoșoaia erau Anița, fiica marelui vornic al Moldovei Ionașco (II) Balș, și Bălașa, fiica marelui vistier al Moldovei Ilie Cantacuzino.

Odată cu mutarea domnilor din Țara Românească în Moldova și invers, s-au intensificat legăturile dintre boieri. Unii dintre domni își luau cu ei dragătorii și apropiații. Numeroase documente arată că boierii dintr-una dintre țări se implicau intens în comerțul cu robi și moșii în cealaltă țară românească. Erau boieri din Moldova care dețineau proprietăți, moșii și case, în Țara Românească. Pentru boierii din Moldova un important loc de refugiu, în timpul disputelor politice de pe tot parcursul secolului al XVII-lea, pe lângă Polonia și Transilvania, a fost și Țara Românească. Studiul are în vedere și cercetarea prezenței locuitorilor de rând din Moldova în spațiul sud-carpatic. Numele „Moldoveanul” este frecvent întâlnit printre deținătorii de ocini, printre martorii la judecăți, printre cei care cumpărau, vindeau, testau bunurile lor. De asemenea, documentele menționează pe purtătorii acestui nume și în contextul aservirilor sociale atât de frecvente în secolul al XVII-lea în

Țara Românească. În documentele lui Constantin Brâncoveanu din 1699 găsim referire la „mahalaua moldovenilor” din Târgoviște.

Asemenea elitelor, și locuitorii de rând din Moldova fugeau din calea abuzurilor și în Țara Românească, nu numai în Transilvania, în ciuda pericolului care-i pândeau la trecerea granițelor. Dacă în cazul celor care au pibegit din Moldova în Transilvania, în anii de criză economică, s-au păstrat contractele de aservire pe care le-au semnat, nu același lucru putem spune despre situația din Țara Românească, dar știm din alte surse că au venit și aici. Prezența locuitorilor din Moldova la sud de Milcov a fost favorizată de crearea de slobozii, unde erau chemați de către domni și unde beneficiau, pentru o perioadă, de scutiri de dări și de alte obligații.

Date statistice despre locuitorii din Moldova așezați în Țara Românească nu sunt, chiar și referirile sunt foarte succinte, ceea ce este firesc, pentru că majoritatea erau refugiați, dar trebuia să fi fost destul de mulți, din moment ce, începând cu domnia lui Leon Tomșa (1629-1632), este amintit „birul moldovenesc”. Scutirea de plata acestei dări doar domnul putea s-o decidă. Urmărind documentele Țării Românești și ale Moldovei, găsim pe tot parcursul secolului al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea numeroase referiri la cei care au trecut Milcovul și s-au așezat pentru o perioadă sau chiar definitiv la sud de Carpați.

Academic issues of research of some architectural features of Ganja for the late Middle Ages

Elnur Latif oğlu HASANOV

 0000-0001-6358-593X

The main aim of the scientific paper is investigation of archival materials, their great importance in the study of the historical past, also architectural heritage of Azerbaijan. Especially the archives of the Russian Empire have rich information about the period. One of such archives is the Russian State Military History Archive. The documents of the archive are important historical sources in the study of material culture of Azerbaijan during this period. For the first time various written documents such as the archival sources for the late Middle ages have been investigated as the important springs in study of historic-cultural and architectural heritage of Ganja city. Information about fortress walls, palaces, caravanserais, baths, houses, bridges and other buildings of Azerbaijani cities is preserved in the archive. There are many documents in the archive about the history of Ganja Khanate. The official military documents of the former Russian Empire contain detailed historical information about the economy, culture, demography and political history of the city of Ganja and the Khanate. The materials in the funds of different archives, together with other sources of the researched period, allow to objectively illuminating the study of the history, also cultural heritage of the Ganja Khanate and this ancient city. Ganja, which has become one of the most important political, economic and cultural cities of Azerbaijan since the early Middle Ages, still maintains this status. Ganja witnessed most of the important political events that took place in the history of Azerbaijan in the last 1000 years, and sometimes stood at the center of them. The city of Ganja is located on the northeastern slope of the Lesser Caucasus mountains, on both banks of the Ganjachay. The favorable geographical position has led the city to own trade routes since ancient times. Trade routes from Georgia and the Black Sea coast to the South passed through here, which made the city an important trade hub. For this reason, Ganja has been the capital of independent states or the center of large state provinces since the early Middle Ages. Ganja Khanate was one of the independent khanates that emerged in the territory of Azerbaijan in the second half of the 18th century.

During this period, due to its political and economic importance, Ganja was the center of attention of both internal and external powers. The khanate constantly fought against external and internal forces. For this reason, its political history during its existence is rich with various events.

Various sources are used in researching and writing the history of Ganja Khanate. Various sources are used in researching and writing the history of Ganja Khanate. In the investigation of the historiography of the khanate, priority is given to local sources. Sometimes they act as important sources in the study of the history of the city in foreign sources. Russian sources play an important role in the study of the history of the Ganja Khanate. Thus, since the end of the 18th century, the Russian Empire, which showed interest in Azerbaijan, sent merchants, spies, and ambassadors to our country and collected information through them. These materials are stored in various archives of the Russian state together with the documents on the military expansion of Russia at the end of the Late Middle ages.

Instituția martorilor în diatele din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea)

Alina FELEA

 0000-0002-7449-0001

Un pas important în viața unei persoane mature era întocmirea testamentului, ori aceasta însemna transmiterea averii moștenitorilor. Persoana făcea un bilanț al vieții sale, dădea dispoziții referitoare la împărțirea bunurilor și indicații privind viața viitoare a membrilor de familie.

Formularul testamentelor din Țara Moldovei din sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea, ca și cele din Țara Românească și Transilvania, era orientat spre modelul bizantin, astfel că instituția martorilor își avea locul său deosebit de important. În Țara Moldovei, în sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea, prezența martorilor era o condiție obligatorie a întocmirii unui testament. Martorii aveau rolul-cheie în procesul de autentificare sau de confirmare a veridicității și valabilității testamentului, atestând faptul că testatorul și-a exprimat voința în mod liber, neforțat de nimeni, în public. Totodată, ei identificau personal testatorul, deoarece martorii trebuiau să fie prezenți la redactarea diatei, iar despre aceasta trebuia să fie făcută mențiunea respectivă în testamente. Deosebit de importantă era prezența martorilor în condiții specifice de emitere a testamentului, precum erau cazurile când testatorul era necărturar sau când ultima voință era expusă în formă verbală, și nu fixată printr-un înscris etc.

Formulara-tip „mai jos semnații martori”, care se întâlnește în actele bizantine încă din sec. al VI-lea, a fost prezentă și în testamentele din Țara Moldovei, și în cele din Țara Românească din sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea. De obicei, în testamentele din Țara Moldovei, ca și în cele din Țara Românească, formula-tip de indicare a martorilor se plasează după datarea diatei. Însă există și anumite excepții. Uneori testatorii indicau martorii îndată după expunerea cauzei întocmirii diatei.

În testamentele moldovenești din sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea existau diverse forme de prezentare a martorilor. Urmau semnăturile personale ale martorilor, dacă erau cărturari, iar în cazul când martorii nu erau cărturari, se aplicau amprentele digitale ale acestora, care confirmau veridicitatea actului. De obicei, martorii semnau conform formulei „Eu, numele,

martor”. În testamentele din Țara Moldovei din sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea întâlnim diverse variații ale acestei forme.

În Țara Moldovei și în Țara Românească, în sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea, testamentele se întocmeau în fața unui număr variabil de martori, dar obligatoriu nu mai puțin de trei. În urma studierii testamentelor din Țara Moldovei în sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea, constatăm prezența a 3, 5 sau 7 martori, precum era prevăzut în Ecloga, dar și 2, 4, 6, 8, 9 și mai mulți. În calitate de martori sunt semnalate atât persoane din rândul slujitorilor Bisericii, cât și cele laice, în special reprezentanți ai administrației, de aceea testamentele sunt un izvor prețios nu doar pentru studierea relațiilor juridice în societate și a relațiilor în interiorul unei familii, dar și pentru cercetarea instituțiilor administrative și a istoriei localităților. Deși legislația prevedea în calitate de martori doar bărbați, de multe ori găsim în diate femei-martori, ceea ce arată schimbări la nivel mental și cotidian.

Ctitorii postbrâncovenesti din Râmnicu Vâlcea

Diana SCROCIOB (MIREA)

 0009-0004-6273-4402

Județul Vâlcea este o zonă specială, dacă ne referim la perioada postbrâncovenească și dacă amintim bisericile și mănăstirile construite atunci. Dacă în secolul precedent domnia era cea care avea autoritatea și puterea financiară de a comanda astfel de locașe, acum se vor ridica un număr impresionant de biserici de către mai multe categorii sociale. Pictura, în manieră bizantină, mai încărcată decât cea brâncovenească, este presărată cu teme pline de savoare, care anunță epoca modernă. În acest articol doresc să prezint un număr de 5 biserici din orașul Râmnicu Vâlcea, construite în secolul al XVI-II-lea. Bolnița Epsicopiei, ce a servit drept spital în vremea războiului pentru independență, paraclisul Episcopiei Râmnicului și biserica Toți Sfinții, unde au fost sfințite steagurile folosite în revoluția din 1848, – toate au fost construite de clerici de rang înalt. Biserica Buna Vestire, ridicată pe ruinele unei biserici ctitorite de Mircea cel Bătrân, dar și biserica catolică Sf. Anton de Padova au fost construite de mireni înstăriți.

Țara Moldovei și regimul de pace de la Karlowitz

Ludmila MALAI

 0009-0006-2377-2312

Conform tratatului de la Karlowitz (26 ianuarie 1699), un acord de pace care a pus capăt ostilităților (1683-1699) dintre Imperiul Otoman și Liga Sfântă (Austria, Polonia, Veneția și Rusia), Transilvania trece de la controlul turcesc la cel austriac. Tratatul a diminuat în mod semnificativ influența turcă în Europa Centrală de Est și a făcut din Austria puterea dominantă acolo. La sfârșitul verii lui 1697, sultanul otoman Mustafa al II-lea a condus o ultimă mare expediție spre nord, dar a fost înfrânt decisiv de prințul Eugen de Savoia în bătălia de la Zenta. Înving, astfel, de austrieci și amenințat de ruși, sultanul a acceptat să negocieze. Pentru prima dată, turcii au fost de acord să negocieze cu coaliția națiunilor europene, să accepte medierea puterilor neutre și să admită înfrângerea.

La 26 ianuarie 1699, Imperiul Otoman a semnat tratate de pace cu Austria, Polonia și Veneția. Austria a primit toată Ungaria (cu excepția Banatului, Timișoarei, mărginite de râurile Tisa, Mureș și Dunăre), Transilvania, Croația și Slovenia; tratatul austro-turc a fost încheiat pe 25 de ani. Veneția a achiziționat Peloponezul (pe care turcii l-au recâștigat în 1715) și cea mai mare parte a Dalmației, inclusiv portul Cattaro (Kotor).

Polonia a întors teritoriile cucerite Moldovei, dar a recâștigat Podolia, precum și o parte a Ucrainei la vest de râul Nipru, pe care turcii o cuceriseră în 1672: este vorba de cetatea Camenița. Turcii și rușii au încheiat doar un armistițiu de doi ani la Karlowitz, dar în 1700 au semnat Tratatul de la Constantinopol, conform căruia cetatea Azov a fost cedată Rusiei, permițând țarului să stabilească o misiune diplomatică permanentă la Constantinopol (Istanbul).

**Noi atestări documentare din arhivele poloneze.
Scrisoarea testamentară a Mariei Amaliei Potocka
(Movileanca)**

Lilia ZABOLOTNAIA

ID 0000-0001-9807-5809

Ultimele cercetări în arhivele din Polonia s-au soldat cu noi descoperiri documentare. Drept exemplu servește scrisoarea testamentară a Mariei Amalia Potocka (1591-?), a doua fiică a domnului Ieremia Movilă. Este un personaj feminin istoric deosebit. În 1606, a fost căsătorită cu Stefan Potocki din herbul Piława (1568-1631), voievod de Braclaw, staroste de Felin, staroste de Lityn în 1619, staroste de Kamieniec, general în Podolia, căpitan al armatei districtuale din regiunea Halyci în 1618 etc. Din această căsătorie s-au născut 6 copii: Katarzyna, Anna, Piotr, Paweł, Jan și Zofia. După moartea primului soț, Maria s-a recăsătorit cu Mikołaj Firley din herbul Lewart (1588-1635/1636), staroste de Kazimierz, castelan de Bieci și Wojnice, staroste de Lublin, voievod de Sandomier, curtean regal, Mareșal al Tribunalului Coroanei Principale. A fost un om foarte învățat și inteligent. Maria Amalia Potocka s-a remarcat ca o doamnă de o inteligență rară, cunoștea mai multe limbi și a investit mult în educația aleasă a copiilor. Feciorii ei au urmat studiile în renumite universități ale Poloniei și Europei – Cracovia, Bologna, Padova, Roma, Bruxelles, Amsterdam etc. Copiii, nepoții, nepoatele, strănepoții au devenit regi ai Poloniei, demnitari de stat, politicieni, poeți, militari regali etc. Strănepoata Mariei Amalia, Anna Jabłonowska, a fost mama regelui Stanislaw I Leszczyński și bunica reginei Mariei Leszczyńska, soția lui Ludovic XV, regele Franței. Altă strănepoată, Ludwika Karolina Radziwiłł (fiica lui Janusz Radziwiłł) a fost căsătorită de două ori: cu Ludwig Hohenzollern și Carol Filip, palatinul din Nierburg. Deci prin legăturile dinastice ale movilencilor cu vestite familii din Polonia a fost răspândit sângele Movileștilor în casele regale ale Europei. În afară de aceasta, Maria Amalia Potocka a construit mănăstiri și biserici ortodoxe în Polonia.

Scopul studiului de față este, în primul rând, examinarea, analiza și valorificarea scrisorii testamentare a Mariei Amalia Potocka, adresată fiilor Paweł și Jan, din punct de vedere al conținutului și importanței juridice, istorice și personale a izvorului. Iar în al doilea rând – de a introduce documentul

original de epocă în circuitul istoric, pentru a face lumină în unele probleme controversate din istoriografia contemporană, legate de viața, statutul și activitatea socială a movilencelor. În al treilea rând, documentul are o valoare ilustrativă excepțională. Scrisoarea testamentară este scrisă în limba latină, cu cerneală neagră, cuprinde peste 10 pagini, puțin deteriorate la margini, și la sfârșit are o amprentă sigilară în timbru sec pe hârtie, de formă ovală. În câmpul sigilar apare o stemă, care reprezintă un scut-cartuș baroc. Scutul este scartelat, cuprinzând, în primul cartier, două spade încrucișate în săritoare, cu gărzile în jos (o formă a stemei Moveștilor).

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Răscoala tătarilor nogai din 1758 și consecințele ei în Moldova

Alexandr PONOMARIOV

 0000-0001-5492-0804

Rebeliunea tătarilor nogai a avut loc la începutul verii anului 1758, iar în timpul verii-toamne, alte hoarde s-au alăturat rebelilor Edisan Nogais. Motivul revoltei a fost implicarea lui han Arslan-Giray în lupta civilă tătară, iar mai târziu nu a reușit să înăbușe revolta edisanilor, care s-a extins treptat și a dus la jefuirea satelor moldovenești și la incendierea mai multor sate Budjak aparținând către hanul din Crimeea.

Yedisanii, profitând de absența domnitorului, au lansat un atac asupra Moldovei în septembrie 1758. În perioada 14-15 septembrie, Yedisanii, cărora li s-au alăturat nogaii hoardelor Dzhambuluk și Edickul, s-au răspândit în toată Moldova până la chiar Iași, care era numit în anale „revărsarea tătarilor”. Murza influente s-au opus deschis lui Halim-Giray, cerând ca el să supune aceste persoane. Dar Crim-Giray și Nogai au refuzat să facă acest lucru, răspunzând că toți captivii adulți au fost uciși în timpul luptei și nu aveau mai mult de o mie de minori.

Pașa Rumelian cu o armată a fost trimis să-l ajute pe hanul Crimeea Halim-Girey să înăbușe revolta nogaiilor Yedisan, care a fost rechemat în curând.

Rezultatul tulburărilor dintre nogai a fost devastarea multor sate moldovenești și ascensiunea la putere în hanatul din Crimeea al lui Seraskir Budjak Crim-Giray.

Crim-Giray, devenit hanul Crimeei, nu numai că nu a returnat prizonierii, ci, dimpotrivă, a cerut întoarcerea imediată a fugarilor moldoveni din Polonia, procesul de întoarcere a durat câțiva ani și în vara anului 1760, a fost încă subiect de dispută între Moldova și Hanatul Crimeei.

Oficialul Sankt-Petersburg se temea că după răscoală, nogaii, pentru a evita responsabilitatea pentru jefuirea Moldovei, vor dori să treacă Niprul și să se refugieze în posesiunile cazacilor. În acest sens, Zaporozhye Sich a fost informat despre inadmisibilitatea acceptării nogaiilor pe teritoriul cazacilor din Zaporozhye. Guvernul țarist și otamanul koshevoi al cazacilor și Crim-Giray însuși au întrebat despre acest lucru. Acest lucru ar putea crea un precedent periculos pentru cei care ar dori să se ascundă de mânia hanului în viitor.

**Litigiile funciare din Basarabia secolului al XIX-lea –
sursă importantă în studierea istoriei locale (Cazul maiorului
Ivan Sumarokov și al căpitanului Ioan Costache pentru
o parte din moșia Mlenăuți/Tabani, ținutul Hotin)**

Valentin TOMULEȚ

ID 0000-0003-4696-2064

În studierea diverselor probleme de istorie locală, o sursă importantă sunt și dosarele ce vizează litigiile funciare între diferiți moșieri, depozitate în fondurile: „Judecătoria Civilă Regională din Basarabia” (F. 37) și „Consiliul Suprem/Regional al Basarabiei” (F. 3) al Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova.

Ca exemplu, în studierea istoriei satului Tabani (cunoscut și cu numele de Mlenăuți/Mlinăuți și Mihalcăuți), din diversele dosare ce au ca tematică acest subiect, ne-a atras atenția litigiul dintre maiorul Sumarokov și căpitanul Ioan Costache pentru o parte din moșia Mlenăuți (Tabani), ținutul Hotin (dosar început la 21 ianuarie 1819 și finalizat la 06 noiembrie 1823) (F. 3, inv. 5, d. 112, 197 file).

Dosarul conține informații destul de prețioase despre istoria desfășurării litigiului, moșiile deținute în proprietate de acești moșieri, dar și de alte persoane implicate în litigiu; despre funcția și rangul lor boieresc; când și în ce împrejurări a avut loc vânzarea sau schimbul de moșii; documentele pe care le-au deținut moșierii și care confirmau dreptul lor la deținerea proprietății; documente cu atestarea dreptului la proprietate al altor moșii pe care le dețineau aceștia; anii de când moșierii au intrat în dreptul de proprietate; modalitatea de prezentare a actelor de proprietate; funcționarii diferitor instituții administrative și judecătorești implicați în soluționarea litigiului etc.

Dosarul conține informații prețioase și despre semnificația dublă a denumirii moșiei aflată în litigiu – Mlenăuți/Tabani, cât și informații despre localitățile limitrofe ce aparțineau moșierilor implicați în litigiu (Pătrăuți, Criva, Horătnăuți, Șărcani, Nisfoae etc.).

Destul de important este și faptul că dosarul conține informații detaliate despre documentele ce atestă dreptul de proprietate al persoanelor aflate în litigiu și despre moșiile proprietarilor aflați în litigiu: Șărcanii, Nisfoaia, Dumenii, Străstienii, Văzdăuții, Levcova, Horăpcăuții etc., ceea ce este destul de important în studierea dreptului de moștenire a acestor moșii.

Dosarul conține extrasul din documentele prezentate de proprietari ce urmau să confirme dreptul lot de proprietate. Spre exemplu, Anița, văduva răposatului Ion Costăș, în procesul de judecată cu soția maiorului Sumarokov, pentru pretențiile acesteia la jumătate din moșia Mlenăuți, a prezentat următoarele acte: **1.** copia Divanului din 4 septembrie 1809, ce atestă că în baza documentelor vechi, printre alte moșii aflate în ținutul Hotin, jumătate de sat Mlenăuți, cari acum se numește Tăbanul, aparține căpitanului Ioniță Boian, ginerele lui Constantin Stroescu și Elenei, fiica lui Gherghel și altor reprezentanți ai familiei Gherghești; **2.** zăpis, din 29 decembrie 1813, de veșnică vânzare, prin care Vasile Bantăș, feciorul lui Ioniță Bantăș, nepotul lui Ilii Bantăș și al soției sale Safta, fiica lui Ștefan Gherghel, în timpul răgazului de 18 luni acordat de administrația rusă pentru schimbul de moșii și nu numai, a vândut stolnicului Ion Cheșcu, pentru suma de 5500 lei, moșia sa din județul Hotin: jumătate de sat Mlenăuți, cari acum să numește Tabani; **3.** zăpisul de veșnică vânzare, din 20 aprilie 1814, prin care stolnicul Ion Cheșcu cumpără de la Vasile Bantăș jumătate din moșia Mlenăuți; **4.** decizia Departamentului întâi al Guvernului regional al Basarabiei din 1 iunie 1815, care confirmă dreptul de proprietate căpitanului Ion Costăș pentru giurătațe de sat Mlenăuți, care acum să numește Tăbanul în ținutul Hotin și **5.** scrisoare, datată cu 15 martie 1817, ce atestă schimbul dintre căminarul Tudorache Ciure și răposatul Ion Costăș, prin care Ciure primește în vecinică stăpânire giurătațe de sat de Mlenăuți, iar Ion Costăș – o parte din moșia Pătrăuți.

Nu punem în discuție toate cele incluse în dosar, constatând doar că cele relatate ne permit să afirmăm că litigiile funciare care au avut loc între proprietarii funciari din Basarabia, pe parcursul secolului al XIX-lea, constituie documente de patrimoniu importante în studierea istoriei locale.

Concesiunea pescuitului în apele de pe domeniul statului în Basarabia (1812-1869)

Andrei EMILCIUC

 0000-0003-0634-5002

După anexarea, în 1812, a jumătății de est a Principatului Moldovei, raia-
lele otomane Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail și Reni au fost decla-
rate domenii ale statului rus. Aici autoritățile imperiale ruse au impus rapid
sistemul de concesiune a veniturilor pe care le puteau realiza prin taxarea și
impozitarea diferitor activități economice. Acest sistem venea să scutească
guvernul rus de necesitatea creării unui aparat birocratic propriu, necesar
pentru controlul perceperii obligațiilor fiscale.

Una dintre activitățile impozabile o reprezenta pescuitul, de pe care din
vechi timpuri se percepea zeciuiala. Cursul brațului Chilia și litoralul Mării
Negre până la Limanul Nistrului, inclusiv, reprezentau o regiune cu o veche
istorie piscicolă și un potențial lucrativ enorm. Darea în concesiune a pescui-
tului în aceste ape avea însă să întâmpine o serie de dificultăți, generate de in-
stituirea cordonului sanitar vamal și de provocările legate de pescuitul dincolo
de cordon. Această situație avea să fie soluționată abia după mutarea cordonu-
lui sanitar pe brațul Sulina în anii 1834-1836, odată cu anexarea întregii Delte
Dunărene la imperiu, în urma războiului ruso-turc din 1828-1829. Creșterea
suprafeței apelor pentru pescuit din Basarabia, aflate în domeniul statului,
avea să atragă antreprenori înstăriți din afara regiunii, care monopolizează ra-
pid concesiunile, oferind la licitații sume mai mari de bani. În schimb, aceștia
impun reguli tot mai drastice pentru pescari, mărinz zeciuiala și impunând
chiar dreptul la pescuitul exclusiv. Diminuarea restricțiilor sanitare a generat,
astfel, acutizarea luptei pentru dreptul pescuitului liber între pescarii autoh-
toni și concesionarii alogeni, avizi de sporirea propriilor venituri.

După retrocedarea, în anul 1857, către Principatul Moldovei a unei părți
din sudul Basarabiei, conform Tratatului de Pace de la Paris (1856), cea mai
mare parte a acestor domenii piscicole este pierdută pentru statul rus. Tot-
odată, la începutul anilor 1860, guvernul rus inițiază o largă reformă fiscală,
renunțând treptat la sistemul de concesiuni în colectarea diferitor taxe și im-
pozite. Sfârșitul concesiunii veniturilor de pe pescuit în apele de pe domeniile
statului în Basarabia este marcat de anul 1869.

The impact of imperial policies on local ecosystems between 1812-1917

Cătălina FRANGOPOL

 0000-0001-5864-9521

The annexation of Bessarabia by the Russian Empire in 1812 marked the beginning of a period of profound changes in the management of the region's forest resources. Before this annexation, Bessarabia's forests were managed in a decentralized and traditional way, integrating local communities in the management of natural resources. However, under Tsarist rule, the forests were integrated into a centralized administrative and legislative system that reflected the economic and strategic priorities of the Russian Empire. This change had a significant impact on local ecosystems and how forests were used and protected. Immediately after annexation, the Russian Empire established a number of administrative structures to control and exploit the forest resources of Bessarabia. These structures included the Forestry Department of the Bessarabian Government, which functioned under the authority of the Ministry of Imperial Estates in St. Petersburg. In 1839, the Commission for the Revision of the Imperial Estates was set up to assess and register the forests of Bessarabia and establish strict regulations for their exploitation. This legislative framework was instrumental in centralizing control over forests and limiting local communities' access to forest resources. Important regulations adopted during the Tsarist period included the "Forest Regulations" of 1832, which imposed severe restrictions on unauthorized logging and established harsh penalties for forest exploitation offences. In 1844, the "Instruction for the Administration of State Forests" detailed procedures for the management of imperial forests, emphasizing the need to inventory and catalog forest resources. Despite this, enforcement of these regulations was often ineffective, especially in the remote and inaccessible areas of Bessarabia. Imperial policies of deforestation and intensive exploitation profoundly impacted the forest landscape of Bessarabia. Massive deforestations were facilitated by the prioritization of economic development and infrastructure, such as railway construction and agricultural development. Historical data indicate a considerable loss of forest area due to deforestation caused by logging and the conversion of land for agricultural use. Deforestation has led

to several negative ecological impacts, including soil erosion, decreased water retention capacity and loss of biodiversity. Local ecosystems have been affected, with the natural habitat for many plant and animal species diminished or destroyed. Local communities, who previously managed forests according to traditional and sustainable practices, have been excluded from decision-making and have lost access to the resources essential to their livelihoods. The evolution of the forest resources in Bessarabia under Tsarist rule reflects a centralized management model that prioritized economic exploitation over conservation. Imperial policies, supported by a strict legislative framework, facilitated massive deforestation and the transformation of the forest landscape, with long-term consequences for the environment and local communities. Despite regulations designed to protect forests, ineffective law enforcement and the pressure for economic development have led to the degradation of ecosystems and the loss of essential natural resources. The analysis of this process provides a deep understanding of the impact of imperial policies on the forest estate and emphasizes the importance of balanced and sustainable management of natural resources.

Particularitățile politicii comercial-vamale a țarismului în relațiile comerciale dintre Basarabia și Imperiul Austriac în primii ani după anexare

Anastasia GUȚU

 0009-0004-6224-4817

În comunicarea de față, autoarea, în baza izvoarelor de arhivă inedite și a celor publicate, demonstrează că în primii ani după anexarea, în 1812, a regiunii la Imperiul Rus, politica comercial-vamală în comerțul cu Imperiul Austriac purta un caracter contradictoriu și dualist. În pofida intereselor imperiale de a include teritoriul nou-anexat în sistemul economic al pieței interne ruse, țarismul era nevoit să țină cont de unele particularități existente în comerțul interior și exterior al provinciei, de gradul de încadrare în comerț a diferitor categorii sociale, de impunerea fiscală etc. Concomitent, se poate observa instabilitatea politicii comerciale, dependența ei de multipli factori de ordin intern și extern, dintre care am putea evidenția: situația economică a țării în timp de pace și în timp de război, relațiile cu partenerii politici și economici externi, presiunea forțelor politice și economice atât din interiorul țării, cât și din exteriorul ei etc. Politica protecționistă, ce se statornicește odată cu adoptarea tarifului vamal prohibitiv din 1822, și diversele măsuri ce au urmat sintetizează interesele a trei forțe majore: ale statului autocrat, ale anumitor cercuri comercial-industriale și ale unei părți a dvorenimii legate de comerț și industrie. În determinarea cursului politicii comercial-vamale a țarismului în Basarabia, un rol aparte îi revenea Ministerului de Finanțe, iar realizarea programului – la început liberal, iar mai târziu protecționist comercial-industrial – era pusă pe seama miniștrilor de finanțe D.A. Guriev și E.F. Kankrin. Măsurile întreprinse de administrația imperială denotă nu numai interesul economic și politic al țarismului în teritoriul nou-anexat, dar și divergențele apărute atât în interiorul cercurilor guvernante imperiale, cât și între cele imperiale și regionale, în soluționarea relațiilor comerciale ale Basarabiei cu Imperiul Austriac. Stabilirea cordonului sanitar-vamal la Prut și Dunăre, în 1817, și izolarea Basarabiei de piețele externe au avut consecințe negative pentru economia regiunii, întrucât au fost întrerupte, pentru o anumită perioadă de timp, legăturile economice tradiționale cu țările străine, inclusiv cu Austria și Imperiul Otoman. În acest context, comerțul Basarabiei a fost paralizat pentru o anumită perioadă de timp, ceea ce a avut un impact negativ asupra întregii economii a regiunii.

Interacțiunea dintre elitele comerciale și autoritățile imperiale din Basarabia în anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea: strategii de colaborare și conflict

Sorin GRAJDARI

0000-0001-9385-5195

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Basarabia a cunoscut transformări semnificative sub influența Imperiului Rus, fiind un spațiu unde elitele comerciale au jucat un rol crucial în interacțiunile economice și politice ale regiunii. Acest articol examinează relațiile complexe dintre aceste elite comerciale și autoritățile imperiale în anii '30-'50, subliniind atât strategiile de colaborare, cât și tensiunile și conflictele care au apărut în contextul reglementărilor economice și administrative impuse de puterea centrală. Studiul oferă o perspectivă asupra dinamicii puterii și adaptării locale în fața unei autorități imperiale în plină expansiune.

Elitele comerciale din Basarabia, compuse din negustori locali, greci, evrei și armeni, au jucat un rol central în dezvoltarea economică a regiunii. În această perioadă, autoritățile ruse au implementat reforme administrative și fiscale, menite să centralizeze controlul și să integreze Basarabia în sistemul economic al Imperiului Rus.

Deși elitele comerciale au colaborat cu autoritățile imperiale în vederea stimulării economice și a deschiderii unor noi oportunități comerciale, conflictele au apărut din cauza taxelor excesive, a măsurilor de control stricte și a monopolului impus de stat. Negustorii au întâmpinat dificultăți în a se adapta la sistemul birocratic imperial și la reglementările care contraveneau adesea tradițiilor locale. Tensiunile s-au amplificat, mai ales, în contextul impunerii unor măsuri fiscale care îngreunau activitatea comercială.

Cu toate acestea, elitele comerciale din Basarabia au demonstrat o mare capacitate de adaptare, negociind cu autoritățile imperiale pentru obținerea unor privilegii economice și chiar implicându-se în structurile locale de guvernare, unde puteau influența deciziile administrative.

În concluzie, deși relația a fost marcată de conflicte, interacțiunea dintre elitele comerciale și autoritățile imperiale a avut un impact semnificativ asupra evoluției socioeconomice a Basarabiei, reflectând dinamica mai largă a periferiei în raport cu centrul imperial.

„Focurile” și consecințele lor din Iași anulul 1844

Mariana URSACHI

 0009-0001-6681-6868

În prima jumătate a secolului al XIX-lea continuă șirul fenomenelor meteorologice anormale în întreaga zonă a Moldovei istorice, orașul Iași nefiind exclus din acest context. În toată această perioadă, Iașii s-au confruntat cu secetă și foamete, cutremure și inundații, ploi cu grindină și furtuni, incendii de proporții mai mari sau mai mici, cu efecte de ordin economic și social, dar și cu un puternic impact asupra mentalului colectiv. Unul dintre cele mai devastatoare incendii abătute asupra capitalei moldave, alături de cele petrecute în anii 1827 și 1833, a avut loc în anul 1844. Inițial, au fost câteva focuri de mică intensitate, care au culminat cu marele incendiu din data de 28 iulie. La 21 iunie 1844, un incendiu izbucnește în Târgul de Sus și se extinde asupra celei mai mari părți a Uliței Sărării. 400 de case sunt distruse de pârjol. O zi mai târziu, un alt foc se aprinde pe Calea Socolei, la casa jidovului Herșcu Lăptaru, dar intervenția pompierilor a fost promptă, evitându-se, astfel, un dezastru. O lună mai târziu, pe 20 iulie, ard Păcurarii din Deal, iar pe 21 al aceiași luni, mahalaua Păcurari este cuprinsă de foc. Toate aceste deflagrații culminează însă cu marele incendiu din 28 iulie, care, amplificat de un vânt puternic, preface în scrum câteva sute de case din oraș, lăsând fără adăpost mii de oameni. Dacă ținem seama de modul în care erau construite cele mai multe din locuințele orașului – în marea lor majoritate rudimentar și din materiale ușor inflamabile –, de lipsa apei care se datora secetei cu care s-a confruntat Moldova ani la rând, este de la sine înțeles de ce aceste incendii produceau asemenea dezastre și panică în rândul populației. Refacerea orașului după asemenea calamități era anevoioasă, iar intervenția autorităților se dovedea absolut necesară.

Problema Bolgradului în rapoartele ambasadorului britanic la St. Petersburg, John Wodehouse (1856)

Eugen-Tudor SCLIFOS

 0009-0007-8424-3868

Înfrângerea Imperiului Rus în fața Aliaților în timpul războiului Crimeii (1853-1856) a readus în prim-planul diplomației europene problema Bolgradului. După căderea redutei Sevastopolului din toamna anului 1855, Aliații negociau condițiile de pace pentru Imperiul Rus. Pe lângă condițiile din timpul războiului Crimeii, s-a mai adăugat una importantă pentru români, și anume: sudul Basarabiei trebuia reîntors Principatului Moldovei. Această propunere i-a aparținut ministrului de externe Buol, care dorea astfel să-și impună supremația în Principatele Române, dar și să scoată Rusia de la oricare acces la Dunăre. Deși acceptase cu greu această clauză din viitorul tratat, diplomații ruși au încercat prin diverse mijloace să păstreze orașul Bolgrad, motivând că ar fi centrul administrativ al coloniștilor bulgari din Basarabia.

La aceasta se adăuga și faptul că Imperiul Rus avea susținerea „necondiționată” a împăratului francez Napoleon al III-lea, a ministrului de externe Walewski, cât și a ambasadorului francez la Petersburg, Charles Auguste de Morny (fratele vitreg al împăratului francez). Acesta din urmă avea să aibă un rival pe măsură la Petersburg, ambasadorul britanic John Wodehouse, care avea o viziune foarte clară asupra Imperiului Rus, pe care îl aprecia drept „corupt și arogant”. Deși a fost primit bine în capitala Imperiului Rus, diplomatul britanic considera că nu se putea ajunge la un consens cu această putere, din cauza naturii ei înseși.

Primele impresii sunt edificatoare în acest sens: că Rusia privea Anglia ca unicul obstacol în restabilirea păcii. Se făcea referire la chestiunea Bolgradului, teritoriu pe care cabinetul de la Petersburg nu dorea să-l cedeze. În acest sens, John Wodehouse recomanda secretarului de stat britanic (lordul Clarendon) ca navele engleze să staționeze în Marea Neagră până în momentul în care Rusia își va respecta angajamentele luate prin semnarea Tratatului de la Paris din 18/30 martie 1856. Acesta a insistat ca orașul Bolgrad să revină Principatului Moldovei, nu dorea să facă nici o concesie Petersburgului. Deși era abia la începuturile carierei diplomatice, având 30 de ani când i se

încredințase un post atât de important, el a reușit să nu fie atras de către Morny în „jocurile sale politice”. A fost intransigent în declarații, susținând poziția oficială a Marii Britanii în chestiunea Bolgradului. Documentele identificate la Arhivele Naționale de la Londra vor arăta interesele urmărite de Marile Puteri în chestiunea Bolgradului în baza rapoartelor lui John Wodehouse.

Între surghiunul mănăstiresc și *Institutul Smintiiilor* de la Mărcuța. Instituționalizarea nebuniei la mijlocul secolul al XIX-lea în Țara Românească (cca 1839-1860)

Timotei OPREA-STOIAN

 0009-0001-7777-2282

Studiul aduce contribuții semnificative la istoria începuturilor psihiatriei românești, mai ales în ceea ce privește primele forme de asistență acordată alienaților prin intermediul controlului Statului, demonstrând că, după 1839, modernizarea asistenței psihiatrice se produce în paralel cu menținerea oficială a managementului nebuniei în stabilimente religioase. Majoritatea cercetărilor autohtone de istorie a psihiatriei subliniază că o serie de reglementări sanitare, care apar spre sfârșitul deceniului 4 al secolului al XIX-lea în Țara Românească și momentul înființării *Institutului Smintiiilor* de la Mărcuța, prin mutarea alienaților de la mănăstirea Malamuc în facilitățile existente lângă Mănăstirea Mărcuța, în anul 1839, reprezintă bornele care semnalizează oficial renunțarea la îngrijirea celor afectați de boli mintale în schituri și mănăstiri, în favoarea asistenței publice *medicalizate*. Această perspectivă este contrazisă de o bogată corespondență oficială, disponibilă în Arhivele Centrale ale Statului, dar încă insuficient valorificată științific, care oferă cercetătorului interesat perspective valoroase asupra practicii publice a epocii referitoare la instituționalizarea celor suferinzi de afecțiuni mintale.

Într-o perioadă în care azilul Mărcuța era, în Principatele Române, singura instituție care asigura asistență medicală pentru „smintii”, mai exact pentru cei săraci, numărul redus de suferinzi care puteau fi îngrijiți acolo pare a fi principala cauză pentru care izolarea nebunilor era decisă de autorități prin trimiterea la mănăstiri. Nu este însă singura cauză explicativă a acestei gestiuni a fenomenului nebuniei, care alternează între izolarea la mănăstire și internarea în azil. Analiza de față demonstrează că situația financiară a alienaților, lipsa unor stabilimente destinate îngrijirii beneficiarilor înstăriți, persistența credinței în etiologia spirituală a alienării, absența unei nosologii adecvate sau teama/rușinea de stigmatizare publică pe care o încearcă familiile aparținătoare sunt factori care articulează lipsa de sistematizare și ambiguitățile inerente începuturilor psihiatriei românești. Tabloul cețos pe care istoricul este chemat să-l înțeleagă și să-l explice este completat de

nuanțele de gri, reprezentate de contingentul social de multe ori nediferențiat, în care intrau marginalizații (cerșetori, orfani, criminali, alienați), categorie de a cărei izolare Statul devine din ce în ce mai interesat, mai ales după aplicarea Regulamentelor Organice, în 1831/1832.

Sursele edite și, în special, cele inedite, folosite pentru a demonstra că asistența religioasă a nebuniei continuă, într-o formă instrumentată de Stat, după înființarea primului ospiciu public civil, sunt extrem de importante pentru înțelegerea sistemului complex în care *nebunii* erau priviți, diagnosticați, izolați/internați și tratați în Țara Românească, în secolul al XIX-lea. Într-un cadru mai amplu, reconstituirea istorică a gestionării publice a nebuniei în spațiul românesc contribuie la analiza transculturală și transnațională a istoriei psihiatriei, aducând în prim-plan secvențe locale care pot fi studiate, în complementaritatea lor cu parcursul istoric european și în unicitatea lor socioculturală, comparativ cu evoluția generală a asistenței psihiatrice în secolul al XIX-lea.

The town Orhei and its owners, tenants and donors in the XIX-XX centuries in the documents of the National Archival Agency of Moldova

Alla CEASTINA

 0000-0002-7288-1252

The National Archive Agency keeps a considerable number of various Bessarabian provincial government documents that contain the main information about all owners, lessees and donors of Orhei, among whom were the representatives of the famous noble families of Grave, Skopovsky, Mandro, Erdeli, Zhivkovich, Yanushevich, Dolivo-Dobrovolsky and even the foreigner from Great Britain, John Pitts. Initially, the district town was located on the land of the wife of the privy councilor Euphrosyne Grave; the wife of Lieutenant Colonel Elena Popova and the wife of Colonel Maria Zhivkovich, nee Grave. Vladimir Grave (1828-1895) graduated from the Imperial School of Law served in the Governing Senate and worked in the criminal court of Kherson, Odessa and Kharkov. His wife, Euphrosyne Balachano, owned the largest part of the estate in Orhei. In 1896, the aide-de-camp Ilya Zhivkovich became the attorney of the owners of Orhei. In 1904, his daughter Elena Zhivkovich leased the town of Orhei to the nobleman Leon Skopovsky. The lessee of this town was also the nobleman Nikolai Mandro. In 1906, the Orhei district leader of the nobility Bronislav Yanushevich was awarded the title of honorary citizen of Orhei. In 1911, the British citizen John Pitts, as the attorney of his wife Elena Vladimirovna Pitts, widow of the privy councilor Euphrosyne Grave and noblewoman Elena Erdeli, née Zhivkovich, agreed to install a water supply system in Orhei. By 1914, the construction of the Orhei Catholic Church in the neo-Gothic style was completed, most of the funds for the construction of which were donated by the noble family Dolivo-Dobrovolsky. Thus, all these owners, tenants and donors made a worthy contribution to the socio-economic and cultural development of the town Orhei.

Conrad Wilhelm Hase – arhitect, cadru didactic și fondator al noului stil al Germaniei de Nord în secolul al XIX-lea

Irina GOFMAN

 0009-0006-5948-4128

Comunicarea este dedicată lui Conrad Wilhelm Hase (1818-1902), unul dintre cei mai influenți arhitecți germani din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Hase a jucat un rol-cheie în formarea stilului neogotic, care a devenit baza școlii hanovriene de arhitectură. Cariera timpurie a lui Hase în arhitectură a început cu pregătirea sa ca zidar și lucrul ca ucenic, ceea ce i-a oferit o înțelegere profundă a bazelor meșteșugului. Datorită unei burse din orașul său natal Einbeck, a putut absolvi Academia de Arte Frumoase din München, ceea ce i-a deschis ușile către lumea arhitecturii profesionale. În 1843 a fost numit director de construcții la Oficiul Regal al Căilor Ferate, unde a proiectat mai multe gări. În 1848, Hase și-a îndreptat atenția către arhitectura religioasă, începând cu restaurarea bisericii mănăstirii de la Lokkum. În decembrie 1849, a fost angajat la Institutul Politehnic din Hanovra, unde a devenit curând profesor și a rămas în această funcție mai bine de 40 de ani. Hase a căutat nu numai să transmită cunoștințe tehnice, ci și să dezvolte la studenții săi înțelegerea și respectul pentru stilurile istorice, în special pentru stilul gotic, pe care îl considera cea mai înaltă expresie a arhitecturii creștine. Unul dintre principiile fundamentale pe care arhitectul a căutat să le insuflă studenților săi a fost utilizarea materialelor autentice și respingerea elementelor decorative pe care le considera „minciuni”. În acest context, celebra sa frază „Glasul este o minciună” a devenit un simbol al filozofiei sale educaționale. Influența sa asupra educației arhitecturale a fost atât de semnificativă, încât mulți dintre studenții săi au devenit arhitecți remarcabili ai timpului, continuând să dezvolte ideile expuse de Hase. Printre acestea se numără nume atât de celebre, precum Karl Burgemann, Franz Everbeck, Friedrich Faro, Rudolf Eberhard Hillebrand și mulți alții, a căror activitate a răspândit principiile școlii hanovriene în teritorii vaste, inclusiv în nordul Germaniei. Pe lângă predare, Hase a fost un participant activ al comunității arhitecturale. A devenit unul dintre fondatorii Asociației Arhitecților și Inginerilor din Hanovra, care a jucat un rol important în popularizarea ideilor Școlii din Hanovra prin publicații și evenimente publice.

În timpul carierei sale, Hase a proiectat peste 340 de clădiri, dintre care peste 100 de biserici. Pe lângă construcțiile noi, a fost implicat și în peste 150 de proiecte de restaurare a edificiilor istorice. Lucrările sale, precum Biserica lui Hristos și Castelul Marienburg din Hanovra, dar și Biserica Elisabeta din Langenhagen și Kreuzkirche din Eikelo au lăsat o amprentă semnificativă asupra peisajului arhitectural al regiunii. Hase este cunoscut și pentru contribuțiile sale în domeniul conservării patrimoniului cultural. El a jucat un rol important în salvarea vechii Primării din Hanovra de la demolare și a proiectat clădiri importante, cum ar fi Künstlerhaus și Christ Church Hannover. Conrad Wilhelm Hase a lăsat o amprentă profundă în istoria arhitecturii germane, nu numai prin numeroasele sale creații, ci și prin influența asupra studenților săi și prin participarea la diferite asociații de arhitectură care i-au promovat ideile și după moarte.

Moldavia in Polish-language literature in the 19th century

Adam PIRÓG

 0009-0001-1647-4724

Moldavia, despite its geographical and historical proximity to Poland, often remained, to some extent, *terra incognita* in the minds of Poles. It functioned in the concepts of rulers and politicians – the elites – but ordinary people often lacked knowledge about it. They had no formed opinion nor the ability to acquire it. This situation changed in the 19th century, when the development of memoirs, literature and popularization of tourism significantly expanded knowledge about Moldavia among Polish readers.

The aim of this lecture is to present and describe how Moldavia was presented in Polish-language literature of the 19th century. The method of work was the analysis of materials available to Polish-speaking 19th-century readers. Therefore, I took into account both texts written in the original Polish language, as well as translations and studies of foreign works. The analysis of this material allows us to imagine what a 19th-century Pole might have known and thought about Moldavia. An additional element of the paper is the presentation of the profiles of the texts authors. Based on their biographies conclusion can be drawn about why they had such opinions and why they wrote in a certain way. I analyzed both historical, geographical, travel and nature texts etc.

Due to the fact that the lecture concerns the Polish perspective on Moldavia, I adopted the so-called long 19th century as the time period, i.e. since the Third Partition of Poland in 1795 until Poland regained its independence in 1918 as a result of the end of World War I.

The geographical scope will extend beyond the borders of modern Republic of Moldova, as the descriptions concerned both the period of the Principality of Moldavia and the later borders from the times of United Principalities of Moldavia and Wallachia. Therefore, in addition to the Moldavian descriptions, Wallachian texts will also be taken into account and the differences between them will be shown, because it often happened that Moldavia and Wallachia, despite their proximity, were presented in a slightly different way.

Reflections of Pushkin's image of Ovid in the poem "Gypsies"

Marina *PODLESNAIA*

 0009-0009-7720-2990

The large theme of Ovid in Pushkin's creature after arrival in Chisinau sounds like parallel lines in fates of two poets. Admirers of Nazon are fond not only of "Metamorphoses", of "Ars amatoria" and of "Remedia Amoris", but also of "Tristia" – the lamentation of a genius, exiled to the nomads on the outskirts of the empire. The poem "Gypsies" Pushkin written in Odessa and Mikhailovskoye, is associated with our land, because the author outlined in chronotope of the poem the place of exile of himself and Ovid, named Bessarabia. The story of Rally-Arbore about Pushkin's meeting with Zemfira in the gypsy camp created the feeling that the poem was a reflection of real events. But its beginning is not a meeting with "the daughter of a Bulibashi dressed like a man" and not a Chisinau's adultery with the gypsy Lyudmila-Shekora Inglesi, but a meeting in St. Petersburg with the gypsy Kirshhoff, who in 1819 predicted the poet's fate. Sobolevsky wrote: "During my years of friendship with Pushkin, I often heard about that from himself... The prediction was that, firstly, he would soon receive money; secondly, that an unexpected offer will be made to him; thirdly, that he will become famous and will be the idol of his compatriots; fourthly, that he will be exiled twice; finally, that he will live a long time if, at the age of 37, some misfortune doesn't happen to him from a white horse, or a white head, or a white man." In "Gypsies," the experiences of Pushkin's own fate were reflected previously not in the description of Aleko's life, but in the story of the fate of the "holy old man" who was waiting for freedom, that never came. Pushkin learned from a fortune teller about his fate. The deep secret of the poem lies in several mysterious verses: this is the indistinct end of the old gypsy's story about the fate of the unnamed Ovid. The bones of Ovid, not appeased by death, remained guests on this alien land. Pushkin bequeathed to be buried nearby mother in the Svyatogorsky Monastery. But let us remember Pushkin's love for ambiguity, "and by death... guests not appeased" – also mean immortal spirits (from the Latin "genius"), who live next to mortals. They live on an alien land, which has now become their native place and forever is associated with the names of Ovid and Pushkin. After the "end" in the poem there is an epilogue – another ending, where the lyrical hero-narrator predicts to himself unsuccessful searching for happiness. 10 years later, in 1834, Pushkin will say: "There is no happiness in the world, but there is peace and freedom".

Emigrare a populației din județul Bălți în Extremul Orient/ Siberia la începutul secolului XX

Viorel BOLDUMA

 0000-0003-2111-3701

Din momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, în 1812, interesul pentru istoria provinciei, în general, și pentru problemele majore ce țin de politica social-economică a țarismului constituie un subiect actual și necesar de cercetare. După anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, o parte a populației, speriați de teama transformării lor în țărani iobagi a emigrat peste Prut, în Principatul Moldovei. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult odată cu implementarea politicii de colonizare, cu populație alogenă (bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni, evrei etc.), care s-a bucurat de diverse înlesniri și privilegii din partea autorităților imperiale.

Problema emigrației populației din Basarabia în Extremul Orient/Siberia a fost elucidată sporadic în literatura de specialitate.

În vederea realizării procesului de emigrare a populației în Extremul Orient, autoritățile țariste au emis la 20 martie 1861 *Regulamentul privind așezarea rușilor și străinilor în regiunile Primoria și Amur ale Siberiei de Est*, pentru o perioadă de 20 de ani, care ulterior a fost prelungită cu anumite completări în anul 1882, pentru o perioadă de încă 10 ani, apoi în anul 1892 – cu încă 10 ani etc.

Documentele depozitate în *Oficiul gubernial din Basarabia* (Fondul 329) al Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova reprezintă corespondența dintre autoritățile țariste/centrale și funcționarii locali din Basarabia cu privire la cererile de emigrare a țăranilor din județele Basarabiei, inclusiv din județul Bălți, pe pământurile statului, în Extremul Orient/Siberia, drept cauză principală fiind lipsa de teren agricol.

Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult, odată cu implementarea politicii de colonizare și de deznaționalizare, practică de autoritățile imperiale pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, cu populație alogenă, care s-a bucurat de anumite privilegii.

Acest fapt a determinat populația Basarabiei de a emigra în Extremul Orient/Siberia, drept cauză fiind lipsa suficientă de teren agricol.

Biblioteci ale membrilor familiei Sturdza: genealogie și blazon, forme de *ex libris* și identificări din patrimoniul muzeului tulcean

Lăcrămioara MANEA

 0009-0001-2027-5162

Familia Sturdza și-a aflat locul printre boierii Moldovei încă din sec. al XVI-lea, mulți dintre urmașii celor două ramuri principale fiind cunoscuți ca domnitori și oameni politici, istorici, diplomați, oameni de cultură, academicieni, dar și colecționari, posesori ai unor biblioteci de valoare, care s-au pierdut în cea mai mare parte în negura istoriei.

În patrimoniul tulcean se păstrează peste 40 de exemplare, majoritatea cărți românești din sec. al XIX-lea, care poartă ștampile și *ex libris*-ul heraldic de tip etichetă sau în timbru sec, identificate ca aparținând unor trei mari cărturari ai celebrei familii, respectiv lui Constantin Dimitrie Sturdza (1799-1877), fiului acestuia Dimitrie C. Sturdza-Șcheianu (1839-1920) și lui Dimitrie A. Sturdza (1833-1914), nepotul de frate al lui C.D. Sturdza și văr cu D.C. Sturdza-Șcheianu.

Cele mai multe volume, 24 din totalul de 42, provin din Biblioteca șcheiană a vornicului Constantin D. Sturdza, bibliotecă moștenită de fiul său, istoricul și editorul Dimitrie C. Sturdza, care a donat-o în întregime Academiei Române în anul 1884. Marele academician și om politic Dimitrie A. Sturdza și-a închinat viața Societății Academice Române (ulterior Academia Română), deținând, de asemenea, o imensă bibliotecă, constituită, în mare parte, pe domeniul sturdzeștilor de la Miclăușeni, acolo unde a copilărit, și pe care a îmbogățit-o continuu. La rândul său, a dăruit în numeroase rânduri mii de cărți, și un numai, Bibliotecii Academiei Române.

Toți trei au folosit pecetea heraldică, sau blazonul familiei Sturdza în diferite forme de *ex libris*, comandate pentru particularizarea cărților moștenite sau achiziționate de-a lungul vieții acestora. Cărțile identificate cu *ex libris* au ajuns în muzeul tulcean printr-un fond de preluări de la Biblioteca Academiei Române.

Un document inedit referitor la obștea monahală Răciula, anul 1901

Ruslan GRECU

 0009-0003-3573-571X

De la întemeierea sa, Schitul Răciula a cunoscut mai multe etape în ceea ce privește evoluția numerică a personalului monahal. Stabilirea dinamicii dezvoltării comunității monahale din acest schit reprezintă un indiciu valoros ce ne va descoperi mai multe fațete ale dezvoltării economice, sociale și, nu în ultimul rând, spirituale ale acestui așezământ monahal. În secolul al XIX-lea observăm că aici nu au locuit mai mult de 50 de viețuitori, numărul lor modificându-se de la an la an. Factorii care determinau aceste procese au fost diferiți: de la decese și până la transferul în alte comunități monahale.

Însă ceea ce constituie pentru studiul nostru o noutate este un document ce face parte din fondurile Arhivei Naționale și care nu a mai fost editat până acum. În acesta este prezentată obștea monahală a schitului Răciula în anul 1901. De fapt, acesta reprezintă un recensământ al călugărițelor, cu precizări în detaliu referitor la vârsta, studiile, proveniența socială și statutul existent în obștea monahală. Datorită acestui document de arhivă, aflăm că, la începutul secolului al XX-lea, comunitatea monahală s-a majorat, acolo locuind 71 de măicuțe și ascultătoare. Referitor la starea morală și intelectuală a personalului monahal, analiza documentului ne permite să înțelegem și la ce nivel de dezvoltare se afla atunci schitul.

Școala de desen din Chișinău în faza începuturilor

Andrei PELIN

 0009-0007-8204-0020

Școala de desen din Chișinău a fost înființată prin hotărârea Dumei Orășenești, cu aprobarea Guvernatorului Basarabiei A.P. Konstantinovici, la 28 ianuarie (9 februarie) 1891, și în conformitate cu explicația cu privire la subiectul creării instituțiilor de predare a artelor a Ministerului Educației Publice din 31 decembrie 1890 cu nr. 20389, editată în nr. 2 al „Circularelor districtului de învățământ Odesa” din 1891 la pagina 49. Fondatorul Școlii de desen a fost pictorul și pedagogul Terenti Zubcu (Terenti N. Zubcov).

Terenti Zubcu a contribuit considerabil în faza începuturilor, în cea mai dificilă perioadă a primilor ani de existență a școlii. Ulterior, ștafeta a fost preluată de pictorul și pedagogul Vladimir F. Okușco, care a reușit să extindă programul de formare și să amelioreze metodele de predare a artelor grafice. Astăzi este greu de stabilit cine dintre acești doi profesori-entuziaști remarcabili a avut o contribuție mai mare la dezvoltarea educației artistice în Basarabia. V. Ocușco a depus mari eforturi ca Școala de Desen să aibă recunoaștere și popularitate. Au fost invitați elevii gimnaziului județean și ai școlilor din oraș, pentru care învățătura era gratuită. S-au achiziționat echipamente și s-au găsit spații necesare pentru studii.

În 1900, Școala de desen era deja o instituție de învățământ de succes, care atrăgea atenția comunității progresiste din Chișinău. În calitate de cadre didactice au fost invitați pictorii N.A. Gumalik (pictură), V.P. Tarasov (desen) și A.K. Kostinski (desen). Pentru predarea în clasele elevelor școlilor parohiale a fost invitată plasticiana S. Malașlieva. Începând din ianuarie 1902, în clasa superioară a fost introdus desenul nudului uman, iar în mai a fost deschisă o expoziție de lucrări studențești. Astfel, de-a lungul celor patru ani de existență, școala a crescut, transformându-se într-o instituție de învățământ cu accent pe formarea profesională. Din pereții Școlii de desen au ieșit profesioniști bine pregătiți, mulți dintre care și-au continuat studiile la instituții de învățământ superior de artă în Rusia și în Europa Occidentală.

Totodată, a fost deschisă o bibliotecă specială, care conținea publicații despre artă. Buna organizare a procesului de învățământ a plasat Școala de desen din Chișinău printre cele mai prestigioase instituții de învățământ se-

cundar de artă din Imperiul Rus. În 1907, la școală s-au înscris 235 de persoane. Aici studiau atât copiii, cât și maturii. În 1914, Școala de desen s-a mutat într-o clădire nouă pe str. Pirogov, nr. 33 (astăzi str. M. Kogalniceanu, nr. 39). La acea vreme ajutorul lui V. Okușko era profesorul de desen Efim L. Marnianski.

Până în ultimele zile ale vieții sale V. Ocușco și-a continuat nobila activitate de profesor și conducător al școlii. În toamna anului 1918, deja grav bolnav, contând pe sprijinul financiar al autorităților orașului, a întocmit un nou statut al instituției și un plan de transformare a Școlii de desen într-o școală de artă, bazată pe metode progresiste de predare a artelor grafice, precum și un program extins de predare a obiectelor speciale. V. Ocușco poate fi considerat, pe bună dreptate, fondatorul Școlii de Artă din orașul Chișinău.

**Religious circumstances in Kosovo and Metohija
between the two world wars**

Božica SLAVKOVIĆ MIRIĆ

 0000-0002-3748-3507

The territory of Kosovo and Metohija was part of the Yugoslav state in the period between the two world wars. Mostly Serbs and Albanians, who belonged to Orthodox and Catholic Christianity and Islam, lived there. The legal position of confessions in the Kingdom of Yugoslavia was defined by laws. Based on archival sources from the Archives of Yugoslavia, statistical data, literature and the press, my paper follows religious conditions in the territory of Kosovo and Metohija. It is a very extensive topic, so my article is a small contribution to that issue. According to the general state censuses of 1921 and 1931, Muslims made up the majority of the population in this area. The Muslim religious community was under the supervision of the Yugoslav state, especially regarding the appointment of religious teachers. Since 1932, with the Law on the Islamic Religious Community, Islamic religious teaching schools had come under the jurisdiction of the community itself. By the law of 1936, the religious community was granted autonomy (the administration of all religious affairs of Muslims was transferred to the office of reis-ul-ulema), the seat of reis-ul-ulema was moved to Sarajevo, and the muftis were abolished. Some Muslims were loyal to the Yugoslav state and the national idea, which was shown through the desire for the Yugoslav king to be their godfather, which was especially relevant in the second half of the 1930s. As for the Orthodox religious community, there were a large number of churches and monasteries in the area of Kosovo and Metohija. After the war, the number of priests was reduced, so abbreviated education in seminaries was started. The priest was supposed to be the bearer of spiritual renewal, but also of overall transformation and enlightenment. As for the Catholic religious community, Catholics were not ethnically homogeneous in Kosovo and Metohija even though they were few in number. On the eve of the First World War, there were most of them in the Đakovica and Peć parishes, in Janjevo and Prizren. Their number increased with the immigration of officials and

businessmen from the Catholic regions of Yugoslavia and Catholic families from Dalmatia, Croatia and the Slovenian Banovina. With the increase in the number of Catholics, Catholic churches and monasteries were built. The ecclesiastical demarcation of the Kingdom of Yugoslavia with Albania was not achieved, because Italy had an interest in maintaining the strong influence of the Albanian clergy in the border regions of the Kingdom of Yugoslavia. There was a greater number of Albanian and Italian priests than Yugoslav priests, who were transferred. Kosovo and Metohija were a religiously mixed area, which greatly influenced the daily lifestyle of the population of this area.

Religious life and traditions in Bessarabia in the 1930s (the procession of the Miraculous Icon of the Mother of God from Hârbovăţ)

Aurel FONDOS

 0000-0001-8405-2745

The acceleration of the modernization process of the Romanian society in the 1930s, the release of the great spiritual energies shackled during the centuries of foreign domination, the unification of all the forces of Romanian spirituality, the provision of a more solid material base, the thirst for culture of the Romanian people, allowed the registration a real qualitative leap in religious life and the way of celebrating religious events.

The new state space benefited from the equal and unrestricted contribution of all historical provinces to Romanian spiritual values. The religious unity that existed long before 1918 is well known, a unity that did not exclude certain particularities from one province to another. These particularities, which did not affect its fundamental unity and homogeneity, the existence in Bessarabia of several religious denominations enriched it, giving it a special charm.

Religious life in the 1930s had a decisive role as a spiritual-religious ideology in the modernization of everyday life.

In this context, it was established that during this period, traditional Romanian orthodoxy became a critical part of Bessarabia's national conception of social integration through religion. At the same time, possible differences in mentality and character of the religious service were identified, such as the language used in the services and the religious calendar. In different counties of Bessarabia, a different social environment was taking shape in the officiating of the Romanian and Russian languages in the church service and the perception of the local population of the Gregorian and Julian calendars for the celebration of the holidays, the consolidation of national traditions in the urban and rural environment.

In this order of ideas, the ethnic diversity and demographic dispersion in the national context made the development and modernization of the elements of daily life in relation to the role of the central authorities more com-

plicated to support than in regions with a compact settlement of Romanian communities.

Consequently, the political authority of the Romanian kingdom, the spiritual authority of the Romanian Orthodox Church and the Bessarabian priesthood contributed to the management of the problem of the integration of multi-ethnic rural and urban communities through the activity of religious cults, as well as the maintenance of local traditions as pillars of the modernization of daily life in that interwar period.

At the same time, their functional character was not always in agreement with the divergences highlighted in the daily life of the local society with the plans for the Romanianization through orthodoxy of the multi-ethnic communities, the development of the cultural spirit manifested by the locals in front of the new church principles and practices during this period.

Thus, religious holidays, during this period, served as support for the development of traditions, through their social, emotional and psychological, educational aspects that were successfully used in the Romanian society in Bessarabia to solve the urgent problems of the modernization of communities, an important element in the daily life of rural and urban locals.

A special role was played by the existence of the monasteries in this province, during the reference period. Thus, the procession of the miracle-working icon of the Mother of God from Hârbovăț is approached as a spiritually rich moment.

Coroana unei regine – simbolul puterii și luminii

Mihai-Cristian ȘELARU

 0000-0003-3082-6412

Maria-Cristina ȘELARU

 0000-0002-3281-2412

Comunicarea încearcă să prezente simbolul și istoria unei coroane, atât de importantă pentru români, acea emblemă a puterii și demnității unui monarh.

Coroana reprezintă simbolul entității, al puterii, al originii. Simbolismul coroanei este marcat de trei factori: în primul rând, așezarea acesteia pe creștetul capului duce spre importanța valorii capului, dar și a ceea ce conturează și marchează darul venit de sus, caracterul transcendent, iar forma circulară indică participarea la întreg universul, al cărui simbol este cerul, întregind desăvârșirea. Se marchează astfel rolul celui încoronat în ceea ce reprezintă umanul și divinul.

Anul 1918 a reprezentat momentul mării realizări a românilor, „ziua înfăptuirii noastre naționale”. După patru ani de când „Războiul cel Mare” luase sfârșit, iar rănilor soldatului român se vindecașeră, totul trebuia consfințit prin Încoronarea la Alba-Iulia a tuturor românilor sub același sceptru, în cetatea în care Mihai Viteazul proclamase unirea celor trei țări, unde graiul românesc era peste tot.

La 15 octombrie 1922 a avut loc încoronarea celor dintâi rege și regină a României Mari. Regina a dorit o coroană care să fie „pe de-a întregul medievală”, și nu „ceva modern, cum ar putea avea orice altă Regină”.

Coroana Reginei Maria reprezintă o operă desăvârșită a măiestriei metalului prețios din secolul al XX-lea.

Ordinea publică în Bălțiul interbelic: pagini de istorie și inițiative administrative

Ana MOLCOSEAN

 0000-0003-3735-8623

În perioada interbelică, orașul Bălți a cunoscut un avânt major din punct de vedere economic, politic și cultural, dată fiind apartenența acestuia la România Mare, ca urmare a Marii Uniri. Administrația orașului avea menirea de a menține ordinea publică și de a facilita dezvoltarea societății în sine, prin emiterea ordonanțelor, a diverselor publicații și a verificării îndeplinirii acestora. Inițiativele administrative vizau direct pe locuitorii orașului, aceștia fiind implicați în viața urbei pe diverse căi, începând de la redarea unui aspect decent locuinței proprii și exteriorului curții până la implicarea în activitățile festive organizate în oraș. De asemenea, aceste acte oficiale se refereau și la persoanele care își desfășurau afacerile în cadrul orașului, cum ar fi: măcelarii, brutarii, deținătorii de magazine sau locații pentru recreere. Fiecare ordonanță era semnată de către primar, iar pentru neconformare erau luate măsurile cuvenite și aplicate diverse sancțiuni sub formă de amenzi sau alte metode. Cei care erau responsabili de verificarea executării ordinelor erau poliția, membrii diverselor comisii, inclusiv primăria localității. Una dintre problemele stringente cu care se confruntau bălțenii era menținerea sănătății și a igienei publice. Astfel, primăria orașului a popularizat acest aspect prin intermediul anunțurilor publice. De exemplu, măcelarii aveau obligația să poarte mereu șorțul curat, carnea să fie tăiată într-un loc special amenajat, iar în momentul expunerii acesteia în vitrină, să fie acoperită. Se interzicea aruncarea resturilor de carne în stradă. Brutarii erau obligați să comercializeze pâinea după normele stabilite de autoritățile orașenești (greutate, calitatea făinii, preț etc.). Într-o ordonanță emisă de primăria orașului Bălți, care a intrat în vigoare la 1 martie 1927, se atenționa asupra faptului că toți proprietarii de hoteluri, restaurante, bodegi, cofetării, brutării, covrigării, franzelării, cârciume, berării, magazine de coloniale și orice prăvălii ce vând produse alimentare sunt obligați de a controla ca personalul lor să aibă viza medicală de două ori pe lună, viză ce urma a se face pe un carnet eliberat de primărie. În caz contrar, erau pasibili de pedeapsă atât patronii, cât și personalul de serviciu. Toți frizerii erau obligați să dezinfecteze uneltele întrebunțate îna-

intea fiecărei utilizări. Toți proprietarii de case erau obligați să ia măsuri urgente pentru curățarea și construirea latrinelor, precum și curățarea curților și transportarea gunoaielor. Nimeni nu avea voie să arunce zole și gunoaiile în stradă și în piețele publice. Toți locatarii – proprietari și chiriași – erau obligați să curețe în mod regulat coșurile (hogeagurile) caselor.

Constatăm, astfel, o continuă preocupare a administrației române de localitățile din Basarabia. Perioada dominației țariste în acest teritoriu a îndepărtat constant gubernia de elementele civilizației occidentale, lăsând-o să rămână cu mult în urma progresului european.

Similitudini în procesul de constituire și existență a entităților utopice în sectorul economic agrar: falansterul de la Scăieni și comunele agricole din RASSM

Alexandru MOLCOSEAN

📄 0000-0001-7480-2602

În decursul timpului, omenirea a cunoscut teoreticieni care s-au preocupat de constituirea unor societăți utopice de dimensiuni reduse. Dintre aceștia îi putem invoca pe Thomas Morus, Charles Fourier, Robert Owen, Francisc Bacon. Ulterior, adepții acestor teoreticieni au fondat comunități utopice, care trăiau după reguli diferite de cele ale lumii înconjurătoare.

Studierea subiectului utopic pe linia constituirii societăților „ideale” a scos la iveală faptul că spațiul românesc (în cazul de față, este vorba despre Țara Românească) din prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost „martorul” unui proiect fourerist privind înființarea, în 1835, a unui falanster la Scăieni (jud. Prahova). Teodor Diamant, reprezentant al socialismului utopic și un adept fidel al teoriilor foureriste, înregistrează în premieră o tentativă de a pune în practică una din teoriile lui Charles Fourier cu referire la crearea unei comunități „deosebite”. În decursul anilor 1835-1836, falansterul de la Scăieni cunoaște atât apogeul existenței sale, cât și inevitabilul declin.

Compareate cu modul de organizare și de activitate a falansterului, comunele agricole ale lui Lenin (existente în RASSM în perioada 1924-1935) conțin o serie de aspecte comune cu ale proiectului propus de Fourier: formarea unor „colonii sociale”, în care predomină munca colectivă, existența locuințelor comune, înființarea unităților instructive care aveau menirea de a promova propriile doctrine, activitatea intensă a propagandei, în vederea atragerii membrilor noi, tentative de a organiza sisteme cooperative de producție etc.

Locul și rolul căminelor culturale în Basarabia interbelică: istoriografia temei

Anatol PETRENCU

 0000-0002-5449-1023

În anii Primului Război Mondial s-a cristalizat și a triumfat Principiul naționalităților, ceea ce a însemnat: fiecare națiune să posede statul propriu național. Acest principiu s-a impus de către popoarele din fostele mari imperii multinaționale: Austro-Ungar, Rus și German. La 27 martie 1918, și Basarabia s-a reîntregit cu România într-un stat unitar național. În anii interbelici (1918-1940), Statul român a promovat politici culturale, menite să școlarizeze nu doar copiii de vârstă școlară, dar să-i instruiască și pe cei maturi. Un rol esențial în realizarea acestor politici l-au avut Căminele culturale, înființate în localitățile țării, dar, mai ales, în sate. Așa cum menționează dr. Ludmila Chiciuc, în 1937, în Basarabia funcționau 560 de cămine culturale, dintre care 29 – în județul Cahul. Autoarea textului (Ludmila Chiciuc, *Secvențe din activitatea căminelor culturale în comunele județului Cahul, în Perspective asupra istoriei locale (I). Județul Cahul în componența României Mari*, Brăila-Cahul, 2020, p. 167-193) a examinat activitatea mai multor cămine culturale din județul respectiv. Constatăm: în cadrul căminelor culturale localnicii erau instruiți în ceea ce privește activitatea agricolă, asigurarea igienei personale, participarea la diverse concursuri (de ex., al datinilor de Crăciun etc.).

Sarcina propusă de noi în acest studiu este examinarea istoriografiei referitoare la activitatea căminelor culturale în Basarabia interbelică, cu evidențierea problemelor abordate de autori, dar, mai ales, a stabilirii de către aceștia a locului și rolului căminelor culturale în cultivarea conștiinței naționale a românilor basarabeni.

Strâns legat de subiectul abordat de noi este problema corelației dintre *național* și *naționalism*, dintre *laic* și *religios*, dar și altele.

Hesitating together with the Party: atheistic education in the higher school of the Moldavian SSR (1953-1964)

Liliana ROTARU

 0000-0002-3051-5721

During the years of the Soviet-German war, the Soviet state radically changed its policy towards the church, abandoning the persecution of believers and “militant” anti-religious propaganda. The pragmatic goals that Stalin pursued through this “turn” are well known, as well as the fact that the imperial ambitions of the regime, the atmosphere of the Cold War, the economic restoration of the USSR and the authority of the party perpetuated in the post-war Stalinist period this “tolerance” towards the church and believers. Compared to the Stalinist policy towards the church, that of the Khrushchev regime seems illogical. During the “Khrushchev thaw”, which is known by a certain weakening of the totalitarian character of the regime, by the genesis of some elements of freedom of expression, by the democratization of public life, etc., the party returns to the policy of persecuting the church and intensifies anti-religious propaganda.

The beginnings of change are given by two decisions of the Central Committee of the CPSU with reference to anti-religious propaganda from 1954. But the internal struggle for power did not allow them to expand the anti-religious campaign that was foreshadowed. The higher school in the SSR complied with party orders, intensifying anti-religious propaganda among students during lessons and extracurricular activities. Khrushchev’s tendency to “break” with Stalinist policies, claiming to return to Leninist principles, produced an intensification of the anti-religious campaign in 1958. In the context created, the party authorities in the SSR proved to be “more Catholic than the Pope”. Arguing through the preservation of “some strong religious reminiscences” among the population of the RSSM, which are transmitted to the younger generations very easily, even if at the union level it is not yet discussed, the Central Committee of the PCM, on June 3, 1958, came up with the initiative to request the permission of the Central Committee of the CPSU for the introduction of a “Fundamentals of Atheism” course in the curricula of all higher schools in the republic. The ideologues from Chisinau also put

together an analytical program for 24 academic hours, to convince the authorities in Moscow.

The documents examined do not allow us to trace the fate of this proposal, but the Ministry of Higher Education of the USSR proposed the introduction of an optional course “Foundations of Scientific Atheism” only for the academic year 1959-1960. For various reasons, higher schools in the RSSM were in no hurry to implement the “recommendation”. Only at the XXI Congress (1961) religion was declared “a reminiscence of capitalism in the minds and behavior of people”, and the fight against these reminiscences – an integral part of the work of the CPSU on the education of Soviet citizens for the communist society. On the instructions of the party organs, scientific atheism becomes a special course for all students of the RSSM, the latter being subject to a multilateral atheistic education. After the resignation of Khrushchev (1964), the anti-religious and anti-church campaign eased a bit, but the atheistic education of students continued on the same scale. Moreover, oscillating along the party line, the scientific atheism discipline is transferred to the compulsory category in 1965, thus the atheistic education of students being consolidated as one of the forms of creating the new, Soviet man in the USSR, this time de-pititualized and broken from ancestral traditions, for which the party was supposed to be the new God.

Înlăturarea personalităților din învățământul superior de către regimul bolșevic din România: cazul Gheorghe Ivănescu

Elena CHIABURU

 0000-0002-9816-7428

Profesor la Universitatea din Iași, Gheorghe Ivănescu (2 noiembrie 1912, satul Vutcani, jud. Vaslui – 3 iunie 1987, Iași) a fost îndepărtat de regimul bolșevic, impus României după 23 august 1944, nu doar de la catedră, ci și din Iași, din cauza că a criticat teoriile lingviștilor sovietici. Concret, savantul Ivănescu a combătut teoriile lingvistului oficial al Rusiei Sovietice, Nikolay Yakovlevici Marr, care susținea că limbile lumii au un substrat comun, iar limba fiecărui popor ar fi produsul structurii socioeconomice, un fenomen legat de clasă, nu de națiune, și, prin urmare, ar fi posibil ca limbile moderne să se unească într-o singură limbă a societății comuniste. Aceste teorii au constituit baza politicilor de rusificare prin înlocuirea alfabetelor latine și arabe cu cel chirilic la etniile mici din Uniunea Sovietică, cum a fost și cazul RSSA Moldovenească (Transnistreană) și RSS Moldovenească. Pentru opiniile științifice susținute în scris și în fața studenților, cărora le repeta că „acolo unde se vorbește românește trebuie să fie și stat românesc”, Gheorghe Ivănescu a fost dat afară din Universitate în 1952, a rămas șomer o perioadă și abia în 1961 i s-a permis să-și publice teza de doctorat. A fost apoi trimis la Universitatea din Timișoara (1962-1969) și la cea din Craiova (1969-1971), putându-se întoarce la Iași la Facultatea de Filologie doar în aprilie 1971.

Istoricul Ioan Scurtu despre personalitatea Regelui Mihai I

Crina HAREA

 0009-0008-3481-7955

Prezentul studiu și-a propus să urmărească modalitatea de apreciere a personalității Regelui Mihai I în lucrările prof. univ. dr. Ioan Scurtu, unul dintre cei mai de văză exponenți ai elitei istoricilor români din ultima jumătate de secol. Așa cum menționează distinsul istoric, dintre cei patru regi, Mihai I a avut soarta cea mai ingrată. Devenind rege la 6 ani, a fost detronat la 9 ani; a revenit la domnie când avea 19 ani și a abdicat la 26 ani. Singurul act notabil de care și-a legat numele a fost cel de la 23 august 1944, dar valoarea lui este controversată. A avut ghinionul să fie rege în timpul unei dictaturi vivace (Ion Antonescu) și apoi a ocupației sovietice. În aceste condiții, nu și-a putut manifesta calitățile de conducător, astfel că a intrat în istorie ca o victimă și a oamenilor, și a vremurilor. Dacă în primul său mandat nu s-a putut manifesta din cauza vârstei fragede, în cel de-al doilea s-a confruntat, din chiar prima zi, atât cu greșelile comise de tatăl său, cât și cu veleitățile autoritariste ale conducătorului statului, care încerca pe toate căile să-i diminueze prerogativele.

Cu referire la actul din 23 August 1944 – cel mai important act istoric înfăptuit de regele Mihai, prof. Ioan Scurtu constată că, așa cum se întâmplă adesea în istorie, și în această privință a existat o serioasă discrepanță între speranțe și realitatea acelor zile. Făptuitorii lui, în frunte cu regele Mihai I, au dorit să scoată țara dintr-un război distrugător, să încheie armistițiul cu Națiunile Unite și să se revină la regimul democratic. În realitate însă, după acest act a urmat ocuparea României de către Armata Roșie și impunerea unui regim de tip bolșevic. Evoluția istorică a României, ca și a celorlalte state din zona centrală și sud-est europeană, a fost determinată nu de factori interni, ci de acordurile dintre Marile Puteri – URSS, SUA și Marea Britanie – care au constituit Coaliția Națiunilor Unite. Pe plan intern, 23 august 1944 a marcat revenirea României, pentru scurtă vreme, la un regim democratic, care avea însă să sfârșească la 30 decembrie 1947, când Mihai I a fost nevoit să abdice.

Revizuirea bibliografiei pe tema represiunilor politice din 1940-1941 în RSSM, inclusiv în privința găgăuzilor

Svetlana CAPANJI

 0000-0002-9293-9896

Represiunea politică din 1940-1941 a lăsat o amprentă tragică asupra istoriei Moldovei și asupra destinului popoarelor ei, inclusiv asupra Găgăuziei. Multe publicații, atât în țară, cât și în străinătate, sunt dedicate acestui subiect. Raportul trece în revistă principalele surse și studii istorice privind represiunile politice ale regimului stalinist. Acestea includ documente, cataloage, colecții, memorii, amintiri scrise și orale, monografii, articole științifice și jurnalistice etc. Tipurile de surse și lucrări de cercetare, precum și direcțiile și metodele de studiu ale acestui subiect și relevanța lor sunt luate în considerare în general. Problema represiunilor staliniste în Moldova a fost studiată destul de bine, dar represiunile politice împotriva poporului găgăuz au fost, practic, neglijate.

Prin urmare, în raportul de față se acordă o atenție deosebită surselor de informare nepublicate, în special documentelor din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova. Aceasta reprezintă o sursă extrem de valoroasă pentru studiul represiunii, deoarece paginile dosarelor penale conțin nu doar informații despre soarta cetățenilor reprimăți, ci și despre contextul dinaintea represiunilor, metodele de anchetă, atitudinea acuzaților și a martorilor față de regimul sovietic etc. Această trecere în revistă va permite un studiu cuprinzător al problemei represiunilor politice, atât în Moldova, în general, cât și în raport cu găgăuzii.

Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2024

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

 0000-0001-7224-8716

După parcurgerea scrutinului electoral local din anul trecut, cu toată agitația aferentă evenimentului, anul 2024, din punctul de vedere al heraldicii teritoriale, este unul caracterizat de liniște și normalitate. Au fost finalizate lucrările de adoptare și înregistrare a unor însemne avizate anterior, Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (CNH) a avizat în regim obișnuit alte proiecte, unii dintre noii primari au demarat chiar din primul an de activitate procedura elaborării stemelor și drapelului locale.

Astfel, în 2024, prin decrete prezidențiale, au fost deja înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova stemele și drapelurile noi ale următoarelor unități teritoriale: *satul Roșcani*, r-nul Anenii Noi (decret nr. 1302-IX din 15 ianuarie); *comuna Ocnîța*, raionul Ocnîța, și *satele componente Ocnîța și Maiovca* (decret nr. 1356-IX din 4 martie); *satul Iezărenii Vechi*, com. Iezărenii Vechi, r-nul Sângerei (decret nr. 1357-IX din 4 martie); *satul Valea Perjei*, r-nul Taraclia (decret nr. 1363-IX din 12 martie); *satul Cărbuna*, r-nul Ialoveni (decret nr. 1455-IX din 22 mai); *orașul Stăuceni*, municipiul Chișinău, și *satul component Goianul Nou* (decret nr. 1498-IX din 24 iunie); *satul Gaidar*, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (decret nr. 1507-IX din 27 iunie); *satul Popeasca*, r-nul Ștefan-Vodă (decret nr. 1538-IX din 25 iulie); *satul Copanca*, r-nul Căușeni (decret nr. 1539-IX din 25 iulie).

Pe parcursul anului, au fost avizate de CNH, dar nu și aprobate și înregistrate în modul stabilit, stemele și drapelurile satelor *Boșcana* (com. Boșcana, r-nul Criuleni) și *Brătușeni* (r-nul Edineț). Din însemnele avizate în anii precedenți, nu au ajuns la aprobare încă cele ale *comunei Țânțăreni* (r-nul Anenii Noi, inclusiv ale *satelor componente Țânțăreni și Crețoaia*), după cum și cele ale *satelor Răciula și Parcani* (com. Răciula, r-nul Călărași), *Chirsova* (r-nul Comrat, UTA Găgăuzia) și *Albota de Sus* (com. Albota de Sus, r-nul Taraclia).

La faza elaborării conceptului se află simbolurile *satelor Andrușul de Jos* (r-nul Cahul), *Căpriana* (r-nul Strășeni), *Chiștelnița* (r-nul Telenești),

Gura Galbenei (r-nul Cimișlia), *Hâjdieni* (r-nul Glodeni), *Mașcăuți* (r-nul Criuleni), *Petrești* (r-nul Ungheni), *Selemet* (r-nul Cimișlia), *Vălcineț* (r-nul Călărași); ale *comunelor Albota de Jos* (r-nul Taraclia), *Miclești* (r-nul Criuleni), *Piatra* (r-nul Orhei), *Purcari* (r-nul Ștefan-Vodă); ale *orașului Bucovăț* (r-nul Strășeni).

O parte dintre localitățile enumerate își vor însuși, probabil, până la sfârșitul anului însemnele teritoriale proprii.

La elaborarea simbolurilor au fost folosite metodele heraldice deja tradiționale. Au predominat procedeul armelor grăitoare și procedeul marcării particularităților naturale, economice sau culturale. Din punct de vedere geografic, interesul pentru elaborarea însemnelor rămâne în centrul și sudul țării. Principalii autori și pictori de simboluri sunt aceiași (S. Andrieș-Tabac, Mariana Șlapac, Andrei Gaițașenco și alții). Au rămas aceleași ca și în anii precedenți și problemele întâmpinate în procesul elaborării și adoptării simbolurilor: documentarea insuficientă a istoriei localității; lipsa unui consens asupra conceptului simbolurilor în consiliile locale; lipsa unui număr suficient de heraldiști teoreticieni și pictori heraldici pregătiți.

Un complex comemorativ interbelic dispărut

Mariana ȘLAPAC

 0000-0003-0904-161

Acest complex comemorativ, proiectat de arhitecții bucureșteni Octav Doicescu și Dimitrie Ghiulamila, inaugurat la 1 noiembrie 1942 pe traseul Chișinău-Ungheni, în regiunea satului Ghidighici, este cunoscut ca „turn comemorativ”, „turn-monument”, „Turnul Recunoștinței” și „Turnul Dezrobirii Basarabiei”. Însă niciun complex comemorativ inaugurat vreodată în Basarabia nu poate concura cu Turnul Dezrobirii Basarabiei, unic în felul său atât în România, cât și în întreaga regiune balcanică. Prin acest monument s-a putut reabilita demnitatea națională, umilită prin cedarea Basarabiei și părții de nord a Bucovinei, urmare a Pactului de neagresiune Ribbentrop-Molotov și a Protocolului secret din 23 august 1939.

Complexul includea un turn înalt de piatră de secțiune pătrată, o intrare monumentală de tip propilee cu o colonadă de piatră, precum și un bloc paralelipipedic de piatră purtând o inscripție comemorativă. Cele trei elemente componente ale ansamblului erau așezate pe un stilobat rectangular realizat din piatră și beton.

Turnul, elementul central și principalul accent vertical al complexului, avea latura de circa 10-11 m și înălțimea de circa 30 m. Fețele lui erau împodobite din exterior cu mai multe plăci de marmură, reprezentând stemele României, Moldovei, Basarabiei și ale unor județe și orașe românești. Deschiderea intrării era inclusă într-un cadru larg de piatră, de esență modernistă. Deasupra porții de stejar se găsea un basoreliev de piatră, ce reproducea un fragment din Columna lui Traian reprezentând pe împăratul Traian călare, însoțit de trei generali romani, de asemenea călare. Tot aici se putea citi următoarea inscripție: „Ca și Columna lui Traian, suntem unde am fost și rămânem unde suntem”. O scară interioară în melc asigura legătura cu o cameră de rugă și reculegere. Partea superioară a turnului dispunea de merloane și creneluri inspirate din construcții defensive medievale. Fața de vest a turnului era perforată de două rânduri de goluri dreptunghiulare înguste, aliniate vertical. Acestea aminteau de ambrazurile și deschiderile pentru tragere din epoca armelor albe. Din exterior, turnul era căptușit cu dale de piatră de calcar cu dimensiuni diferite. Din vârful lui se deschidea o priveliște frumoasă

asupra Chișinăului și a împrejurimilor acestuia. Ca model pentru turnul monumental al complexului a servit un turn medieval situat izolat.

Colonada propileelor includea două rânduri câte 12 stâlpi de piatră, ce susțineau un antablament, de asemenea de piatră. Fețele stâlpilor erau prelucrate în tehnica bosajului. Pe fiecare erau incizate, din exterior, abrevierile și numerele unităților militare care au luptat pentru orașul Chișinău: artileriști, vânători, grenadieri, motocicliști, obuzieri ș.a. Propileele complexului comemorativ au fost inspirate dintr-un model arhitectural clasic, dar prelucrate în spirit modernist. Pe antablament erau înfățișate în formă de basorelief scene de luptă pentru orașul Chișinău.

În fața turnului se găsea un bloc masiv de piatră, înalt de circa 8 m, purtând o inscripție în care erau menționați regele Mihai I, mareșalul Ion Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu și guvernatorul Basarabiei generalul C.Gh. Voiculescu.

Viața Turnului Dezrobirii Basarabiei, monument-simbol de o rară expresie artistică, a fost extrem de scurtă, acesta a existat doar mai puțin de doi ani, fiind șters de pe fața pământului în anul 1944 de militarii sovietici.

Lăcașe de cult din creația arhitectului Alexei Șciusev

Analolie POVESTCA

 0000-0002-3462-6269

Studiul propus preconizează o analiză a contribuției arhitectului Alexei Șciusev în cadrul eforturilor de restaurare și edificare a lăcașelor de cult, în special în contextul funcției sale de arhitect al Sfântului Sinod Bisericesc din Imperiul Rus. Această etapă timpurie a carierei sale este adesea trecută cu vederea în sursele de specialitate, în special în literatura din epoca sovietică, care a insistat să se concentreze mai mult pe aspectele ulterioare sau pe alte lucrări de amploare ale arhitectului.

Scopul nostru este de a aduce în prim-plan realizările sale în domeniul arhitecturii religioase, incluzând atât restaurările lăcașelor de cult existente, cât și proiectele de construcție a unor noi biserici. Prin analiza documentelor arhivistice, a studiilor de caz și a publicațiilor contemporane, ne propunem să reconstruim contextul în care Alexei Șciusev a activat, precum și influențele stilistice și culturale care l-au marcat.

În plus, vom discuta despre impactul acestor activități asupra dezvoltării arhitecturii religioase din Imperiul Rus, precum și despre modul în care restaurările sale au contribuit la păstrarea patrimoniului cultural în fața provocărilor istoriei. Această cercetare va oferi o perspectivă valoroasă asupra unei perioade mai puțin documentate și va sublinia importanța moștenirii lăsate de Alexei Șciusev în arhitectura ecleziastică.

„Vechiul palat” și noul sediu al asiguraților – două edificii reprezentative ale urbei ieșene

Adrian URSACHI

 0009-0005-2881-916X

Segment important al ansamblului de instituții din domeniul asigurării sănătății în componenta sa publică, a suscitat un viu interes în istoriografia de profil și în studiile istorice generale. Elocvența și consistența concluziilor abordărilor istoriografice, elaborate în diversele etape evolutive ale instituțiilor de profil analizate, sunt strâns legate de aria preocupărilor științifice, de profilul ocupațional al cercetătorului și accesul acestuia la sursele de documentare și izvoarele istorice. Din această perspectivă, vom încerca să aducem câteva date noi privind sediile sociale în care această importantă instituție și-a desfășurat activitatea curentă în fosta capitală a Moldovei istorice. Vom aborda, realizând totodată un arc peste timp, câteva aspecte privind parcursul istoric și resorturile transformării celor două edificii în monumente istorice protejate de lege.

Controlul rețelelor cinematografice din RSSM(1953-1956) în baza referințelor de arhivă

Angela LISNIC

 0000-0002-1975-0413

Reinstaurarea regimului comunist în RSSM în 1944 este marcată de un șir de schimbări și modificări nu doar la nivel teritorial, administrativ, dar și cultural. Analiza fondurilor de arhivă ale Republicii Moldova (fond 3011, dosarele 072, 064 etc.) a permis identificarea acțiunilor întreprinse de către organele de stat și de partid privind controlul asupra activității instituțiilor de stat, obștești și culturale, inclusiv asupra rețelelor cinematografice din republică. Examinarea documentelor de partid și de stat permit să deducem că motivul acestui control este condiționat, în mare parte, de rolul și importanța care se atribuia acestor instituții culturale ca forme de control și de propagandă ale sistemului totalitar. Analiza dosarelor din Arhivă de stat a Republicii Moldova demonstrează aplicarea unor măsuri de restricție asupra activității entităților culturale din republică din partea organelor de partid și de stat, aceste restricții fiind aplicate la toate nivelele instituționale. Controlul activității rețelelor cinematografice este efectuat prin verificările periodice, efectuate de către organele de control, care demonstrează importanța ce se acorda acestor instituții culturale prin orientarea fluxului propagandei în sistemul totalitar. Referințele de arhivă confirmă faptul controlului ideologic și financiar al statului asupra produselor cinematografice și asupra activității rețelei cinematografice.

Teleradiodifuziunea în RSS Moldovenească: repere constitutive

Vitalie GUȚU

 0000-0002-8398-7909

Primele semne de conturare și dezvoltare a audiovizualului moldovenesc încep să apară în anii '40 ai secolului trecut, atunci când „serviciile radio erau parte componentă a Comitetului pentru radiofitație și radiodifuziune pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici al RSSM”. În acele timpuri, radiodifuziunea din RASSM a fost angajată în promovarea politicilor sovietice pe teritoriul autohton. Primele cicluri de emisiuni au fost „Colectivismul Moldovei” și „Gazeta muncitorească”. La Chișinău, emisia radiofonică a fost inițiată la 8 octombrie 1939. Astfel, acum opt decenii, în arealul istoric al Moldovei, emisia radiofonică a fost inițiată concomitent cu emisiile radiodifuziunii ca mijloc de informare în masă în lume (în SUA – în anul 1920, în țările din Europa Occidentală – între anii 1922 și 1926). În februarie 1928, la Balta, capitala de atunci a RASS Moldovenești, a fost construit primul nod de telecomunicații, care retransmitea emisiuni radio în limbile ucraineană și rusă printr-o rețea de cablu. Redacția radio a fost creată pe baze obștești. La 30 octombrie 1930, dintr-un studio improvizat în incinta serviciului poștal din Tiraspol a fost pusă pe post prima emisiune în limba moldovenească. Din 1956 radiodifuziunea din RSSM face parte din Organizația internațională de radiodifuziune și televiziune. Acest lucru permite ca audiovizualul de la noi să capete noi valențe și tendințe de dezvoltare. Astfel, în 1958 în arealul media moldovenesc apare prima emisiune televizată.

Domnica Darienco – figură remarcabilă a teatrului și filmului din Republica Moldova

Ana Maria RUSNAC

 0009-0000-3315-5795

Născută pe 15 ianuarie 1919 în satul Valea Hoțului, Domnica Darienco a urmat cursuri de actorie la Școala teatrală din Odesa, pe care a absolvit-o în 1937. În același an, și-a început cariera la Teatrul Dramatic „A.S. Pușkin” (actualmente Teatrul Național „Mihai Eminescu”), debutând în rolul Krucininei din spectacolul „Vinoțați fără vină” de A. Ostrovski.

De-a lungul carierei sale, Domnica Darienco a interpretat peste 100 de roluri în teatru și numeroase personaje în filme, remarcându-se prin portretizările sale puternice și autentice. A jucat roluri memorabile, precum Aftenia din „Soacra cu trei nurori” de Ion Creangă, Corina din „Ovidiu” de Vasile Alecsandri și Vasilisa din „Azilul de noapte” de Maxim Gorki.

În cinematografie, a debutat în 1955 cu filmul „Andrieș” și a continuat cu interpretări remarcabile, cel mai cunoscut rol fiind Domnica din filmul „Armagedon” (1962). În 1989, la vârsta de 70 de ani, Domnica Darienco s-a retras din activitate.

Recunoscută pentru talentul și devotamentul său, Domnica Darienco a fost onorată cu titlurile de Artistă a Poporului din RSSM (1957) și Artistă a Poporului din URSS (1974), precum și cu Ordinul Republicii. După pensionare, între 1992 și 2004, a fost președintele Ligii Veteranilor Scenei din Republica Moldova, sprijinindu-și colegii în vârstă.

Domnica Darienco a decedat pe 6 noiembrie 2010 și a fost înmormântată la Cimitirul Central din Chișinău, alături de soțul său.

Domnica Darienco a fost apreciată pentru capacitatea sa de a pătrunde în natura personajelor interpretate, oferind spectacole memorabile care au cucerit inimile spectatorilor. Criticii și publicul au remarcat devotamentul și autenticitatea sa pe scenă, considerând-o una dintre cele mai mari artiste ale teatrului și filmului moldovenesc.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Regizorul Mihail Kalik și activitatea sa la studioul „Moldova-Film” în anii 1960

Sorin ȘCLEARUC

 0000-0002-8693-3770

În perioada anilor 1960, regizorul Mihail Kalik a avut un impact considerabil asupra cinematografilei RSS Moldovenești, contribuind prin realizarea unor pelicule esențiale, care au marcat dezvoltarea filmului de ficțiune autohton și a curentului intitulat drept „film poetic”. Activitatea sa din această decadă este remarcabilă nu doar pentru inovațiile artistice, dar și pentru felul în care filmele sale au fost primite de autoritățile de partid și de publicul larg.

Un aspect central al cercetării este analiza operelor majore realizate de Mihail Kalik în această perioadă în cadrul studioului „Moldova-Film”, printre care se numără filmele „Cântec de leagăn” (1959), „Omul merge după soare” (1961) și „A iubi...” (1968). Aceste pelicule nu sunt doar repere artistice, dar și exemple prin care regizorul a îmbinat creativitatea cu teme sociale și umane profunde.

Reacția autorităților locale de partid la aceste filme a fost dură. Deși peliculele au fost apreciate pentru inovațiile artistice, acestea au fost supuse criticii din cauza temelor sensibile și a modului în care acestea abordau problemele societății sovietice. Cenzura și presiunea politică au influențat puternic producția și distribuția filmelor, dar Mihail Kalik a reușit să evite aceste constrângeri, contribuind semnificativ la evoluția cinematografilei din RSS Moldovenească.

Regizorul Mihail Kalik a lăsat o amprentă durabilă asupra cinematografilei moldovenești în anii 1960, prin filmele sale inovatoare care au combinat creativitatea artistică cu o explorare profundă a temelor sociale. Analiza operelor sale din această perioadă oferă o înțelegere valoroasă a influenței sale asupra filmului de ficțiune autohton și a impactului pe care l-a avut asupra societății și a vieții culturale din RSS Moldovenească.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Rolul femeilor-artiști plastici în dezvoltarea artei metalului în a doua jumătate a sec. XX - începutul sec. XXI

Liliana CONDRATICOVA

0000-0002-8735-3364

În comunicarea de față ne propunem să examinăm rolul femeilor-artiști plastici, care au profesat prelucrarea artistică a metalului în a doua jumătate a sec. XX - începutul sec. XXI. În această perioadă, meșterii de artă decorativă și bijuterii erau încadrați în sectorul de stat, reprezentat de Fabrica de Bijuterii din Chișinău, și în sectorul artistic, reprezentat de Atelierul de giuvaiererie al Fondului Plastic al UAP (1972 - anii 1990), precum și ca liberi creatori, cum se manifestă de la hotarul sec. XX-XXI. În domeniul aparent dominat de bărbați, mai multe femei au depus eforturi considerabile pentru a realiza diferite podoabe (Niele Meșkite, Maria Bebeșco, Esther Grecu, Luiza Ianțen, Nelly Sajin, Zinaida Minaeva-Nichiforova), folosind ceramica ș.a. materii prime accesibile. Și-a încercat măiestria în prelucrarea artistică a metalului, mai ales în confecționarea plachetelor decorative, lucrate în tehnica forjării, și artistul plastic Ludmila Odainic, care a realizat primele plachete de metal încă în anii 1968, ulterior manifestându-se plener în calitate de tapisier, liber profesionist. Artistul plastic Lidia Ceban-Boico a îmbrățișat mai multe genuri ale artei decorative, manifestându-se în realizarea plachetelor decorative și a sfeșnicilor din metal forjat. Merită toată atenția reliefurile decorative lucrate în cupru, aluminiu de Claudia Cobizev, subliniind frumusețea și bogăția plaiului natal. Și-au încercat talentul în arta metalelor plasticienii Ludmila Cornienco, Claudia Gherasimov, iar la început de secol XXI se avântă în arta metalelor Olga Tiron, Natalia Vavilina. Radiografia dezvoltării domeniului de confecționare a pieselor din metal în a doua jumătate a sec. XX și începutul sec. XXI a permis identificarea artiștilor plastici, care au lucrat aliajele de metale comune (aluminiu, cupru, alpaca), utilizând tehnica forjării. Cele mai relevante piese au fost podoabele de autor, precum și diverse reliefuli, plăci decorative și sfeșnice. Adesea, piesele în metal și bijuteriile păstrează amprenta școlii, unde a fost deprinsă meseria, artiștii plastici studiind la Chișinău, Odessa, Kiev, Vilnius ș.a. Constatăm că femeile care au profesat prelucrarea artistică a metalului au lăsat o amprentă deosebită în istoria artei decorative din Republica Moldova, lucrările lor fascinând prin eleganță, simbolism, profesionalism.

Efectul prestației trupei românești de rock „Mondial” în anul 1970 la Chișinău în ajutorul politicii promovate de Ivan Bodiul

Alexandru RUSNAC

0009-0008-3612-0158

Anul 1970 în RSSM era dominat de politica pro-moscovită, promovată de Prim Secretarul Partidului Comunist Moldovenesc Ivan Ivanovici Bodiul. Putem afirma că, practic, timp de 20 de ani cât s-a aflat la conducere, Ivan Bodiul a încercat în orice fel să distrugă și să anihileze tot ce mai rămăsese românesc în RSSM. Modelul neostalinist și fidel față de Comitetul Central al Partidului Comunist de la Moscova îl putem vedea în memoriile lui Ivan Bodiul, în care se relatează, cu lux de amănunte, loialitatea față de Moscova, dar, mai ales, succesul lui I. Bodiul după anul 1968, când România refuză să participe la Tratatul de la Varșovia, acțiune apreciată ca irespect față de Moscova. Dezghețul hrușciovist vine cu o relaxare, susținută de o toleranță față de influențele occidentului cu valori capitaliste. Statele membre ale URSS, mai ales cele din partea europeană, sunt supuse unor schimbări datorită influențelor culturale. Muzica, dansul, vestimentația, chiar și cinematografia occidentală schimbă radical percepția față de valorile umane și față de democrație. În anii '50-'60, în occident ia amploare fenomenul apariției muzicii pop și, mai apoi, a rock-muzicii, care a mișcat din loc masele umane, mai ales tineretul – forța motrice a tuturor revoluțiilor. Cine va îndrăzni să asculte astfel de muzică pe vecie va simți spiritul democrației și al libertății, lucru ce nu era deloc pe placul regimurilor totalitare. Spre sfârșitul anilor '60, în România Socialistă, dar și în RSSM, apar primele trupe de muzică pop-rock. Este permisă organizarea festivalurilor internaționale de tineret și muzică, trupele de rock își câștigă succesul în cadrul turneele internaționale, care s-au desfășurat și în țările blocului socialist. Anul 1966, concomitent, dă naștere la două trupe de rock ce devin apoi foarte vestite – una este „Mondial”, apărută la București, și alta – „Noroc”, ce apare la Chișinău. Succesul inițial al acestor trupe se remarcă în anul 1970, datorat participării la turneele internaționale, cum am relatat mai sus. O asemenea ocazie pentru „Mondial” este turneul internațional de 45 zile în URSS, care începe la Chișinău, acceptat cu greu de Comitetul Central al Partidului Comunist de la Moscova. Teatrului Verde din Chișinău îi revine

onoarea, dar și responsabilitatea să organizeze activitatea concertistică de câteva zile a trupei „Mondial” . Prima prestație, urmată de aplauze furtunoase, scandări în limba română cum ar fi (Unire, Trăiască Mondial, Trăiască România), era ca o Mare Adunare Națională, care a trezit în basarabeni spiritul neamului românesc, lucru ce nu a bucurat deloc forțele de ordine și organele de partid. Efectul prestației trupei „Mondial” creează în timp rapid reguli și mai stricte în promovarea ideologiei comuniste de către Ivan Bodiul, ceea ce putem constata din procesul-verbal aflat la Arhiva organizațiilor social-politice a Republicii Moldova (fosta Arhivă a CC al PCM), ce poartă titlul „Despre măsurile privind intensificarea activității ideologice în rândul populației RSS Moldovenești” și face parte din Procesul-verbal nr. 111, din 16 noiembrie 1970, al ședinței Biroului CC al PCM din aceeași zi.

Philatelic and Artistic Narratives of Industrial Change in Moldova: A Visual Exploration

Olga ANDRANOVICI

 0000-0003-3542-3671

This presentation explores the transformation of Moldova's industrial landscape through a detailed analysis of unique visual sources: historical photographs, philatelic material, and artistic paintings preserved in the archives of the National Museum of History of Moldova. The study highlights how industrialization reshaped the country's physical and cultural landscape, as reflected not only in official documents but also in artistic and philatelic representations.

Historical photographs provide an authentic perspective on the evolution of industrial infrastructure, capturing key moments of economic development. Philatelic material, through stamps issued over time, symbolically celebrates and documents these transformations, contributing to the construction of a collective memory. Artistic paintings, on the other hand, offer a cultural and emotional interpretation of the impact of industrialization on the landscape and local communities.

The presentation underscores the importance of these visual sources in the conservation and valorization of industrial heritage, proposing their integration into exhibitions and educational programs aimed at enhancing public understanding of Moldova's industrial history. The conclusions offer an interdisciplinary perspective on how industrialization was perceived and documented, highlighting the role of art and philately in this process.

This study contributes to a better understanding of Moldova's industrial heritage and proposes new directions for its conservation and promotion, bringing to the forefront visual sources that, while often overlooked, are essential for documenting and interpreting the country's industrial past.

* The research is carried out within the subprogram: "Museum historical-archaeological heritage: systematization and scientific-cultural valorization" (Code: 180101) of the National Museum of History of Moldova financed by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Înaintarea și înregistrarea candidaților la alegeri în Republica Moldova

Igor SOROCEANU

 0000-0002-8719-0454

Așadar, procesul de înaintare și înregistrare a candidaților la alegeri este un aspect esențial al acestui mecanism democratic pentru asigurarea transparenței și corectitudinii alegerilor, garantând că toți candidații au oportunități egale de a participa în competiția electorală. Acest proces nu doar facilitează participarea diverselor forțe politice și a candidaților independenți în competiția electorală, dar asigură și respectarea principiilor statului de drept.

Alegerile permit cetățenilor să-și exprime voința politică și să-și aleagă reprezentanții care vor lua decizii în numele lor. În Republica Moldova, procesul de înaintare și înregistrare a candidaților la alegeri este reglementat de legislația electorală, în special de Codul electoral al Republicii Moldova.

Republica Moldova, ca stat independent, organizează alegeri democratice, pentru a-și desemna reprezentanții în diferite structuri de guvernare, procesul de înaintare și înregistrare a candidaților și componentele esențiale ale sistemului electoral influențând direct calitatea și diversitatea operațiunilor politice disponibile alegătorului.

MUZEOLOGIE

Muzeul memorial și interesul public

Elena PLOȘNIȚA

0000-0001-9061-3369

Conceptul de *interes public* este unul complex și important pentru dezvoltarea unei societăți democratice. Există zeci de definiții și interpretări ale sintagmei *interes public*. În Republica Moldova nu sunt înregistrate lucrări științifice, publicații consacrate interesului public. Doar domeniul juridic cuprinde anumite reglementări, interpretări ale acestui concept. Interesul public servește ca argument important, decisiv în emiterea unor decizii ale autorităților locale și centrale care pot influența dezvoltarea întregii societăți. Vorbim despre interesul public general. El are un rol aparte în dezvoltarea instituției muzeale, pentru că muzeul a fost creat pentru public și există pentru public. În cazul muzeelor, publicul are dreptul să cunoască ce fac și cum fac ele, care este activitatea lor pentru public. Un muzeu este permanent în contact cu publicul, muzeul are anumite relații publice și diverse relații cu publicul. Un muzeu comunică permanent publicului despre succesele și nevoile sale. Interesul public se referă la interesul general al întregii societăți. Noțiunea de *public* cuprinde întreaga societate. Este important să cunoaștem interesul public în existența și activitatea muzeală. Muzeul, în general, este instituție de interes public. Vom urmări interesul societății față de muzeul memorial, pentru că muzeul memorial întotdeauna a stârnit interesul societății. Instituția muzeală și interesul public este o temă generală, din această temă noi am selectat doar un subiect – muzeul memorial și interesul public. Pentru că muzeul memorial este un tip aparte de instituție muzeală, are particularități specifice și un caracter dublu – reprezintă în același timp un monument istoric și o instituție culturală. Pentru că orice popor are nevoie de eroi, de legende reflectate în muzee create de comunitate și în cadrul comunității. Vom încerca să elucidăm deciziile la nivelul autorităților publice privind muzeul memorial, să analizăm conceptul de *interes public* prin prisma legislației de patrimoniu din Republica Moldova, să concretizăm cum interesul public pentru eternizarea unor personalități servește ca argument pentru luarea unor decizii privind crearea unor muzee memoriale. Un rol

important în promovarea muzeelor, inclusiv a celor memoriale, a activității muzeale, a cunoașterii interesului public față de muzeu, ar putea avea un organ, o asociație profesională a muzeografilor. Dar până astăzi în Republica Moldova nu s-a realizat asocierea muzeografilor pe linie profesională. Este adevărat, muzeografia reprezintă un personal restrâns numeric și îmbătrânit de-a binelea sau în curs de îmbătrânire și nu există o solidaritate de breaslă la muzeografi. Și totuși este nevoie de o asociație profesională. De multe ori, muzeografi sunt obligați să întrețină o relație „prietenească” cu administrația centrală și locală, sacrificând interesul general public. Muzeografi nu-și expun părerea pe cele mai actuale probleme ale societății, lumea muzeelor nu protestează, este conservatoare din toate punctele de vedere. Și totuși muzeul memorial există, evoluează și bucură publicul interesat. De aceea este important să cunoaștem interesul societății față de muzeul memorial și al statului față de acest tip de instituție sau lipsa de atitudine publică.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Ioana Baciú Mărgineanu – memorie și teatru

Roxana Maria CORNEA

Poetul exilat și călător Ștefan Baciú, precum și sora sa mai mică Ioana Veronica s-au născut la Brașov, într-o familie intelectuală și multiculturală. Tatăl lor, etnicul român Ioan Baciú, produs al școlii austro-ungare, era la acea vreme profesor de germană la Colegiul Național *Andrei Șaguna*, iar mama lor, Else Marie, era fiica inginerului silvic, de origine evreiască, Arthur Sager. Ioana a avut o carieră de succes în teatru, dar, spre deosebire de fratele său, rămâne în țara de origine, într-o epocă în care vechea cetate a Brașovului devine orașul Stalin...

În anii 1960, poetul Baciú (1918-1993) se considera un „cosmopolit”. Ioana Baciú (1931-2000), cunoscută și sub numele de Ioana Mărgineanu, a fost într-adevăr o soră foarte bună pentru Ștefan. A fost critic literar și dramaturg român, germanist, profesor universitar, traducător, jurnalist și scriitor. Ioana a jucat un rol semnificativ în publicarea operelor literare ale fratelui său, inclusiv în scrierea prefeței pentru colecția sa „Peste o mie de catrene. Sub Tâmpa ...din Honolulu”.

Muzeul – sursă de cunoaștere și de voie bună

Monica CÎRSTEA

 0009-0009-1380-6760

Muzeele sunt o sursă permanentă de cunoaștere și învățare pentru copii. Această cunoaștere se concretizează în participarea copiilor la activități educaționale, organizate în cadrul muzeelor, și în vizite la expozițiile permanente și temporare.

În acest sens, la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, se desfășoară diverse activități interactive, cultural-istorice și de creație pe parcursul anului școlar, dar și în perioada vacanței de vară. Astfel, după încheierea anului școlar, le oferim copiilor posibilitatea să se bucure de timpul liber într-un mod captivant, prin participarea la diferite activități educaționale și ateliere de creație.

Prin aceste proiecte, le dăm copiilor posibilitatea să descopere lucruri noi despre istoria românilor, despre tradiții și artă. Toate aceste activități reprezintă o oportunitate pentru copii de a învăța lucruri noi, de a-și dezvolta imaginația și creativitatea, precum și abilitățile sociale și, totodată, de a-și crea amintiri de neuitat.

O astfel de activitate de cunoaștere și învățare prin joc, descoperire și voie bună am realizat în vacanța de vară la muzeu în ultimii trei ani (2022-2024). Proiectul intitulat „Ne jucăm, învățăm și rebus completăm” a captivat și a bucurat pe cei mici.

Prin acest proiect i-am ghidat pe copii într-o călătorie fascinantă prin istoria României, iar la final, cunoștințele dobândite le-au fost testate prin jocuri de cuvinte și ghicitori.

Această activitate, concepută cu scopul de a-i aduce pe copii în contact cu patrimoniul muzeal, a fost o experiență memorabilă pentru participanți.

Asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la patrimoniul muzeal: aspecte legislative și cadru funcțional în Republica Moldova

Elena COJOCARI

ID 0009-0004-5033-9536

Accesibilitatea persoanelor cu dizabilități la patrimoniul muzeal a evoluat semnificativ de-a lungul secolului XX. În primele decenii, accesul era limitat, iar muzeele nu aveau infrastructura necesară, cu toate acestea, pe măsură ce conștientizarea drepturilor omului a crescut, au fost implementate diverse modificări pentru a îmbunătăți accesibilitatea. În anii 1970-1980, multe țări au început să adopte legislații care impuneau standarde de accesibilitate pentru clădirile publice, inclusiv muzee. Aceste standarde au inclus rampe de acces, lifturi, infrastructură accesibilă și semnalizare adecvată. De asemenea, au fost dezvoltate programe educaționale și activități interactive, adaptate pentru diverse tipuri de dizabilități. Astăzi, multe muzee din întreaga lume continuă să îmbunătățească accesibilitatea prin implementarea de noi tehnologii și prin colaborarea cu organizații specializate în dizabilități.

Conceptul „patrimoniul muzeal accesibil pentru toți” se referă și la eforturile de a face muzeele și colecțiile lor accesibile unui public cât mai larg, inclusiv persoanelor cu dizabilități. Acest lucru poate fi realizat prin diverse metode, cum ar fi digitalizarea colecțiilor, crearea de tururi virtuale, implementarea de tehnologii asistive și expoziții virtuale. Digitalizarea patrimoniului cultural permite accesul online la colecțiile muzeale, oferind, astfel, posibilitatea de a explora exponatele de oriunde din lume. Proiecte precum „iNTANGIBLE” au avut succes în digitizarea patrimoniului cultural imaterial, făcându-l accesibil și promovându-l prin intermediul tehnologiei. Aceste inițiative nu doar că îmbunătățesc accesibilitatea, dar și contribuie la conservarea și promovarea patrimoniului cultural pentru generațiile viitoare.

Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD) subliniază necesitatea asigurării participării depline și efective a persoanelor cu dizabilități în societate, inclusiv în ceea ce privește accesul la patrimoniul cultural. Acest tratat internațional a fost adoptat de Adunarea Generală a ONU la 13 decembrie 2006 și deschis pentru semnare pe 30 martie 2007. Republica Moldova a aderat la CRPD în 2010. În iunie 2024,

Republica Moldova a participat la cea de-a 17-a Conferință a statelor părți la CRPD, reafirmându-și angajamentul față de implementarea și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități. Principiile de bază ale CRPD includ: respectarea demnității inalienabile și a autonomiei individuale, nediscriminarea, participarea și integrarea deplină și efectivă în societate, respectul pentru diversitate, egalitatea de șanse, accesibilitatea, egalitatea între bărbați și femei și respectul pentru capacitățile de evoluție ale copiilor cu dizabilități. Convenția obligă statele părți să ia măsuri adecvate pentru a elimina discriminarea pe criterii de dizabilitate și pentru a asigura protecție juridică egală și efectivă.

În Republica Moldova accesibilitatea este reglementată de Legea muzeelor nr. 262 din 07.12.2017. Aceasta prevede obligația autorităților publice de a aloca muzeelor mijloacele financiare necesare, pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități. În practică, acest lucru înseamnă că muzeele trebuie să implementeze diverse măsuri pentru a facilita accesul, cum ar fi: marcaje tactile speciale pentru orientarea persoanelor cu deficiențe de vedere, etichete în alfabetul Braille, ghiduri audio și video cu traducere în limbaj mimico-gestual.

Prin acest discurs vrem să evidențiem necesitatea unei abordări sistematice pentru depășirea obstacolelor de accesibilitate, prin implementarea de măsuri legislative și strategii instituționale, care să garanteze dreptul egal al tuturor persoanelor la patrimoniul cultural. Astfel, se impune o reconceptualizare a politicilor muzeale, care să includă dimensiunea accesibilității drept o componentă esențială a managementului patrimoniului cultural, asigurând, astfel, un acces echitabil și incluziv pentru toate categoriile de vizitatori.

Ada Kaleh: o comunitate dispărută în numele progresului

Amalia-Daniela NICOARĂ

 0009-0006-9817-5934

Cyraunis (Herodot), Insula Cetate – toate acestea reprezintă denumirea insulei Ada Kaleh, așa cum a rămas în conștiința tuturor, cel puțin a celor care au trăit ori au auzit despre acest loc, ce apare menționat în scrieri, dar care pare un ținut de basm. Până în 1970, comunitatea turcească a trăit liniștită, dar aripile progresului s-au întins și peste această insulă, pe Defileul Dunării fiind construit barajul de la Porțile de Fier. Astfel, monumentele turcești, dar și austriece, au fost mutate pe insula Simian, iar locuitorii au fost relocați: 70 de familii au plecat în Turcia, 60 s-au stabilit în Constanța, alte 10 – la Orșova, 5 – la Turnu Severin, iar 4 s-au stabilit în București. Statistica ar arăta faptul că doar 149 de familii, aproximativ 500 de oameni, și-au pierdut rădăcinile, istoria, memoria locurilor, însă statistica este rece, prezintă date, și nu faptele și oamenii care au purtat cu ei moștenirea etnică a acelor locuri. Istoria prezenței musulmane pe insulă datează de la începutul secolului al XV-lea, când Imperiul otoman a ocupat-o. În 1718 a fost anexată de Imperiul Habsburgic, prin Tratatul de la Passarowitz; în 1739 trece în administrarea Austriei, iar în 1878, la Congresul de la Berlin, statutul insulei rămâne incert. Un jurnalist maghiar, Emil Lengyel, menționa că „insula aparține Turciei, dar pacificatorii au uitat de ea”. După o perioadă în care pe insulă au staționat trupe austro-ungare, precum și o administrare civilă turcă, în 1923, acest teritoriu intră în administrarea României prin Tratatul de la Lausanne. Insula a fost descrisă ca un pământ ce avea o distincție aparte, fiind suspendat în timp și având savoarea estului. La peste o jumătate de secol de la dispariția sa fizică, insula este încă prezentă în conștiința publică prin expoziții, filme – artistice sau documentare –, beletristică, una din rațiuni fiind existența imaginilor tipărite, fotografii sau cărți poștale, și video, de epocă, care nu-i păstrează doar numele, ci și moștenirea, prin poveștile ce însoțesc fiecare colț surprins de obiectivul foto-video. În patrimoniul Muzeului de istorie prahovean există o colecție de 24 de cărți poștale ilustrate, ce surprind diverse instantanee de pe insula Ada-Kaleh, începând cu 1927, continuând cu 1939, 1957, 1960, ultimele fiind din 1966. Prin intermediul acestor veritabile documente de epocă putem cunoaște o lume, care, fără a deveni melodramatici, a dispărut, dar care poate fi reconstituită, măcar la nivel episodic. „Memoria ilustratelor” va face să apară, la nivel mental, casele, peisajele, viața plină de farmec oriental, care odinioară existau aieveau.

Problematica restaurării unei broderii, parte componentă a Fotoliului-Tron ce a aparținut domnitorului Alexandru Ioan Cuza

Mariana GUGEANU

 0000-0003-1368-853X

Lucrarea prezintă problematica restaurării-conservării unei broderii, *Cotieră*, parte componentă a Fotoliului-Tron ce a aparținut domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Piesa este realizată pe o pânză de bumbac – tip etamină – în tehnica **goblen**. Broderia redă motivul Stemei și Coroanei Princiare, motiv ce a fost inițial desenat cu un tuș negru pe pânza de bumbac, apoi a fost brodat cu fire de mătase naturală, vopsită în diferite culori, și fire de lână de culoare gri. Fondul broderiei este realizat în aceeași tehnică, din fire din mătase naturală vopsite în culoarea turcoaz. Din cauza îmbătrânirii materialelor componente, dar și a uzurii funcționale, rezistența mecanică a țesăturii-suport și a firelor broderiei este mult diminuată. Astfel, atât firele de mătase, cât și cele de lână ale broderiei sunt aproape în totalitate lipsă pe fața piesei, păstrându-se pe revers doar jumătățile firelor corespunzătoare unui punct de lucru. Pânza-suport a broderiei, în zona în care a fost mai mult solicitată, prezintă o ruptură cu lipsă de material. Restaurarea acestei piese textile s-a efectuat în mai multe etape, abordându-se metodologii diferite, în funcție de gradul de degradare. Printre etapele procesului de restaurare-conservare, menționăm realizarea desenului motivului broderiei, pe hârtie de calc și hârtie milimetrică, conform motivului original, având ca reper atât reversul piesei, unde se păstrau fragmente ale firelor de broderie, originale, cât și celelalte componente textile brodate ale Tronului. De asemenea, s-a realizat reconstituirea contexturii pânzei-suport în zona rupturilor, utilizând fire de bumbac de aceeași finețe cu cea a firelor din pânza originală. Reconstituirea s-a făcut pe porțiuni mici, introducându-se mai întâi toate firele de urzeală, făcând buclă pe sub firele de mătase ale broderiei, în imediata apropiere a rupturilor. Firele de bătătură s-au introdus pe o porțiune de aproximativ 1 cm, stabilizându-se zona respectivă cu o soluție de CMC – 1%, iar după uscare a fost reconstituită broderia pe această zonă. Operația de reconstituire s-a repetat până ce zona cu ruptură a fost refăcută complet, respectând aceeași desime a firelor în țesătură. Salvarea prin restaurare-conservare a piesei *Cotieră* – parte componentă a Fotoliului-Tron ce a aparținut domnitorului Alexandru Ioan Cuza – și valorificarea muzeală oferă publicului vizitator un exponat de excepție, cu valoare istorică, artistică și documentară.

Greek medals of the 19th-20th centuries in the collection of Odesa archaeological museum

Iryna KORPUSOVA

Dmytro YANOV

 0000-0002-4100-4601

The collection of faleristics and exonomia of the Odessa Archaeological Museum includes ca. 2000 pieces. The origin of most of them is unknown, because the numismatic documentation of the museum was lost during the World War II. However, by comparison with publications and archival documents, the provenance of some objects can be reestablished. This collection includes 10 objects of the 19th - early 20th centuries, made in Greece or related to the Greek population:

2 crosses for the War of Independence 1821-1829: bronze for non-commissioned officers (inv. no. 41667) and iron for soldiers (inv. no. 42141). This award was introduced in 1834. Both crosses were donated to the museum by G. Mutaraki in 1879.

A tin copy of a silver medal for Admiral F. Ushakov to commemorate the victory over French troops on the Ionian Islands in 1800 from the collection of the State Hermitage. Donated to the museum by Yu. Iversen in 1873 (inv. no. 41998).

3 medals of the Navy Retirement fund of the 1870s. Two medals were donated to the museum by individuals (G. Mutaraki in 1879 and Plakas in 1889, inv. nos. 41665, 41666), another one was received from the Izmail customs office in 2010 (inv. no. 55480).

3 medals commemorating the Olympic Games in Greece: bronze (inv. no. 41664) and gilded bronze (inv. no. 41663) to commemorate 1896 Summer Olympics and silvered bronze to commemorate 1906 Intercalated Olympic Games (inv. no. 41999). The first medal was donated to the museum by Baron E. Hoyningen-Huene in 1912, the origin of the other two is unknown.

A medallion with the icon of the Virgin Mary of Pammakarista and the scene of the baptism of the Lord, presumably commissioned by the Pammakaristos Church in Istanbul for pilgrims. Late 19th - early 20th century. The origin is unknown (inv. no. 41739).

Relevanța spațiilor muzeistice pentru complexurile vitivinicole

Aurelia TRIFAN

 0000-0001-9738-3842

Proiectele de arhitectură de la începutul secolului al XXI-lea consemnează o schimbare a imaginii complexului vitivinicol din Republica Moldova ca structură coerentă, supusă și altor imperative decât celor de natură strict tehnologică. Astfel, noua viziune presupune oferte culturale periferice pentru activitatea principală a întreprinderii. În scopul de a atrage interesul public, sunt generate spații publice definite pe baze noi ale relației dintre complex și vizitatori. Vizitatorul este plasat în centrul atenției, iar complexul este transformat într-un obiectiv turistic. Funcțiile complexului vitivinicol se amplifică progresiv. Componentele specifice turistice, legate de alimentare și cazare, sunt suplinite cu zone expoziționale organizate în aer liber sau încadrate în clădirile industriale abandonate de funcțiile lor principale de producție, sporind, astfel, gradul de conștientizare în ceea ce privește aspectele legate de patrimoniul vitivinicol al Republicii Moldova. Instalații tehnice păstrate din trecut, utilizate în producerea vinului, pot fi văzute astăzi pe lângă mini-viile amenajate pe teritoriul complexurilor vitivinicole. Explorarea obiectelor expuse pentru vizionare în zone speciale, precum și informațiile cuprinzătoare despre creșterea viței-de-vie și producerea vinului ca îndeletniciri seculare ale populației, despre promotorii unei viticulturi avansate sau despre diverse legături dintre roci, soluri, forme de relief și influența topoclimatului asupra calității vinului permit vizitatorilor de a realiza o privire generală asupra istoriei și etnografiei țării, dezvoltând aprecierea pentru patrimoniul vitivinicol.

În completarea imaginii acestuia vine proiectul implementat în galeriile de la Cricova în colaborare cu Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. Spațiul muzeistic reconstituie un fragment al cramei specifice zonei, pentru redarea cât mai fidelă a căruia au fost colectate vinuri, diferite tipuri de teascuri, butoaie, utilaj original pentru prepararea vinului și instrumentarul viticol de proporții mici – toate fiind supuse, inițial, unei restaurări executate de Ion Temciuc. Totodată, sălile de degustare ale complexului de la Cricova reprezintă și săli expoziționale ale lucrărilor artiștilor plastici Ion Daghi, Dmitri Beldii și Natalia Vlasova, Vasile Nașcu, Octavian Romanescu, Ecate-

rina Ajder ș.a. Sunt spectaculoase și structurile expoziționale ale vinotecilor galeriilor de la Cricova, Mileștii Mici și Ciorescu. Terasale de la Camenca, care au aparținut familiei Wittgenstein până în 1917, au reprezentat o perioadă îndelungată, de asemenea, o zonă expozițională. Demonstrând soluții unice de terasare în Republica Moldova, fiind consolidate cu ziduri de sprijin din piatră, terasele au fost reabilitate la sfârșitul anilor '70 ai secolului al XX-lea și făceau parte din colecția ampelografică a sovhozului-tehnicum, amplasat pe teritoriul fostului parc al conacului.

Exemplele aduse pot fi completate cu multe altele. Conjunctura globală actuală, influențată de tendințele ultimelor câtorva decenii, rezumă în necesitatea de a schimba radical atitudinea față de complexurile vitivinicole în funcție de atracția turistică. Complexurile vitivinicole, putem spune, sunt concepute astăzi ca un organism a cărui funcționalitate se diversifică și este exprimată prin asamblarea diferitor „organe”: restaurant, hotel, magazin specializat, complex SPA și, nu în ultimul rând, centru expozițional sau muzeu.

Sfântul Ierarh Nicolae în colecția de icoane a Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Modele iconografice, tehnici plastice, forma și menirea icoanelor

Adelaida CHIROȘCA

 0000-0002-7332-9419

Printre bunurile păstrate în colecțiile MNIM se remarcă și 32 de icoane ce conservă în câmpul lor chipul Sfântului Nicolae Făcătorul de minuni din Mira Lichiei, acestea păstrând imagini bust, până la brâu, precum și dintre cele până la genunchi sau în statură plină. Datate, în mare parte, din secolul al XIX-lea, în colecție se atestă și icoane de la începutul secolului al XVIII-lea. Majoritatea imaginilor relevă calități artistice specifice școlilor rusești din centrul, din nordul și sudul Rusiei. Pictate preponderent în tehnica tempera și ulei pe lemn, în colecție se păstrează și icoane litografiate și cromolitografiate pe lemn și pe metal, acestea din urmă fiind foarte populare la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea. Coroziunea metalului a dus la dispariția aproape în întregime a acestei categorii de icoane, puținele care au supraviețuit fiind considerate adevărate rarități iconografice. Câteva dintre icoane fac parte dintre așa-numitele icoane cu pictură parțială, pe suprafața cărora sunt pictate doar fețele, mâinile, și conturul Evangheliei sau al globului cruciger. De obicei, acestea sunt acoperite cu ferecături din alamă, din argint, argint aurit, ele păstrând data confecționării ferecăturii, titlul metalului, precum și inițialele marcătorilor și cele ale gravurilor. Unele icoane conțin pe spate inscripții în creion, altele – scrijeliri în lemn, textele oferind date speciale despre acest bun cultural. Colecția examinată păstrează diverse tipologii iconografice, dintre acestea se disting icoanele Sfântul Nicolae „Miracolul de la Niceea”, Sfântul Nicolae din Ugreșsk, Sfântul Nicolae din Krupitzk, Sfântul Nicolae „Cel ce-și întoarce privirea”, Sfântul Nicolae cu scene din viață, Sfântul Nicolae din Zaraysk, Sfântul Nicolae din Mojaysk ș.a. Majoritatea icoanelor sunt de dimensiuni medii, ele reprezentând icoana de analog sau icoana casei. Una dintre icoane, care are și cele mai mici dimensiuni (59×115 mm) este sculptată în lemn, reprezentându-l pe Sfântul Nicolae în statură plină, în veșminte de episcop, purtând mitră. În mâna stângă ține Evanghelia închisă, cu dreapta binecuvântează. Cea mai mare icoană (530×840 mm) face parte din icoanele împărătești, în care Sfântul Nicolae, cu capul descoperit,

încadrat cu nimb argintiu, poartă straie preoțești, ținând cu stânga toiagul cruciat, iar cu dreapta binecuvântând cu gestul numelui lui Iisus Hristos. Capătul toiagului este împodobit cu motive vegetale ce pot aminti de toiagul lui Aaron, care a înfrunzit, a înflorit și a rodit înaintea Domnului ca semn al alegerii lui Aaron în calitate de mare preot. În colecție se distinge și un triptic pliabil rusec, datat din secolul al XVIII-lea, obiectul reprezentând o valoare deosebită pentru colecția muzeului, date fiind puținele exemplare atestate în țară. Importanța lui se datorează și tehnicilor artistice în care a fost lucrat: chipul Sfântului Nicolae, care reprezintă elementul central al tripticului, a fost sculptat tridimensional în lemn și, ulterior, pictat în ulei. De chivotul din lemn, arcuit în partea superioară, sunt montate părțile laterale – canaturile –, fiecare păstrând câte trei scene iconografice. Semiarcuite în registrele superioare, canaturile formează la închidere arcuirea trilobată, identică cu cea a chivotului. Altă icoană examinată reprezintă o stea cu opt raze, având în partea de jos un glob mare aurit, ce are la bază o adâncitură pentru paliță. Icoana este pictată bilateral, avându-l pe Sfântul Nicolae pe una din fețe, pe alta – chipul Maicii Domnului „a Anunțării”. Face parte din icoanele de procesiune, păstrate, de regulă, în altarele bisericilor și scoase cu prilejul diferitor sărbători, procesiuni, evenimente. Una dintre icoane, numită și icoana vieții, conține douăsprezece scene din viața Sfântului Nicolae, acestea încadrându-i bustul pe perimetrul icoanei. Publicarea ulterioară a materialului cercetat va permite semnalarea în premieră a mai multor icoane cu imaginea Sfântului Nicolae din colecțiile MNIM.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Colecții și colecționari

Maria GRABOVSCAIA

 0009-0003-1348-1026

Un muzeu din lumea modernă, conform unei definiții consacrate, este un loc în care sunt depozitate, studiate și expuse o mare varietate de obiecte cu valoare culturală sau istorică. Dar, indiferent cât de mare sau cât de mic este un muzeu, în centrul său se află întotdeauna o colecție. Iar în spatele colecției se află întotdeauna o personalitate – un entuziast, un om de știință, un iubitor de antichități și arte, un căutător de aventuri și artefacte sau, pur și simplu, o persoană interesată. Principala sursă de alimentare a fondurilor muzeale provine din colecțiile private. Astăzi se vorbește mult despre „patrimoniul cultural al țării”, care include conservarea atentă de către stat a exponatelor muzeale, fiecare dintre acestea având propria sa istorie de apariție în colecțiile muzeale. Cunoașterea originii acestor colecții este o sarcină importantă pentru orice muzeu modern, numai în acest fel tranziția unui obiect valoros de la un depozit la altul poate fi transparentă, sigură și deschisă pentru cercetări ulterioare. Colecții și colecționari – acest articol face parte dintr-o lucrare mai amplă, dedicată studiului patrimoniului Casei-Muzeu „Pușkin” din Chișinău, și examinează mai multe colecții care se află în prezent în patrimoniul muzeului și care au aparținut anterior mai multor colecționari privați cunoscuți. De-a lungul istoriei sale de 75 de ani, muzeul a reușit să adune mai mult de treizeci de mii de exponate, printre care există unele cu adevărat unice. Istoria acestor exponate nu ar fi completă fără oamenii care le-au colectat și conservat cu grijă. Oameni, dintre care mulți au devenit deja o parte a istoriei și, prin urmare, o parte a spațiului cultural general. Această comunicare prezintă câteva dintre cele mai strălucitoare nume de colecționari, care au reușit să se declare nu numai proprietari de obiecte istorice valoroase, ci și să lase o urmă în activitatea lor profesională. Aceștia sunt celebrul orientalist și specialist în avangarda rusă Sanovici Igor Grigorievici, doctorul în științe istorice și arheologul Khlopîn Igor Nikolaevici, biologul Olga Koblenz-Mischke, artistul și colecționarul de *ex-libris*-uri Kuris Leonid, și, bineînțeles, Grigori Bosenco – artist, arhitect, colecționar, ideolog principal și popularizator al mișcării *ex-libris* în Moldova. Datorită acestor oameni, Casa-Muzeu „Pușkin” se poate mândri că deține unele dintre cele mai rare exponate, precum și că este custodele celei mai mari colecții de *ex-libris*-uri din țară.

Sistematizarea colecției de porțelanuri și faianță din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei: identificare, tipologizare, valorificare

Vera SERJANT

0000-0003-2758-8724

Porțelanul este un material ce a suscitat mult interes de-a lungul istoriei, iar fabricarea acestuia a fost o adevărată provocare. Muzeul Național de Istorie a Moldovei deține o colecție numeroasă de obiecte din porțelan și faianță. Deși valorificată prin diverse expoziții, organizate pe parcursul anilor, și prin unele studii, colecția a fost puțin cercetată. Comunicarea de față pune începutul unei sistematizării și cercetării științifice mai aprofundate a colecției cu o valoare istorico-documentară, memorială și artistică deosebită. Constituirea ei a început în anii '70 ai secolului al XX-lea și continuă până în prezent. Piesele au intrat în patrimoniu în urma descoperirilor arheologice, a achizițiilor și donațiilor, făcute de unii locuitori, în special cei din orașul Chișinău, cât și a achizițiilor de la magazinele de anticariat. O mare pondere însă o au exponatele intrate prin transfer de la muzeele din țară, inclusiv cele închise în anii '90 ai secolului al XX-lea. Valoarea istorică a pieselor cuprinde secolele XIII-XX, cercetarea noastră însă este axată pe perioadă secolelor XVIII-XX.

În urma identificării pieselor de faianță și porțelan, s-a constatat diversitatea tipologică a acestora. Conform criteriului de utilitate/funcționalitate și celui estetic, piesele pot fi împărțite în următoarele categorii: 1. Veselă diversă (de la serviciile de masă, cafea și ceai, nu întotdeauna complete, la cele separate - farfurii, căni, supiere, platouri, sosiere, recipiente pentru piper, mojară cu pistil etc.); 2. Vaze și farfurii decorative (cu rolul de suvenir, care „amintesc” o diversitate de evenimente sociale și personalități marcante); 3. Compoziții sculpturale și decorative (statuete/ figurine, separate sau în grup, bibelou sau de dimensiuni mai mari, clopoței, plachete și panouri decorative, medalii); 4. Obiecte de scris (călimări) și suporturi pentru creioane; 5. Obiecte confecționate din materiale mixte, care conțin și porțelan (dopuri de la sticle, piese de iluminat, ceasuri cu cadranul din porțelan etc.).

Fabricarea porțelanului a dat naștere unei adevărate industrii, ea fiind atestată atât în țările „bătrânului continent”, cât și în alte părți ale lumii. Diversitatea atelierelor de producție, atribuite pieselor din colecția noastră,

confirmă acest lucru. Colecția include piese produse în Germania (cele mai numeroase și mai valoroase), Anglia, Austria, Franța, Cehoslovacia, România, Ungaria, China, Japonia etc. Un număr considerabil de piese sunt atribuite atelierelor rusești de producere a porțelanului, locul întâi ocupându-l Societatea „M.S. Kuznețov”, urmată de fabrica de porțelanuri din Leningrad (ЛФЗ), fosta, renumita fabrică imperială de producere a porțelanului din Rusia, fondată în 1744. Muzeul deține piese ale fabricii lui F. Gardner, una dintre cele mai vechi din Rusia, fondată în 1754 în localitatea Verbilki, renumită prin piesele sale de o înaltă calitate.

Provenind din epoci diferite, piesele poartă amprenta celor mai diverse stiluri, demonstrând evoluția fascinantă și complexă a artei de producere a porțelanului și răspândirea lor în diverse țări ale lumii, inclusiv pe teritoriul dintre Prut și Nistru. Valoarea istorico-documentară a lor e marcată și prin faptul că ele au aparținut unor personalități ale trecutului. Totodată, piesele de porțelan și faianță reprezintă adevărate opere de artă, realizate de om.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Martori tăcuți

Valentina GRABOVSCAIA

 0009-0004-2399-1940

Scopul acestui articol este de a vorbi despre muzee – una dintre formele universale de cultură din întreaga lume (folosind exemplul Casei-Muzeu literare și memoriale din Chișinău a lui A.S. Pușkin). De asemenea, prezintă exponate unice ale „epocii Pușkin” – sfârșitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, legate de viața și opera marelui poet, care pot fi văzute în expoziția muzeului: „scaunele de la Fabrica de in”, „masa din familia Danzas”, un portret necunoscut al unuia dintre contemporanii lui Pușkin, avocatul Guliev, cărți scrise de acesta, un barometru din apartamentul său din Sankt Petersburg, pe care poetul l-a vizitat, și alte obiecte ale epocii din colecțiile unor personalități celebre. Se crede uneori că exponatele de valoare istorică și locală din muzee sunt doar o colecție de obiecte, al căror timp a trecut și care nu mai sunt necesare. Cu toate acestea, au funcții sociale importante și au aplicații în diferite domenii ale vieții.

Ce este un muzeu? „Casa Muzelor” (μουσεῖον) este o instituție angajată în colectarea, studierea, depozitarea și expunerea obiectelor – monumente de istorie naturală, cultură materială și spirituală, precum și în desfășurarea unor activități educaționale și de popularizare. Un muzeu este o formă culturală, dezvoltată istoric de umanitate pentru a păstra, actualiza și transmite generațiilor următoare cea mai valoroasă parte a patrimoniului cultural și natural. Care este scopul muzeului? Interesarea turiștilor în istoria și cultura Chișinăului prin prezentarea obiectelor istorice conservate și a informațiilor legate de acestea, pentru a contura o idee despre viața și opera lui A.S. Pușkin la Chișinău (1820-1823), pentru a organiza timpul liber educațional și distractiv pentru turiști.

Cu ce probleme se confruntă muzeele? De asta se ocupă muzeologia – un domeniu de cunoaștere interdisciplinar, care studiază procesele de conservare și transmitere a informațiilor semnificative din punct de vedere social, folosind mijloace specifice muzeale. Muzeologia lucrează la intersecția istoriei, istoriei culturale, științelor care determină profilul muzeului și practicii muzeale. Ea însăși este foarte diversă: studiul și publicarea obiectelor muzeale și a colecțiilor muzeale, implementarea activităților educaționale și de popularizare.

În secolul al XIX-lea a existat o conștientizare a culturii prin colecția de antichități și opere de artă atât la nivel amator, cât și profesional. Colectarea obiectelor înseamnă a dobândi dreptul de instituție cu condiții bine gândite pentru depozitarea, expunerea și studiul artei.

Expoziția (din latină *expositio* – „afișare pentru vizionare”) este principala formă de comunicare muzeală și se realizează prin demonstrarea exponatelor muzeale, organizate, explicate și amplasate în conformitate cu conceptul științific elaborat de muzeu și cu principiile arhitecturale moderne - soluții artistice. Acum se dezvoltă în mod activ o nouă direcție în afacerile muzeale, atunci când o persoană poate atinge exponatele, le poate simți – la urma urmei, fiecare astfel de lucru conține energia trecutului. Devenind iluminat, o persoană devine parte a artei și își îmbunătățește percepția asupra lumii exterioare și a altor oameni. Principalele principii ale Zilei Internaționale a Muzeelor, care se desfășoară pe toate continentele, sunt: îmbogățirea culturilor, dezvoltarea înțelegerii reciproce, a cooperării și a păcii între oameni.

Adevăruri și secrete despre poșete desuete

Lucia MARINESCU

 0000-0002-1364-2286

Podoabele și accesoriile vestimentare, un cumul de simboluri aduse într-o armonie personalizată, cu putere de reprezentare de multe ori superioare chiar și celei lingvistice, constituie adevărate embleme sociale ce permit reconstituirea istoriei pe diferitele ei trepte de evoluție. Analiza multivalentă a acestora poate furniza informații esențiale privind gradul de civilizație, nivelul economico-social și cultural atins de o anumită comunitate. Dincolo de funcția estetică, accesoriile reprezintă proba existenței unui sistem complex de comunicații, transmițând mesaje legate de afiliația la o categorie socială sau de vârstă și dezvăluie predilecția comunității în materie de fast, eleganță și rafinament.

Poșetele de argint, mici bijuterii în sine, sunt mult mai mult decât simple accesorii. Aceste obiecte delicate, adesea lucrate manual, din zale mici de metal, conectate între ele pentru a forma un material flexibil, asemănător unei țesături, reflectă nu doar tendințele de modă ale vremurilor trecute, ci și statutul social și gustul rafinat al posesoarelor lor. De-a lungul secolelor, poșetele de argint au evoluat din simple pungi de monede în adevărate opere de artă, păstrându-și, în același timp, funcționalitatea și utilitatea.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei tezaurizează o exuberantă colecție de poșete de argint realizate în ateliere din Franța, Austria și Rusia la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea. În prezentul demers am urmărit să le evidențiem atât din punct de vedere al funcționalității, cât și al calităților lor ornamentale, să abordăm aspecte legate de meșteșugul și arta executării lor și să analizăm diversitatea și simbolistica motivelor decorative.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

DEPORTARILE STALINISTE DIN RSS MOLDOVENEASCĂ: ISTORIE ȘI MEMORIE

Modalitățile de supraveghere stalinistă a deportaților basarabeni, reflectate în mărturiile supraviețuitorilor

Lidia PĂDUREAC

 0009-0004-6176-6648

Deportații din RSS Moldovenească au suferit povara acțiunilor puterii comuniste pe toată perioada surghiunului, aflându-se permanent în vizorul organelor puterii sovietice. Scopul acestei cercetări este de a pune în evidență aspecte ale politicilor represive staliniste prin analiza experiențelor traumatizante ale deportaților, așa cum sunt ele relatate în mărturiile supraviețuitorilor. După ocuparea/reocuparea teritoriilor românești dintre Nistru și Prut, Uniunea Sovietică a organizat în RSS Moldovenească trei valuri masive de deportări, urmărind scopuri politice, ideologice, economice și de propagandă. Deportările masive au fost unul dintre instrumentele folosite pentru a supune și a controla populația locală, văzută adesea ca fiind ostilă regimului sovietic. Deportatii basarabeni erau trimiși în regiuni izolate din Siberia și Kazahstan, unde erau supuși unor condiții de viață extrem de dure și unui regim strict de supraveghere. Regimul stalinist a implementat un sistem complex și extrem de strict de supraveghere a deportaților. Deși fiecare val de deportare și-a avut specificul său, există și o serie de trăsături comune, inclusiv în ceea ce privește modalitățile statului comunist de a-i ține în vizor pe cei surghiuniți. Principalele modalități de supraveghere stalinistă reflectate în mărturiile supraviețuitorilor erau: evidența strictă la locul de trai – instituțiile comuniste îi obligau să semneze săptămânal listele de prezență; controlul deplasărilor – erau supuși unor restricții severe în ceea ce privește deplasările. Erau desemnați să locuiască în localități/zon speciale, cu libertate de mișcare limitată, și supravegheați constant de autoritățile locale; spionajul și denunțurile erau folosite pe larg: supravegherea era adesea întărită prin rețeaua de informatori care raportau activitățile suspecte ale deportaților. Turnătorii puteau fi atât membri ai comunității locale, cât și alți deportați, constrânși sau motivați să colaboreze cu autoritățile; munca forțată era un mijloc de exploatare economică și, în același timp, o metodă

de supraveghere și control. Deportările erau organizați în brigăzi de muncă, supravegheate îndeaproape de autorități, pentru a se asigura că aceștia nu aveau posibilitatea de a se eschiva de la muncă; erau restricții de comunicare: contactul cu lumea exterioară era reglementat, scrisorile și orice altă formă de comunicare fiind supuse cenzurii; propaganda: deportările erau supuși unor eforturi intense de reeducare ideologică, care aveau scopul de a-i transforma în cetățeni loiali regimului sovietic.

Mărturiile supraviețuitorilor scot din anonim modul în care deportările erau supuși unui regim de teroare psihologică și fizică. Supraviețuitorii relatează despre frica constantă de denunțuri, starea de umilință pe care o suportau zilnic. În același timp, mărturiile dezvăluie și unele acte de rezistență și solidaritate (refuzul de a ieși duminica la lucru), prin care deportările încercau să-și păstreze demnitatea și umanitatea în fața unui regim opresiv.

Cercetarea asupra modalităților de supraveghere stalinistă a deportaților basarabeni și analiza mărturiilor supraviețuitorilor nu este doar un demers istoric, ci și unul de justiție morală. Pentru păstrarea memoriei istorice despre aceste etape tragice din istoria neamului, este principală înțelegerea mecanismelor de control și represiune, aplicate de regimul stalinist basarabenilor deportați.

Priest Gheorghe Armașu: victim of the repression of the totalitarian communist system

Igor CERETEU

 0009-0004-6338-9313

Priest Gheorghe Armașu (1914-1991), born during the tsarist administration in Bessarabia, educated in the interwar period, with theological studies in Chisinau, had a unsettled life, subjected to hard trials during the Soviet period, but despite all this he remained faithful to his Christian and political beliefs. He served in churches in Hotin and Soroca counties and was appreciated by the parishioners. He loved the book, read it and protected it, collected religious and secular books, so that his knowledge of Theology and History gave him the status of a true intellectual, a consummate encyclopaedist and polyglot. Worthy shepherd of souls, patriot of his country, Gheorghe Armașu became a victim of the communist-totalitarian regime after the occupation of Bessarabia in 1944. He was accused of anti-Soviet actions, summoned to the NKVD courts and interrogated, arrested and unfairly tried for ten years in prison in correctional labour camps in GULAG. The sufferings he went through did not break him. Although he was mistreated, threatened, humiliated, subjected to repressions, he remained as intransigent, did not accept compromises, criticized the Soviet occupation regime and the lawlessness applied to the Bessarabians. He always believed in restoring the historical truth, in the Union of Bessarabia with Romania.

Deportarea etnicilor germani din România în URSS (ianuarie 1945)

Denisa Florentina BUDEANĂ

 0009-0009-5642-7883

Deportarea în URSS la așa-zisa „muncă de reconstrucție” reprezintă un episod dramatic din istoria etnicilor germani din România, care a influențat pentru totdeauna destinul acestora.

Aceasta a fost decisă oficial la 16 decembrie 1944 prin Hotărârea nr. 7161 a Comitetului de Stat pentru Apărare din URSS, semnată de I.V. Stalin. Operațiunea de ridicare a germanilor din România a fost efectuată de organele Poliției și Jandarmeriei, în colaborare cu militari români și ostași sovietici, în perioada 10-30 ianuarie 1945. Germanii ridicați au fost predați apoi armatei sovietice, care s-a ocupat de transportarea lor în lagărele din URSS.

Lipsa îngrijirilor medicale, hrana insuficientă, cazarea în condiții precare și munca extrem de grea au făcut ca mulți etnici germani să moară în lagărele sovietice.

Primele repatrieri au avut loc în octombrie-noiembrie 1945 (bolnavii și femeile însărcinate), iar ultimele – în 1950.

Deportarea a provocat, pe termen scurt, o scădere dramatică a nivelului de trai al membrilor comunității germane prin plecarea din gospodăria a celor tineri, capabili de muncă, a indus o stare de nemulțumire generală și o teamă permanentă că vor urma noi valuri de persecuții. Pe termen lung, ea a determinat un spor natural negativ al minorității germane și a avut un rol decisiv în apariția fenomenului emigrării masive din anii '70-'90.

Desfășurarea operației „IOr” în raionul Comrat

Nicolae FUȘTEI

 0000-0003-2530-3852

După război, regimul stalinist nu a renunțat la teoria luptei de clasă. Ba, din contra, potrivit unei teze enunțate de Stalin în 1928, pe măsura construcției socialismului, lupta de clasă se înăsprește. Au urmat, așadar, deportările din anii 1949 și 1951. În contextul aceleiași teorii a luptei de clasă, deportarea din anul 1949 mai trebuie privită și ca mijloc de accelerare a procesului de colectivizare a agriculturii din RSSM. Astfel, populația Basarabiei a fost nevoită să treacă prin același calvar prin care au trecut cei din teritoriile ocupate de URSS în 1940.

Deportarea din 6-8 iulie 1949 s-a realizat în urma Hotărârii Biroului Politic al CC al PCUS nr. 1290-467cc din 6 aprilie 1949 „Cu privire la deportarea de pe teritoriul RSSM a chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele poliției germane și române, a membrilor partidelor politice, a gardiștilor albi, membrilor sectelor ilegale, cât și a familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus”. Hotărârea, care prevedea „deportarea în Kazahstan, Asia Centrală și Siberia a 11280 de familii cu 400850 de oameni”, era însoțită de un act adițional în care se specifica decizia Guvernului Sovietic ca „deportarea categoriilor menționate să se facă pe vecie”.

Operațiunea a fost minuțios pregătită. La începutul lunii mai au fost organizate 7 sectoare operative: Bălți, Bender, Cahul, Chișinău, Orhei, Râbnița, Soroca. În sectorul Bender intra și raionul Comrat împreună cu raioanele: Bulboaca, Bender, Volontirovca, Căinari, Căușeni, Olănești și Romanovca.

Pentru realizarea operației au fost pregătite grupe operative în componența cărora intrau conducătorul grupului și militari – 2-5 persoane, precum și reprezentanți ai autorităților sovietice și de partid – câte 4-10 persoane. În cadrul pregătirii pentru operație, până la 18 iunie au fost fabricate dosare speciale pentru 188 de familii din diferite localități ale raionului Comrat. Familiile deportaților din r-nul Comrat au fost imbarcate în 13 vagoane ale eșalonului 97154 la stația de cale ferată Basarabeasca cu destinația – regiunea Kurgan, stația Kargopolie. Îmbarcarea s-a făcut în conformitate cu listele făcute în prealabil pentru fiecare vagon. Eșalonul îl avea ca șef pe căpitanul Smirnov.

Organizarea Operațiunii „Sud” din RSSM în 1949: cazurile etnicilor bulgari și găgăuzi

Olga TERZI

 0009-0003-0178-2307

În comunicare sunt analizate, pe baza surselor de arhivă și a istoriei orale, procesele social-economice și politice care au avut loc în localitățile bulgarilor și găgăuzilor din Bugeac în perioada 1944-1949. Studiul examinează schimbările autorităților, impactul devastator al războiului, foamea, atitudinea populației bulgare și găgăuze față de puterea sovietică și politica acesteia, procesul de colectivizare, precum și deportările individuale ale etnicilor bulgari și găgăuzi în perioada postbelică. În mod special, articolul analizează factorii care au stat la baza organizării și realizării deportărilor forțate din localitățile cu populație bulgară și găgăuză. Este explorat modul de întocmire a listelor persoanelor destinate deportării în raioanele de sud, precum Cahul, Cangaz, Comrat, Ceadîr-Lunga, Taraclia și Vulcănești, subliniind rolul structurilor unionale, republicane și locale în acest proces. De asemenea, studiul evidențiază categoriile sociale ale persoanelor supuse deportărilor în masă, oferind astfel o înțelegere aprofundată a impactului imediat și a consecințelor pe termen lung ale operațiunii „Sud” asupra comunităților bulgare și găgăuze.

The totalitarian phenomenon in the Moldavian SSR and its reflection in the history museum exhibition

Elena POSTICĂ

 0000-0002-8481-6503

What is totalitarianism, what is the definition and main characteristics of Soviet-communist type totalitarianism qualified by historians as “the most complex and successful tyranny of the industrial age”? What were the consequences of this horrible phenomenon for the territories between the Prut and Dniester occupied in 1940 by the Soviets? How to reflect the consequences of these decades of tyranny and brutalization in the exhibition of a history museum and to use specific museographic means to sensitize the general public and decision-makers on the need to recognize the horrors of the totalitarian past, in order to avoid them in the future, the inadmissibility of the degeneration of Moldovan society towards totalitarianism and the danger of returning to the old methods of government and suspending democratic freedoms? The author of this communication aims to provide an answer to these questions, based on the experience of the National Museum of History of Moldova, in order to restore the historical truth and to recover the memory of the victims of communist-totalitarian regime in the period of the Moldavian SSR.

The undesirable witnesses. The Stalinist repressions in the “Jehovah’ witnesses” confessional organization’s members memory

Virgiliu BÎRLĂDEANU

 0000-0001-6037-1848

The communication presents the case studies, field materials and documents collected and researched regarding the Stalinist repressions and deportations organised on a confessional basis. Therefore, the overall balance of the “Sever” Operation, implemented by the repression structures in Bessarabia, Lithuania, Latvia, Estonia, Ukraine (called “Trojka”) and Belarus, was 3,048 families deported to Tomsk, Irkutsk and Krasnojarsk regions. Archival documents and field research show that the repression of the confessional communities in the USSR began with the establishment of Soviet power, continuing until the end of the 1980s, and the events of April 1951 are just one episode in this history of totalitarian-communist terror. The communication presents excerpts from the archive files and testimonies of the survivors regarding the trials filed against Jehovah’s witnesses in March 1949, from the villages of Volodeni, Brânzeni, Lopatnic, sentenced according to article 54-10 and 54-11 of the Criminal Code of the Ukrainian Soviet Socialist Republic on 25 years in prison with the confiscation of property and subsequently with the deprivation of electoral rights for a period of 5 years. In the same way, additional data will be brought to light from the file filed in December 1951 against a group of young people, who were sentenced in accordance with the same criminal article, for organizing the “anti-Soviet action” on October 16, 1951, in the village of Corjeuți. The testimonies related by Iosif Rusu, resident of the village of Corjeuti, born in 1936, repeatedly convicted for his faith, in total for more than two decades being exiled and held in Soviet prisons. In the case study of Antonina Topală from Burlănești village, Edineț district brings back to the attention of researchers the manner in which multiple abuses were committed, being subjected to repression by people who were only suspected of belonging to the “Jehovah’s Witnesses” confessional organization.

The Pitești experiment – a brutal form of communist repression

Mioara BURLUȘANU

 0009-0008-6859-6652

An analysis of the crimes in the communist prisons cannot be done without bringing to light and understanding the events that took place in the Pitesti prison. Almost unknown even in Romania, the “Pitesti Experiment” aimed at the total dehumanization of the individual and the total destruction of his personality.

Horrifying a whole world through the brutal method of “re-education” through torture especially of political prisoners, opponents of the communist regime, the Experiment was put into practice for the first time in the Pitesti Penitentiary, a fact for which it was also called the Pitesti Phenomenon. The idea of such an experiment belongs to Makarenko (1888-1939), a Soviet pedagogue, expert in juvenile delinquency. The basis of the theory implemented by him was the systematic torture of prisoners by other prisoners. Makarenko died in 1939 without imagining that his idea could be implemented in a space where a communist regime had only been in power for a few years.

It must be highlighted that by putting this idea into practice, the victim becomes an executioner and thus loses his quality as a victim. The torturers required the tortured to torture friends, cellmates or former schoolmates in turn, thus losing their victim status. As a result of these practices, everyone becomes guilty and, paradoxically, everyone is blameless. In this prison system, everyone has been tortured, but to the same extent everyone has tortured.

Carried out between 1949-1952, this Experiment consisted in the daily administration of beatings and other forms of brutal torture, the aim being to “totally re-educate” various professional and social categories. Among those who fell victim to these inhuman methods of applying permanent torture were political prisoners, most of them being students, members of political groups banned by the communists, such as the National Peasant Party and the National Liberal Party, but also legionnaires or Zionists of the Jewish community in Romania.

This experiment was carried out in secret and obviously with the consent of the communist party, which was also the initiator. The work team was carefully chosen by security, even from among political prisoners, they constituted a group that was properly trained under the leadership of the one who was the central pillar of the torture, Eugen Țurcanu.

The work includes extensive and emotional testimonies of those who were victims of the odious experiment, few of whom are still alive and testifying, on the occasion of various events dedicated to the commemoration of the numerous victims, of the atrocities to which they were subjected.

Hope and illusion in the '50^s of the 20th century.
Aspects regarding the anti-communist armed resistance in
Maramureş

Andrea DOBEŞ

The armed resistance in the Maramureş area crystallized amid the transformations in the Romanian society at the end of the second world war. The purges, the dissolution of political parties, the arrests, the dissolution of the Greek-catholic church and the obligation to convert to orthodoxy in a predominantly Greek-catholic area, the collectivization of agriculture were factors that also disrupted the evolution of the Maramureş society. In these conditions, young people, old people, women, peasants, priests, foresters, officials, students, pupils were formed into formations or groups of partisans that studded the mountains of Maramureş. They were of all ages, from all social categories and political orientations. They were fighting for a common goal: disobedience to the consequences of the country's communization and the ouster of the Soviet occupant. The study focuses on the presentation of several factual aspects from the history and history of certain groups in Maramureş, a historical recovering based on the memories of ten witnesses directly participating in the events of the 40^s, early 50^s of the 20th century.

Perversitatea sistemului totalitar: atacul asupra sentimentului comunitar în contextul deportărilor din RSS Moldovenească

Zinaida BOLEA

 0000-0002-9078-3058

Sistemele totalitare reprezintă spațiul familiar pentru manifestarea perversității narcisice și relaționale. Analizând narațiunile persoanelor deportate din RSS Moldovenească prin prisma teoriilor lui S. Freud, M. Klein, A. Sirota, P.-C. Racamier, încercăm să arătăm că sistemul represiv stalinist s-a fundamentat pe mize și strategii perverse. Anularea legilor fondatoare ale civilizației, pervertirea relațiilor umane, actualizarea animozităților sociale, seducerea narcisică în scopul manipulării – sunt câteva dintre formele de atac asupra relației umane și asupra sentimentului comunitar, puse în act, în contextul deportărilor staliniste. Grație proiectelor de istorie orală, avem acces la narațiunea persoanelor deportate și putem decela zonele psihice, individuale și comunitare, afectate de ideologia totalitară. O reflecție psihanalitică asupra conținutului narațiunilor persoanelor deportate scoate în evidență mecanismele psihice, grație cărora trăiri precum atitudinea persecutorie și dezumanizarea pot fi actualizate într-un context represiv și pot funcționa în folosul sistemului totalitar, reușind atacuri de o temporalitate extinsă asupra sentimentului comunitar. Abordarea psihanalitică se regăsește printre domeniile ce includ resorturi teoretice importante pentru analizarea și reorganizarea spațiului social, în sensul redobândirii capacității de a gândi realitățile sociale într-o manieră favorabilă individului și comunității.

Pâinea – aliment și simbol în comunitățile de basarabeni deportați

Ludmila D. COJOCARU

 0000-0002-5025-6376

Schimbările produse în ultimii ani în cercetarea istoriei și memoriei victimelor deportărilor staliniste din RSS Moldovenească din perioada anilor 1940-1941, 1944-1953 au determinat antrenarea unor surse noi de studiu și identificarea unor repere teoretico-metodologice inovatoare. Ca urmare, cercetările științifice întreprinse în anii 2014-2024 au reușit să recupereze, într-un număr impunător de studii de caz, multiple memorii, fotografii, jurnale și documente ale foștilor deportați, care au căpătat valoarea de document istoric. Acest gen de mărturii prezintă dovada tentativelor de sovietizare forțată prin represii politice și deportări în masă a „dușmanilor poporului” în Siberia și Kazahstan, de rând cu campaniile propagandistice, al căror scop a fost ștergerea identităților etno-culturale printre descendenții acestor familii și cultivarea noilor practici festive în cheia miturilor politice despre „copilăria fericită în URSS” și modelarea „omului nou – constructor al comunismului”.

Comunicarea prezintă o abordare interdisciplinară a memoriilor basarabenilor deportați în regiunile de est ale URSS, având în centrul atenției experiențele senzoriale privind valoarea de aliment și simbol a pâinii din „așezările speciale”. Așa cum relevă mărturiile de istorie orală, ilustrate prin jurnale și fotografii din patrimoniul familiei, prezența pâinii pe masa deportaților purta semnificații consacrate atât în viața cotidiană, cât și spirituală. Documentarea și studierea acestei experiențe de viață constituie o verigă importantă în cunoașterea formelor de rezistență și a strategiilor de supraviețuire, elaborate în mediul comunităților de basarabeni deportați. Cercetarea trăirilor, atitudinilor, valorilor materiale și spirituale la care au apelat „dușmanii poporului” în perioada aflării lor în deportarea stalinistă vine să contribuie la elucidarea mecanismelor de supraviețuire fizică și a celor de perpetuare a tradiției în circumstanțele istorice dramatice ale regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

PERSONALITATEA ȘI EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE

O ipoteză. Vlad Țepeș, Târgoviște și „cetatea Bucureștiului”

Radu CÂRCIUMARU

 0000-0002-1654-5270

Vlad Țepeș a beneficiat de o atenție deosebită în literatura de specialitate, fie că vorbim despre momentele în care a ocupat tronul sau etapele peregrinărilor sale prin imperiul otoman, Moldova, Transilvania. Din perspectiva locului unde și-a stabilit reședința principală, în intervalul 1456-1462, aspectele sunt departe de a fi lămurite, chiar dacă istoriografic avem împietrită acțiunea de consolidare a curții domnești de la Târgoviște, în urma căreia a fost edificat sau refăcut celebrul turn denumit peste secole Turnul Chindiei. În prezentul studiu vom încerca să demonstrăm că această translocare s-ar fi putut produce mai devreme și că ea nu are o legătură directă cu lupta împotriva imperiului otoman.

Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Sfântul Scaun

Petru CIOBANU

 0009-0003-6527-0028

În cadrul politicii externe promovate de Ștefan cel Mare în anii lungii sale domnii, mai ales în tendința sa de a ține Moldova la adăpost de pericolul otoman, un rol aparte l-au avut relațiile cu Sfântul Scaun al Romei, promotor al unei politici antiotomane la nivel european. Primele contacte dintre domnul Moldovei și Sfântul Scaun au fost stabilite încă în timpul Papei Pius al II-lea (1458-1464), atingând punctul culminant în perioada pontificatului Papei Sixt al IV-lea (1471-1484), pontificat în timpul căruia Ștefan cel Mare a obținut marea victorie de la Podul Înalt din 10 ianuarie 1475, precum și din campania sultanală din anul 1476, terminată fără rezultate pentru Imperiul Otoman. Victoria ca și rezistența Moldovei în fața atacurilor otomane i-au adus lui Ștefan cel Mare recunoașterea internațională, iar din partea Papei Sixt al IV-lea – titlul de „*athleta Christi* – atletul lui Cristos”. Relațiile dintre domnul Moldovei și papa de la Roma sunt demonstrate și de o serie de scrisori dintre cei doi, în care, pe lângă binefacerile spirituale, domnul Moldovei cere și ajutorul principilor creștini în lupta lui împotriva otomanilor. Însă apelul lui Ștefan cel Mare, căruia i s-a alăturat și apelul pontifului roman, au rămas fără răspuns.

În perioada domniei lui Ștefan cel Mare își continuă existența și Episcopia de Baia, aceasta fiind condusă în această perioadă de episcopii Ioan Kaminez, Petru Fenesi, Simon Dobriolanus și Toma Batcha.

Ștefan cel Mare și Daniil Sihastrul

Nicolae FUȘTEI

 0000-0003-2530-3852

Se spune că Ștefan cel Mare deseori se consulta cu boierii mari cu funcții în stat, cu Mitropolitul Teoctist, mai marele Bisericii din Moldova ș.a. Dar, în afară de ei, mai era un sfetnic intim al domnitorului – Daniil Sihastrul.

Tradiția populară ne informează că Ștefan vodă, încă băiat fiind, rătăcea odată prin codrii Voronețului și numai iată că Dumnezeu i-a scos în cale chilia unui sihastru, la care a și stat o bucată de vreme, slujindu-l. Negreșit că mai târziu, tot la același sihastru – care nu-i decât Daniil – a alergat el, cerându-i sfatul în nenorocirea care nu-i dădea răgaz.

Numărul destul de important de legende relative la domnia lui Ștefan cel Mare (mai mult de un sfert din întregul corpus) arată că figura domnului era încă prezentă în mentalitatea colectivă peste trei veacuri după moartea sa. Printre aceste 12 povestiri privind „vârsta de aur” a Moldovei, un loc aparte îl ocupă cele referitoare la situația domnului după înfrângerea pe care sultanul Mehmed II i-a provocat-o la Războieni (26 iulie 1476), moment critic al războiului Moldovei contra Imperiului Otoman (1473-1486).

În aceste împrejurări dramatice, domnul învins întâlnește, după una din istorioarele povestite de Ion Neculce, un om sfânt: pustnicul Daniil, sau Daniil Sihastrul (adică, isihastul): „Iară Ștefan-vodă, mergând de la Cetatea Niamțului în sus pre Moldova, au mârșu pe la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pre anume Daniil. Și bătând Ștefan-vodă în ușa sihastrului, să-i descueie, au răspunsu sihastrul să aștepte Ștefan-vodă afară până ș-a istovi ruga. Și după ce ș-au istovit sihastrul ruga, l-au chiebat în chilie pre Ștefan-vodă. Și s-au ispoveduit Ștefan-vodă la dânsul. Și au întrebat Ștefan-vodă pre sihastru ce va mai face, că nu poate să să mai bată cu turcii; închina-va țara la turci, au ba? Iar sihastrul au zis să nu o închine că războiul iaste a lui. Numai, după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghie, să fie hramul bisericii. Decii au și purces Ștefan-vodă în sus pe la Cernăuți și pre la Hotin și au strânsu oastea, feliuri de feliuri de oameni. Și au purces în gios. Iar turcii, înțălegând că va să vie Ștefan-vodă cu oaste în gios, au lăsat și ei cetatea Niamțului de a o mai bate și au început a fugi spre Dunărea. Iar Ștefan-vodă au început a-i goni în urmă și a-i bate, până i-au trecut de Dună-

re. Și întorcându-să înapoi Ștefan-vodă, s-au apucat de au făcut mănăstirea Voronețul. Și au pus hramul bisericii Sfântul Gheorghie”.

Marele Voievod a fost deopotrivă om al dreptății și al iubirii creștinești, al iertării dușmanilor săi care au dat dovadă de căință pentru greșelile săvârșite: „Te-am iertat”, scrie măritul voievod lui Mișu, unul din boierii implicați în uciderea tatălui său, „și toată mânia și ura am alungat-o cu totul din inima noastră. Și nu vom pomeni niciodată în veci, cât vom trăi, de lucrurile și întâmplările petrecute, ci te vom milui și te vom ține la mare cinste și dragoste, deopotrivă cu boierii cei credincioși și de cinste”. O mare parte din viața sa Ștefan cel Mare a trăit-o sub povața permanentă a părintelui său duhovnicesc, Sfântul Daniil Sihastrul, căruia i-a dat toată ascultarea și cinstirea cuvenită.

Matematica secretă a arhitecturii din timpul lui Ștefan cel Mare

Tamara NESTEROV

 0000-0002-4013-3954

Arhitectura este arta organizării parametriche și ergonomice a spațiului interior și a mediului exterior, calculată matematic în raport cu statura umană, omul fiind considerat „*măsura tuturor lucrurilor, ce există și nu există*” (Protagora). După asemănarea cu proporțiile și constituția umană, în sistemul constructiv s-a pus accent pe „ordine” și „măsura” – doi piloni ai arhitecturii. Proporțiile optime ale clădirilor erau verificate după cele ale corpului uman, cunoștințe utilizate din preistorie, formulate verbal în antichitate „*ca ale unui om bine făcut*” (Vitruviu).

Arhitectura înfloritoare din timpul lui Ștefan cel Mare apare ca din vid într-o perioadă contemporană cu cultura medievală tardivă, dar datarea monumentelor anterioare domniei lui Ștefan cel Mare este arbitrară, în lipsa informațiilor documentare, tradițional oscilând într-un interval temporal de 150-200 ani de la formarea statului moldovenesc.

Clădirile monumentale cunoscute din timpul lui Ștefan cel Mare – bisericile și cetățile se disting prin unitatea conceptului arhitectural-constructiv, care, în urma cercetărilor arheologice, devine cunoscut și pentru perioada constructivă anterioară domniei dinastiei mușatine, evident, legat de centrele de cultură din vecinătatea apropiată și îndepărtată Moldovei. O matrice a *ordinii și măsurii* pentru bisericile din timpul lui Ștefan cel Mare devine biserica Sf. Treime din or. Siret, construită la cumpăna secolelor XIV-XV, o apariție enigmatică în Moldova, cu antecedente în arhitectura Europei de Sud, caracteristica pregnantă a căreia este realizarea totală a formei arhitecturale în proporțiile Secțiunii de Aur. De la această biserică a evoluat șirul capodoperelor stefaniene din ultimele decenii de viață ale domnitorului, continuând în secolul al XVI-lea la descendenții dinastiei. Arhitectura ecleziastică este puternic legată de tradiția cultă, unde *ordinea* și *măsura* devin cvasiconstante, cu unele abateri explicabile prin evoluția iminentă proprie artei. Forma arhitecturală a clădirilor de cult era calculată în raport cu funcționalitatea obiectivului, unitate de măsură și element primar fiind luată lățimea exterioară a clădirii, în raport cu care erau calculați parametrii principali: lungime

exterioară și lățimea interioară, mărimea absidei altarului, diametrul cupolei, cota zenitului și cotele consolelor etc.

Fără istorie documentată sunt bisericile din or. Căușeni și satul Vad Rașcov, cercetarea arhitecturii cărora coboară spre antichitatea târzie sau medievală timpurie a Europei de Sud și Sud-Est, în care într-o formă simplă sunt concentrate acele formule matematice ale spațiului sacru, care, înnobite cu proporția Secțiunii de Aur, vor forma Școala de Arhitectură din Țara Moldovei din secolul XV.

Prezențe mult discutate ale patrimoniului arhitectural din RM sunt cetățile Soroca și Tighina, antecedente ale originii formei planului și arhitecturii care parvin din Europa de Vest și Europa de Sud, ambele fiind databile cu secolele XIII și XIV. În timpul lui Ștefan cel Mare arhitectura fortificațiilor a evoluat în corespundere cu schimbările tactice și strategice ale timpului său, ca și modernizarea fortificațiilor moștenite din altă epocă a artei belice, din care cauză a avut loc datarea lor inadecvată, în care a lipsit cercetarea arhitecturii. Mărturiile ale edificării acestor două cetăți și a utilizării lor înainte de apariția artileriei sunt detaliile păstrate *in situ* în zidurile lor și prezența detaliilor care au înlocuit în mod stângace manopera perfectă a celor originale, de la care au rămas urme vizibile. Indubitabil, arhitectura militară este un indice sigur al evoluției tehnicii și științei, ancorată adânc în dezvoltarea societății.

Ștefan cel Mare și cetatea Soroca

Ion TENTIUC

 0000-0002-3126-6499

Sergiu MUSTEAȚĂ

 0000-0003-2206-9298

Ion URSU

 0000-0003-2318-1337

Dintre obiectivele istorico-arheologice de la est de Carpații Orientali, care au jucat un rol deosebit în istoria spațiului românesc, având legătură directă cu cercetarea diferitor aspecte referitoare la apărarea hotarelor neamului, se evidențiază, în mod cu totul deosebit, cetatea Soroca. Amplasată pe fluviul Nistru, la un vad al acestuia, cetatea circulară de la Soroca a evoluat de la o mică cetate de pământ și lemn, la una de piatră, cu puternice turnuri, înzestrată cu o curte interioară.

Importanța deosebită pe care o are cetatea Soroca se datorează succesiunii unor niveluri de locuire de cultură materială, documentate stratigrafic clar și eșalonate în timp la începuturile statului medieval moldovenesc. Bogatele urme arheologice descoperite aici sunt resturi care constituie o prețioasă și semnificativă sursă de informații importante pentru înțelegerea stadiilor de dezvoltare social-economică a comunităților umane din aceasta parte a țării, și nu doar, a evoluției culturii materiale și spirituale în perioada respectivă de timp.

Primele săpături arheologice în cetatea de la Soroca au fost efectuate și raportate Institutului de Istorie încă în anul 1955. Ulterior, în anii 1967 și 1968, în contextul restaurării și deschiderii unor rute turistice, au fost efectuate laborioase săpături arheologice în incinta și exteriorul cetății Soroca. De rând cu elementele constructive descoperite aici pentru prima oară – pintenii pentru susținerea cazematelor, fântâna –, este existența în afara spațiului castelului de piatră a unor resturi de șanțuri de la o altă cetate de lemn și pământ.

Istoriografia românească discută în contradictoriu data de început a cetății de piatră de la Soroca. Problema apariției cetății de piatră de la Soroca constituie unul din aspectele importante ale istoriei românilor. Cercetările arheologice sistematice din secolul XXI, începând cu anul 2012, au permis

constatarea că atacurile neîntrerupte asupra hotarului țării de la sfârșitul secolului XV-lea au făcut să se procedeze la fortificarea lor prin construirea în locul cetății de pământ a unei fortificații din piatră. Săpăturile arheologice au favorizat descoperirea unor resturi ale unei cetăți din lemn și pământ, identificate sub fundațiile actuale ale cetății de piatră,

Documentele vremii confirmă existența printre membrii Sfatului domnesc a unui oarecare „Coste, pârcălab de Soroca”. Informația este legată de invazia poloneză și tratatul de pace încheiat la 12 iulie 1499. Printre semnătarii documentului se numără și „Coste, pârcălab de Soroca”. În același an, un document identic este semnat pe 14 septembrie între Ștefan cel Mare și marele duce de Lituania – Alexandru. Anume de acest eveniment poate fi legată, în opinia noastră, construirea în piatră a cetății Soroca. După moartea lui Ștefan cel Mare în anul 1504, Moldova nu avea suficientă forță economică pentru aceasta.

Faptul construirii castelului în timpul ultimilor ani de viață ai lui Ștefan cel Mare este mărturisit și de planul cetății. Analogii pentru acesta s-au căutat în Italia, însă s-au găsit în Scoția secolului al XIII-lea și al XIV-lea, unde cea mai apropiată asemănare a fost descoperită la cetatea de la Rothesay.

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifrul: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Monede emise de Ștefan cel Mare (1457-1504), descoperite la Orheiul Vechi

Ana BOLDUREANU

 0000-0002-3686-1393

În patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei se păstrează peste o mie de emisiuni monetare, descoperite pe teritoriul sitului arheologic Orheiul Vechi. Printre acestea se evidențiază câteva emisiuni romane, majoritatea însă aparțin epocii medievale. Emisiunile Hoardei de Aur, din argint și cupru, inclusiv locale, bătute sub autoritatea acesteia, sunt cele mai numeroase printre descoperiri. Lotul conține și un număr important de emisiuni ungurești, poloneze, otomane, ale Imperiului Romano-German din secolele XV-XVII, fiind însoțite și de monede bătute de Țara Moldovei. Cele mai timpurii monede moldovenești descoperite la Orheiul Vechi, aflate la MNIM, sunt cele bătute în timpul domniei lui Alexandru I (1400-1432) – groși și jumătăți de groși din argint și emisiuni anepigrafe din cupru. Acestea sunt urmate de emisiuni de dubli groși de la Iliăș I (1432-1433; 1435-1436) și din perioada domniei asociate cu Ștefan al II-lea (1436-1442). Monedele marelui domnitor Ștefan cel Mare, din lotul analizat, numără 26 de groși și jumătăți de groși, bătute după modelul dinarilor, conform sistemului monetar introdus în Moldova în ultima domnie a lui Petru Aron (1455-1457). Monedele lui Ștefan cel Mare au fost bătute din argint de titlu superior, ceea ce reflectă stabilitate în viața economică a țării din acea perioadă. Executarea lor cu măiestrie la monetăria din Suceava se încadrează printre frumoasele realizări artistice din timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Pe parcurul domniei sale, au fost bătute două tipuri de emisiuni pentru cele două valori nominale: groși și jumătăți de groși.

Emisiunile de tipul I au pe avers un scut despical, în primul cartier apărând o roză surmontată de o cruce și trei fascii – în cel de-al doilea cartier. La emisiunile epigrafe (de groși), imaginea este însoțită de legenda circulară cu numele emitentului: + STEFANVS VOIEVODA. Pe celaltă parte apare capul de bour cu stea între coarne, însoțit de mobilele heraldice – roză și semiluna conturnată, amplasate în dreapta și stânga capului de bour; circular legenda: MONETA MOLDAVIE.

Pe monedele de tip II în scut pe avers apare o cruce patriarhală (dublă) și legenda STEFANVSVOIEVOD, sau prescurtat STEFANVSVOIE. Pe revers

este păstrat, ca și la tipul I, capul de bour cu atributele heraldice: roza în dreapta/semiluna în stânga și semiluna în dreapta/roza în stânga. Între coarnele bourului apare o stea sau o roză. Legenda care însoțește fața cu capul de bour este MONETAMOLDAVI sau prescurtat MONETAMOLDA.

Datarea monedelor lui Ștefan cel Mare este încă în discuție. Conform unei opinii, emisiunile de tip I au fost bătute între 1457-1476, iar tipul II – între 1480/1481-1505 (Octavian Iliescu), iar conform alteia – 1465/1467-1475/1476 pentru tipul I și 1476/1479-1497 pentru tipul II (Ernest Oberländer-Târnoveanu).

* Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

The consequences of the marital contract with the Jagiellonian Dynasty or the “bloody matchmaking” of Bogdan III

Lilia ZABOLOTNAIA

 0000-0001-9807-5809

Upon his accession to the throne, Bogdan III, the last legitimate son of Stephen the Great from his marriage with Maria Voichița, faced two of the most pressing problems: recognition of him as the ruler of Moldavia by the pro-Polish opposition led by the Hetman of Suceava, Luca Arbore, and the cession of Pokuttya to Poland. The tense and complicated relations with Poland had a negative impact on the international position of Moldavia. For these reasons, Bogdan III began negotiations with the Polish King Alexander about a marriage with his sister Elizabeth, the daughter of Casimir IV and Elizabeth of Habsburg. With this marriage, Bogdan III intended to solve two problems: one territorial with Poland and the other marital, connected with the most famous European dynasties, the Jagiellons and the Habsburgs. The Sejm of Radom (March 30 - May 31, 1505) decided to conclude this marriage, and that Pokuttya be the groom's gift. On February 16, 1506, a preliminary marriage contract was signed, according to which Bogdan III was obliged to protect the territories of the Polish Kingdom from Tatar incursions. At the same time, it was envisaged that Moldavia would join the anti-Ottoman coalition and conclude a new bilateral treaty.

Bogdan III complied with all the conditions set by the bride and the Sejm, but the wedding was still postponed under any pretext until the engagement was finally called off. The Poles achieved their main goal, Pokuttya went to Poland. Bogdan III felt insulted and humiliated by this state of affairs. This refusal was the main reason that led to the war with Poland in 1506-1510.

The purpose of this study is to analyze the content of the marriage contract, which provides us with exceptional information about the details and main conditions of the subsequent marriage between the ruler of Moldavia Bogdan III and the Polish princess Elizabeth. In addition to the cession of Pokuttya as a wedding gift, Bogdan III was offered a number of obligations to the bride, in particular, of a religious nature.

In this context, the reason for the dissolution of this marriage contract, the consequences and how this conflict ended in 1510 are of particular interest. The basis was the signing of the Treaty of Kamieniec (January 22, 1510), which was reinforced by a new marriage contract, this time successful. In order to strengthen Moldavian-Polish relations amicably, Bogdan III married his sister Maria (daughter of Stephen the Great) to the Polish magnate Fedor Wiśniowiecki.

* The research is carried out within the subprogram: "Museum historical-archaeological heritage: systematization and scientific-cultural valorization" (Code: 180101) of the National Museum of History of Moldova financed by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Ștefan cel Mare – simbol național, omagiat de Muzeul Național de Istorie a României în cadrul unor expoziții și publicații tematice naționale și internaționale (2004-2024)

Ginel LAZĂR

 0009-0008-7113-3472

În ultimele două decenii, Muzeul Național de Istorie a României a omagiat personalitatea domnitorului Ștefan cel Mare în cadrul unor expoziții temporare tematice, organizate în colaborare cu alte muzee sau instituții din România și din străinătate. Proiectele s-au desfășurat sub patronajul Președinției României, Guvernului, implicit, al Ministerului Culturii, fiind asumate în mod politic și cultural. Totodată, expozițiile au beneficiat de cataloage științifice, care au pus în valoare bunurile culturale expertizate de specialiști, devenind, astfel, adevărate mărturii ale cunoașterii epocii lui Ștefan cel Mare. Documentele și, în special, manuscrisele de cult, din a doua parte a secolului al XV-lea și începutul celui următor, reprezintă adevărate capodopere ale literaturii noastre vechi. Astfel, Muzeul Național de Istorie a României a inițiat o serie de proiecte de valorificare științifică, prin publicații, a obiectelor de patrimoniu de excepție din epoca marelui domnitor român.

Stephen the Great in Contemporary Art. Case Study: Portrait by Alexandru Gușanov

Ana Maria RUSNAC

 0009-0000-3315-5795

The Holy Voivode, Stephen the Great, is one of the most emblematic figures in Romanian history. His reign has been immortalized over the centuries by numerous artists. One of his portraits worth noting is the one made by the painter Alexandru Gușanov in 1998. This portrait manages to capture the essence of the king's royalty and authority, giving us a deep and imposing image of him. Alexandru Gușanov made the portrait of the great ruler in oil on canvas. The ruler of Moldavia is represented in left half profile.

In this portrait, Stephen the Great is represented in a regal and imposing manner. The ruler wears a large golden crown decorated with precious stones that shine and draw attention to his regal stature. His white ermine coat, ornamented with golden motifs, gives an air of nobility and sophistication, emphasizing his status as the sovereign of Moldavia. These sartorial details emphasize not only his wealth and power, but also his taste for elegance and grandeur.

His look, serious and determined, reflects the strength of character and unwavering will that characterized him throughout his reign. His eyes seem to look beyond time, evoking the battles and victories that strengthened Moldova's position under his leadership. Long hair and a mustache add dignity and gravity to the portrait, completing the image of a respected and feared leader.

This portrait made by Alexandru Gușanov not only keeps the image of Stephen the Great alive, but also contributes to educating the patriotic spirit and to a better understanding of historical values. Through his art, the painter offers us a window into the past, allowing us to appreciate and understand more deeply the personality and achievements of this great voivode.

* The research is carried out within the subprogram: "Museum historical-archaeological heritage: systematization and scientific-cultural valorization" (Code: 180101) of the National Museum of History of Moldova financed by the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova.

Ștefan cel Mare și Alexandru Pușkin: legături dinastice și genealogice

Valentina GRABOVSKAYA

 0009-0004-2399-1940

Scopul acestui studiu este de a prezenta legăturile dinastice și familiale ale domnitorului Moldovei, Ștefan al III-lea cel Mare (Ștefan cel Mare) și ale marelui poet rus Alexandru Pușkin. O expoziție inedită a Casei-Muzeu Alexandru Pușkin din Chișinău ne oferă informații despre genealogia completă a poetului (creată în 1992). Este vorba de o pânză monumentală, formată din două părți („Arborele genealogic al lui A.S. Pușkin” și „Relațiile dinastice și familiale ale lui A.S. Pușkin”), așezate pe cinci metri pătrați de foi lipite, înalte de doi metri, care conțin mai mult de cinci mii de nume.

Această lucrare a fost foarte apreciată, în special de specialiști în domeniu. Cercetătorul amator Andrei Andreevici Cerkașin a lucrat asupra genealogiei mai bine de patruzeci de ani. Prima parte a donat-o muzeului în 1988, când a venit la Chișinău cu strănepotul poetului Grigorii Grigorievici Pușkin, și a doua parte – în 1992.

Familia Pușkin se trage din secolul al XII-lea. „Un soț cinstit” Ratscha a fost strămoșul Pușkinilor, iar referirile la el i-au permis lui Pușkin să-și indice șase sute de ani de noblețe. Numele de familie Pușkin provine de la unul dintre descendenții lui Ratscha, Grigory Alexandrovich, supranumit Pușka (a doua jumătate a secolului al XIV-lea), care era direct legat de artilerie. Opt dintre Pușkini au participat (în 1613) la semnarea scrisorii de alegere a primului Romanov ca țar, adică ei au stat la originile creării unei noi dinastii de conducători ai Rusiei.

Familia Pușkin include doisprezece sfinți (inclusiv Sf. Prinț Vladimir, Sf. Prinț Alexandru Nevski), principii Lituaniei, familia domnească abisiniană, familia domnească moldovenească a lui Cantemir, dinastia de regi ai Olandei Orange-Nassaun, Glucksburg, dinastia regilor Danemarcei și Norvegiei, regele Franței Ludovic al IX-lea, dinastia Windsor a regilor Marii Britanii, dinastia Romanov. În studiul de față ne propunem să abordăm problema legăturilor dinastice și genealogice între domnul Țării Moldovei Ștefan cel Mare și Alexandru Pușkin.

CUPRINS

Program	3
Rezumatele comunicărilor	27
ARHEOLOGIE	
<i>Serghei COVALENCO</i> , Caracteristicile și variabilitatea principalelor colecții de silex din stațiunea multistratificată din paleoliticul superior Cosăuți de pe Nistrul Mijlociu.....	27
<i>Ihor PISTRUIL</i> , Flint fragments with retouch from the collection of the Upper Paleolithic site of Velyka Akarzha	28
<i>Oksana HRYTSIUTA</i> , Traceological Analysis of tools from the Anetivka 1 Site	29
<i>Alla HLAVENTCHUK</i> , Mineral paints at the Late Paleolithic settlement of Anetivka 2.....	30
<i>Guram CHKHATARASHVILI</i> , <i>Ketevan ESAKIYA</i> , <i>Nika MZHAVANADZE</i> , Complex analysis of stone industry of Khutsubani Early Holocene site	32
<i>Valentina VOINEA</i> , <i>Adrian IRIMIA</i> , From Mesolithic to Neolithic. The Dynamics of Human Settlements in the Western Pontic Coastal Area (6 th millennium BC).....	33
<i>Anna RAUBA-BUKOWSKA</i> , <i>Vasile DIACONU</i> , Observații tehnologice privind olăria culturii Ceramicii Liniare din zona subcarpatică a Moldovei.....	35
<i>Vasile DIACONU</i> , Contribuții la cunoașterea paleoeconomiei comunităților eneolitice timpurii din zona pericarpatică	36
<i>Blagoje GOVEDARICA</i> , <i>Igor MANZURA</i> , Absolute chronology of the early Eneolithic of the Northwest Pontic region	37
<i>Sergiu BODEAN</i> , Fieldwalking at the Petreni settlement of the Cucuteni-Trypillia culture in 1947.....	39
<i>Eugen MISTREANU</i> , Așezarea gumelnițeană Colibași I (raionul Cahul), un punct arheologic de legătură în lunca Prutului: <i>nimic nu se pierde!</i>	41

<i>Svitlana IVANOVA, Olena VINOGRADOVA</i> , Palynological study of the Novogrivorivka 2 kurgan in Odessa region of Ukraine.....	43
<i>Florin GOGĂLTAN, Andrea DEMJÉN, Szilárd GALL, Călin GHEMIȘ, Viorel-Traian LASCU, Bogdan P. ONAC, Ioana-Nicoleta MELEG</i> , Cercetări interdisciplinare în peștera Izbuluc Topliței de Vida (sat Luncasprie, com. Dobrești, jud. Bihor, România)	45
<i>Dumitru-Ionuț STIGLEȚ</i> , Considerations on petrological analyses of the stone axes within the collection of the History and Ethnography Museum Târgu Neamț	46
<i>Mariana SÎRBU, Vasile DIACONU</i> , Investigații geofizice în așezări ale complexului Noua-Sabatinovka-Coslogeni. Rezultate, limite, perspective	47
<i>Liviu MARTA</i> , Research on cultural exchanges between the upper Tisza and Dniester basins in the Bronze Age	49
<i>Livia ERMURACHI</i> , Cadrul geografic al așezării Trinca „Izvorul lui Luca”: generalități	50
<i>Aurel ZANOCHI</i> , O „radiografie” a siturilor cu nivel de locuire din epoca fierului în microzona Hansca, raionul Ialoveni.....	51
<i>Vladimir CHITIC</i> , Morminte de incinerare din prima epoca a fierului din situl Hîrcești II.....	52
<i>Natalia OVCEAROV</i> , Piese de silex din așezarea din prima epocă a fierului Saharna „Țiglău”	53
<i>Natalia MATEEVICI</i> , Noi informații privind pătrunderea amforelor grecești în perioada arhaică și clasică la Orgame.....	54
<i>Oleksandr MOGYLOV</i> , A burial mound from the Scythian era near the village of Ustyia in Western Podillya	55
<i>Denis TOPAL</i> , Greek spindles in Scythian barrows of the Pontic steppe	56
<i>Dumitru CONDREA</i> , Starea de conservare a siturilor fortificate din epoca fierului din centrul spațiului pruto-nistean.....	58
<i>Ismeni WENETATOU, Octavian MUNTEANU</i> , Povestea oaselor: studiu arheozoologic al materialului din fortificațiile getice Horodca Mică și Horodca Mare.....	60

<i>Mihail BĂȚ, Iacob MÂNDRESCU, O verigă din bronz cu noduri din colecțiile Muzeului de Istorie și Etnografie Călărași</i>	62
<i>Vasile IARMULSCHI, Cu privire la siturile de tip Eggers 18-20 din regiunea est-carpatică</i>	63
<i>Angela SIMALCSIK, Ion TENTIUC, Denis TOPAL, Valeriu BUBULICI, Preliminarii privind mormântul de incinerare în vas de bronz (sec. II-I a. Chr.), descoperit la Peresecina (raionul Orhei, Republica Moldova)</i>	64
<i>Victor DULGHER, Utilizarea instrumentelor digitale în reconstituirea structurilor arheologice</i>	66
<i>Mihaela IACOB, Daniela Florina LUNGU, Noviodunum: documentare numismatică și epigrafică</i>	68
<i>Alexandru CODESCU, Cu privire la posibile conexiuni între realizările lui Ti. Plautius Aelianus la Dunărea de Jos, consemnate în elogiul funerar de la Tibur (CIL XIV, 3608)</i>	70
<i>Ihor SAPOZHNYKOV, Oleksandr SINELNIKOV, Lower Trajan's Wall of Tyragetia: general planigraphy and current state of preservation</i>	71
<i>Vlad VORNIC, Sergiu MATVEEV, Vestigii arheologice provenite din situl Rădoiaia II (r-nul Sîngerei)</i>	73
<i>Vadim ȘERBAN, Accesorii vestimentare ale culturii Sântana de Mureș-Cernjachov din cadrul necropolei de la Ciocîlteni</i>	75
<i>Alexander VARZARI, Anthropological Analysis of Early Medieval Subbottsy-Type Burials from the Left Bank of the Lower Dniester</i>	77
<i>Diana STROICI, The early medieval dwellings discovered in the settlements of Alcedar and Echimăuți</i>	79
<i>Gheorghe POSTICĂ, Ion TENTIUC, Piese din metale nobile și colorate din secolele IX-XI în bazinul Nistrului de Mijloc</i>	81
<i>Doina ANĂSTĂSOAEI, Mariana GUGEANU, Maria GEBA, Cercetări referitoare la structuri textile descoperite în necropole din Iași, România, și Căpriana, Republica Moldova</i>	83
<i>Gheorghe POSTICĂ, Restaurarea Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Căușeni (secolul XVIII)</i>	84

ISTORIE MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ

<i>Iraida CONDREA</i> , Expresivitatea elementelor lexicale în textele oficiale din evul mediu	86
<i>Șarolta SOLCAN</i> , Locuitori din Moldova în Țara Românească în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a secolului al XVIII-lea	88
<i>Elnur Latif oglu HASANOV</i> , Academic issues of research of some architectural features of Ganja for the late Middle Ages.....	90
<i>Alina FELEA</i> , Instituția martorilor în diatele din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea)	92
<i>Diana SCROCIOB (MIREA)</i> , Ctitorii postbrâncovenesti din Râmnicu Vâlcea	94
<i>Ludmila MALAI</i> , Țara Moldovei și regimul de pace de la Karlowitz.....	95
<i>Lilia ZABOLOTNAIA</i> , Noi atestări documentare din arhivele poloneze. Scrisoarea testamentară a Mariei Amaliei Potocka (Movileanca)	96
<i>Alexandr PONOMARIOV</i> , Răscoala tătarilor nogai din 1758 și consecințele ei în Moldova.....	98
<i>Valentin TOMULEȚ</i> , Litigiile funciare din Basarabia secolului al XIX-lea – sursă importantă în studierea istoriei locale (Cazul maiorului Ivan Sumarokov și al căpitanului Ioan Costache pentru o parte din moșia Mlenăuți/Tabani, ținutul Hotin)	99
<i>Andrei EMILCIUC</i> , Concesiunea pescuitului în apele de pe domeniul statului în Basarabia (1812-1869).....	101
<i>Cătălina FRANGOPOL</i> , The impact of imperial policies on local ecosystems between 1812-1917	102
<i>Anastasia GUȚU</i> , Particularitățile politicii comercial-vamale a țarismului în relațiile comerciale dintre Basarabia și Imperiul Austriac în primii ani după anexare	104
<i>Sorin GRAJDARI</i> , Interacțiunea dintre elitele comerciale și autoritățile imperiale din Basarabia în anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea: strategii de colaborare și conflict	105
<i>Mariana URSACHI</i> , „Focurile” și consecințele lor din Iașii anului 1844 ...	106
<i>Eugen-Tudor SCLIFOS</i> , Problema Bolgradului în rapoartele ambasadorului britanic la St. Petersburg, John Wodehouse (1856)	107

<i>Timotei OPREA-STOIAN</i> , Între surghiunul mănăstiresc și <i>Institutul Smintiiților</i> de la Mărcuța. Instituționalizarea nebuniei la mijlocul secolului al XIX-lea în Țara Românească (cca 1839-1860).....	109
<i>Alla CEASTINA</i> , The town Orhei and its owners, tenants and donors in the XIX-XX centuries in the documents of the National Archival Agency of Moldova.....	111
<i>Irina GOFMAN</i> , Conrad Wilhelm Hase – arhitect, cadru didactic și fondator al noului stil al Germaniei de Nord în secolul al XIX-lea	112
<i>Adam PIRÓG</i> , Moldavia in Polish-language literature in the 19 th century	114
<i>Marina PODLESNAIA</i> , Reflections of Pushkin’s image of Ovid in the poem “Gypsies”	115
<i>Viorel BOLDUMA</i> , Emigrare a populației din județul Bălți în Extremul Orient/Siberia la începutul secolului XX	116
<i>Lăcrămioara MANEA</i> , Biblioteci ale membrilor familiei Sturdza: genealogie și blazon, forme de <i>ex libris</i> și identificări din patrimoniul muzeului tulcean	117
<i>Ruslan GRECU</i> , Un document inedit referitor la obștea monahală Răciula, anul 1901	118
<i>Andrei PELIN</i> , Școala de desen din Chișinău în faza începuturilor	119

ISTORIE CONTEMPORANĂ

<i>Božica SLAVKOVIĆ MIRIĆ</i> , Religious circumstances in Kosovo and Metohija between the two world wars.....	121
<i>Aurel FONDOS</i> , Religious life and traditions in Bessarabia in the 1930s (the procession of the Miraculous Icon of the Mother of God from Hârbovăț)	123
<i>Mihai-Cristian ȘELARU</i> , <i>Maria-Cristina ȘELARU</i> , Coroana unei regine – simbolul puterii și luminii	125
<i>Ana MOLCOSEAN</i> , Ordinea publică în Bălțiul interbelic: pagini de istorie și inițiative administrative.....	126
<i>Alexandru MOLCOSEAN</i> , Similitudini în procesul de constituire și existență a entităților utopice în sectorul economic agrar: falansterul de la Scăieni și comunele agricole din RASSM.....	128

<i>Anatol PETRENCU</i> , Locul și rolul căminelor culturale în Basarabia interbelică: istoriografia temei.....	129
<i>Liliana ROTARU</i> , Hesitating together with the Party: atheistic education in the higher school of the Moldavian SSR (1953-1964).....	130
<i>Elena CHIABURU</i> , Înlăturarea personalităților din învățământul superior de către regimul bolșevic din România: cazul Gheorghe Ivănescu.....	132
<i>Crina HAREA</i> , Istoricul Ioan Scurtu despre personalitatea Regelui Mihai I.....	133
<i>Svetlana CAPANJI</i> , Revizuirea bibliografiei pe tema represiunilor politice din 1940-1941 în RSSM, inclusiv în privința găgăuzilor	134
<i>Silviu ANDRIEȘ-TABAC</i> , Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2024.....	135
<i>Mariana ȘLAPAC</i> , Un complex comemorativ interbelic dispărut.....	137
<i>Anatolie POVESTCA</i> , Lăcașe de cult din creația arhitectului Alexei Șciusev.....	139
<i>Adrian URSACHI</i> , „Vechiul palat” și noul sediu al asigurărilor – două edificii reprezentative ale urbei ieșene	140
<i>Angela LISNIC</i> , Controlul rețelilor cinematografice din RSSM(1953-1956) în baza referințelor de arhivă.....	141
<i>Vitalie GUȚU</i> , Teleradiodifuziunea în RSS Moldovenească: repere constitutive	142
<i>Ana Maria RUSNAC</i> , Domnica Darienco – figură remarcabilă a teatrului și filmului din Republica Moldova.....	143
<i>Sorin ȘCLEARUC</i> , Regizorul Mihail Kalik și activitatea sa la studioul „Moldova-Film” în anii 1960	144
<i>Liliana CONDRATICOVA</i> , Rolul femeilor-artiști plastici în dezvoltarea artei metalului în a doua jumătate a sec. XX - începutul sec. XXI	145
<i>Alexandru RUSNAC</i> , Efectul prestației trupei românești de rock „Mondial” în anul 1970 la Chișinău în ajutorul politicii promovate de Ivan Bodiul	146

<i>Olga ANDRANOVICI</i> , Philatelic and Artistic Narratives of Industrial Change in Moldova: A Visual Exploration	148
<i>Igor SOROCEANU</i> , Înaintarea și înregistrarea candidaților la alegeri în Republica Moldova	149

MUZEOLOGIE

<i>Elena PLOȘNIȚA</i> , Muzeul memorial și interesul public.....	150
<i>Roxana Maria CORNEA</i> , Ioana Baci Mărgineanu – memorie și teatru....	152
<i>Monica CÎRSTEA</i> , Muzeul – sursă de cunoaștere și de voie bună.....	153
<i>Elena COJOCARI</i> , Asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la patrimoniul muzeal: aspecte legislative și cadru funcțional în Republica Moldova	154
<i>Amalia-Daniela NICOARĂ</i> , Ada Kaleh: o comunitate dispărută în numele progresului	156
<i>Mariana GUGEANU</i> , Problematika restaurării unei broderii, parte componentă a Fotoliului-Tron ce a aparținut domnitorului Alexandru Ioan Cuza.....	157
<i>Iryna KORPUSOVA</i> , <i>Dmytro YANOV</i> , Greek medals of the 19 th -20 th centuries in the collection of Odesa archaeological museum	158
<i>Aurelia TRIFAN</i> , Relevanța spațiilor muzeistice pentru complexurile vitivinicole	159
<i>Adelaida CHIROȘCA</i> , Sfântul Ierarh Nicolae în colecția de icoane a Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Modele iconografice, tehnici plastice, forma și menirea icoanelor.....	161
<i>Maria GRABOVSCAIA</i> , Colecții și colecționari.....	163
<i>Vera SERJANT</i> , Sistematizarea colecției de porțelanuri și faianță din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei: identificare, tipologizare, valorificare	164
<i>Valentina GRABOVSCAIA</i> , Martori tăcuți	166
<i>Lucia MARINESCU</i> , Adevăruri și secrete despre poșete desuete.....	168

DEPORTARILE STALINISTE DIN RSS MOLDOVENEASCĂ: ISTORIE ȘI MEMORIE

- Lidia PĂDUREAC*, Modalitățile de supraveghere stalinistă a deportaților basarabeni, reflectate în mărturiile supraviețuitorilor 169
- Igor CERETEU*, Priest Gheorghe Armașu: victim of the repression of the totalitarian communist system 171
- Denisa Florentina BUDEANCĂ*, Deportarea etnicilor germani din România în URSS (ianuarie 1945) 172
- Nicolae FUȘTEI*, Desfășurarea operației „IOr” în raionul Comrat 173
- Olga TERZI*, Organizarea Operațiunii „Sud” din RSSM în 1949: cazurile etnicilor bulgari și găgăuzi 174
- Elena POSTICĂ*, The totalitarian phenomenon in the Moldavian SSR and its reflection in the history museum exhibition 175
- Virgiliu BÎRLĂDEANU*, The undesirable witnesses. The Stalinist repressions in the “Jehovah’ witnesses” confessional organization’s members memory 176
- Mioara BURLUȘANU*, The Pitești experiment – a brutal form of communist repression 177
- Andrea DOBEȘ*, Hope and illusion in the ’50^s of the 20th century. Aspects regarding the anti-communist armed resistance in Maramureș 179
- Zinaida BOLEA*, Perversitatea sistemului totalitar: atacul asupra sentimentului comunitar în contextul deportărilor din RSS Moldovenească 180
- Ludmila D. COJOCARU*, Pâinea – aliment și simbol în comunitățile de basarabeni deportați 181

PERSONALITATEA ȘI EPOCA LUI ȘTEFAN CEL MARE

- Radu CÂRCIUMARU*, O ipoteză. Vlad Țepeș, Târgoviște și „cetatea Bucureștiului” 182
- Petru CIOBANU*, Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Sfântul Scaun 183
- Nicolae FUȘTEI*, Ștefan cel Mare și Daniil Sihastrul 184

<i>Tamara NESTEROV</i> , Matematica secretă a arhitecturii din timpul lui Ștefan cel Mare.....	186
<i>Ion TENTIUC</i> , <i>Sergiu MUSTEAȚĂ</i> , <i>Ion URSU</i> , Ștefan cel Mare și cetatea Soroca	188
<i>Ana BOLDUREANU</i> , Monede emise de Ștefan cel Mare (1457-1504), descoperite la Orheiul Vechi	190
<i>Lilia ZABOLOTNAIA</i> , The consequences of the marital contract with the Jagiellonian Dynasty or the “bloody matchmaking” of Bogdan III	192
<i>Ginel LAZĂR</i> , Ștefan cel Mare – simbol național, omagiat de Muzeul Național de Istorie a României în cadrul unor expoziții și publicații tematice naționale și internaționale (2004-2024).....	194
<i>Ana Maria RUSNAC</i> , Stephen the Great in Contemporary Art. Case Study: Portrait by Alexandru Gușanov.....	195
<i>Valentina GRABOVSKAYA</i> , Ștefan cel Mare și Alexandru Pușkin: legături dinastice ș genealogice	196

Casa Editorial-Poligrafică Bons Offices SRL
Chişinău, str. Feredeului 4/6, MD-2005
Tel./fax: +37322 50 08 94
Tel.: +37322 50 08 95, +37322 27 66 44
E-mail: bons@bons.md

ISBN 978-5-362-41331-6

9 785362 413316 >